

कासिसुन्दरिचिकीर्षसिक्किंवा हेतिभिर्वद जिघांससिक्किंवा
त्वद्गुणश्रवणजात्म भुवाहं प्रेषितस्तु विभुना महिषेण॥७॥

किमूचिवानित्याह कासीति हे सुन्दरि त्वं का असि किं नाम्नी किं जाति-
रसीत्यर्थः अथचकिं कर्तुं मिच्छसि तथा एभिः हेतिभिः शकैः कंहंतु मिच्छमि
इति वद ननुयदिब्रूयाः त्वं किमर्थं पृच्छसि स्वार्थं परार्थं वेत्याह अहंतु महिषेण
प्रेरितस्तां पृच्छामि नत्वे तादृशे दीत्य कर्मणि प्रेरितै रपि वृधैर्न प्रवर्तितव्या
मित्याह कीदृशेन महिषेण विभुना प्रभुणा प्रभुणा मात्राह्य विचार्यै वावश्यं
कर्तव्येति भावः अनेनतप्रभावोपिमूचितः ननु किमर्थं तेनमां प्रति प्रेषितो-
सीत्याह पुनः कीदृशेन तेन तव गुणानां श्रवणेन जातः आत्मभूः कामो यस्य
त्वांदारान् कर्तुं मिच्छतीतिभावः पुण्यधन्वा रति पतिर्मकर ध्वज आत्मभूरि-
त्यमरः ॥ ७ ॥

यो भुनक्ति भुवनत्रय राज्यं मृत्यु रप्यथ विभेति यतोसौ
सोपिते सुदतिलिप्सति दास्यं किं त्वया परमतः स्पृहणीयम्

पुनरपित अभातिशयं दर्शयति य इति यः महिषः भुवनत्रयस्य राज्यं
स्वयमेव भुनक्ति अनेन तदैश्वर्यं सूचितं यतः महिषात् असौ मृत्युरपि विभेति
अनेनतस्य शौर्यं प्रतापश्च सूचितः हे सुदतिसः ईदृशगुण विशिष्टोपि महिषः
तव दास्यं लिप्सति वाञ्छति अतः परं त्वया किं स्पृहणीयं अस्ति ॥ ८ ॥

तन्मदीय मुररो कुरु वाक्यं भोक्ष्यसे हरिहरा ननु भूतान् तेन
साहं मतुलानथ भोगांस्तद्विताय हि मयेद मिहोक्तम् ॥ ९ ॥

तदिति तस्मादेतोः मदीयं वाक्यं स्वीकुरु स्वीकृते च तेन महिषेण साधं
हरिहरादिभि रपि अननु भूतान् अतुलान् भोगान् भोक्ष्यसे नत्व स्मिन्नर्थे
तव किं से त्यतीत्याह इदं वचः तत्सो काररूपं इह तव हितार्थं मेव मया
उक्तं तवैव कार्यं सेत्स्यति नममेति त्वयि जात कारुण्ये नैव मयोच्यते इति
भावः ॥ ९ ॥

इत्युदीर्य विरतं बहुधा तं चाटुतां बहुविधा मपहाय
सम्मितंवदति सा स्म च तथ्यं निर्भयो गदतिनैवमृषा यत्॥१०

इतीति अमना प्रकारेण बहुधा उदीर्य उक्ता विरतं तं मंचिणं प्रति सा
भगवतो सम्मितं यथास्यात्तथा तथ्यं वचः वदति स्म किं कृत्वा बहुविधां चा-
टुतां तद्वत्पारं जनाय मिथ्याभियुक्तवचनचातुरीं अपहाय त्यक्त्वा यत्
यस्मात् निर्भयो जनः मृषा मिथ्या नैव गदति ॥ १० ॥

मंचिवर्यं जननीं जगतां मां प्रार्थितां सुरवरै रिह विद्धि
नोचिरा युधि निहन्मि हयारिं स्वर्गिणो निजपदे प्वभियोक्तुम्

किं वदति स्नेहपेक्षायां त्वं कासि किं चिकीर्षसि हेतिभिश्च कं जिघां-
ससीति तत्प्रश्नानां क्रमेणोत्तरं ददावित्याह मंचिवर्येति हे मंचिश्चेष्ट मा ज-
गतां जननीं मूलप्रकृतिं विद्धि जानीहि अनेन महिषस्य स्त्री भवेति तदुक्त-
वचोपि तिरस्कृतं कोटशीं मां इह अस्मिन्महिषवधरूपे ऽर्थे सुरवरैः ब्रह्मादिभिः
प्रार्थितां सा अहं नोऽचिरात् शीघ्रमेव हयारिं महिषं युद्धे निहन्मि किं कर्तुं
स्वर्गिणः इंद्रादिदेवान् तेनापहृतेषु निजनिजपदेषु अभिषेक्तुम् ॥ ११ ॥

ब्रूहि तन्निजपतिं पतितं तं शीघ्र मेत्य कुमतिं वचसा मे
चेज्जिजीविषसि सद्म वले स्त द्याहि वा युधि यमस्य मदस्त्वैः १२

ब्रूहीति तस्मात् इतः शीघ्रं एत्य गत्वा पतितं पापिनंकुमतिं नष्टवृद्धिं च
निजपतिं महिषं ममैव वचसा ब्रूहि किमित्याह हे महिष चेद्यदि त्वं जीवितु-
मिच्छसि तर्हि वनेः सप्तपातालं प्रतियाहि अथ चेत्कश्चन हृदि वलावलेपोस्ति
तर्हि युधि ममास्त्वैः यमस्य सद्म मंदिरं प्रतियाहि अन्यथा ऽवश्यमेव त्वां घात-
यिष्यामीति भावः ॥ १२ ॥

पुच्छिनी न च विषाणवती वा तादृगस्मि यदमुं पशु मीहे ।
चेद्भवानपि भवेन्मृदुवाङ्मनो भसम्सादिह दृशैव करोमि १३

ननु तादृशं चक्रवर्तिनं किं न स्वीकरोषीत्याह पुच्छिनीति हे मन्त्रिन्
अहं तादृक् यादृशोः असौ महिषः तादृशो पुच्छवती नास्मि तथा विषाणवती
शृंगिण्यपि नास्मि यद्यस्माद्वेतोः अमुं पशुं अहं ईदृहं वाञ्छामि इत्युक्ता तदवज्ञां
संस्मृत्यातिरुष्टा तं प्रत्युवाचेत्याह हे मन्त्रिन् चेद्यादि भवानपि कोमलवक्त्रा
न भवेत् तर्हि इह दृशैव त्वा मयुक्तवादिनं भस्मसात् करोमि त्वया अयुक्त-
मुक्तं परं मृदुवाक्यं मिश्रितं अतस्तवनाशो न कृत इति भावः ॥ १३ ॥

इत्युदौरित मथो स निशम्य स्वर्णिमातुरतिमंतुमदुग्रम् ॥

प्रत्युवाच रुषतीं गिर मीषद्रोषपाटलिमजुष्ट दृगेताम् ॥ १४ ॥

इतीति स मंत्री स्वर्णिणां देवानां मातुः भगवत्याः इत्यमुना प्रकारेण
अतिशयेन मंतुरपराधो विद्यते यस्मिन्तत् तथा अत्युग्रं उदौरितं वचः
निशम्य श्रुत्वा एतां प्रतिरुषतीं अकल्याणीं गिरं उवाच की० मंत्री ईषज्जात-
रोषेण पाटलिम्ना ईषद्रक्ततया जुष्टे दृशौ यस्य श्वेतरक्तस्तुपाटलइत्यमरः
रुषती वागकल्याणीति च ॥ १३ ॥

चंडि यत्प्रलपितं हि भवत्या वेङ्गारण्यरुदितं निखिलं तत्
क्वावला प्रकृतिभीरुरहो त्वं कासरः क्व च दृणीकृत कालः १५

किमुवाचेत्याह चंडीति हे कोपशीले यत् भवत्या प्रलपितं अनर्थमुक्तं
तत्सर्वमपि अरण्यरुदितं वेङ्गि यथा निर्जने रोदनं साध्यंतराभावाद्निष्फलं
भवति तद्वत्त्वद्वचोपीत्यर्थः कुतो निष्फल मित्याह अहो आश्चर्यं त्वं क्वावला ना-
मत एव बलहीना स्त्री क्वासि कोदृशी प्रकृत्या स्वभावेनैव भीरुर्भयशीला अथ
कासरः महिषः क्वास्ति की० दृणीकृतः कालो येन अतो दुष्टे महदंतरमिति
भावः तत्सरस्वतो तु प्रत्युतस्तौति हे चंडि भगवति यत्त्वया तेन सह युद्धं करो-
मीत्युक्तं तत्सर्वमपि निष्फलं जाने अत्र हेतुः अहो आश्चर्यं त्वमवलानास्ति व-
लसमोऽन्यो यस्या स्तादृशी तथा प्रकृति मूलप्रकृतिरपि भीरुः स्वीच्छयाधृत
संदरश्रीरूपा क्व अथ च दृणीकृतः त्वदग्रे तुच्छोभूतः कालः कृष्णवर्णश्च महिषः

कास्ति त्वया सह स युद्धं कर्तुं न समर्थ इत्यर्थः विशेषास्त्वंगनाभीरु
रित्यरः विषमालंकारः ललायो महिषोवाहद्विषत्कासरसैरिभा इत्यमरः ॥ १५
किं त्वया न समरं क्व च दृष्टं मन्यसेथ नलिनीभ्रमणं किम् ।
किं तु यौवनमदेन धृतास्त्वां त्वां विचारविधुरा मह मूहे ॥ १६ ॥

किमिति प्रश्ने संशये च हे चंडि त्वया समरं युद्धं न कुत्रापि दृष्टमिति
जाने कस्माच्चिद्बुद्धेति नामैव श्रुत्वा त्वया स्वस्मिन्नितरव्यवहारवदवगतं न तु
साक्षाद्दृष्टमित्यर्थः अथवा तद्युद्धं किं नलिनोभ्रमणं मन्यसे यथा करे कमलं
भ्रामयसि तथा युद्धमपि किं क्रोडा प्रायमेव जानासीति भावः युयुत्सायामे-
तद्धेतुद्वयमपि निरस्य स्वमतमाह किंत्वेतत्कारणमस्ति यौवनस्य मदेन
धृतान्यस्त्राणि यया तादृशो त्वां विचारेण युक्ता युक्तविक्रैकेन विधुरां रहितां अहं
ऊहे तर्कयामि कस्माच्चिदस्त्राणि गृहीत्वा त्वयि मदोद्रेको जातः परं मोक्ष
एवेति भावः ॥ १६ ॥

केवलास्ति रसभंगजभी र्मेपत्युरप्यथ न मेस्ति निदेशः

नेति चेदह मिहैकक एव त्वां कचेषु विनिगृह्य नयामि ॥ १७ ॥

नत्वं तच्चेत्तर्हि त्वं किं न वलात्मां नयसोत्याह केवलेति हे देवि मम तु
केवला रसस्य शृंगारस्य भंगात् भीरस्ति एतां चेद्वलान्नयामि तर्हि रसभंगो
भवितेति भयान्ननयामोति भावः अथ च मम पत्युः महिषस्यापि एतादृशः
आज्ञानास्ति सामपूर्वमेव त्वया नेतव्या नतु वलेनेति तेनाज्ञप्तत्वात् चेद्वदि
इति वलादग्रहण प्रतिबंधि हेतुद्वयं न स्यात् तर्हि अहं एक एव त्वां केशेषु
गृहीत्वा नयामि तच्चेति शेषः ॥ १७ ॥

अब्रवी दथ पुन जगदंवा सत्य मेव निखिलं य दबोचः ।

नास्ति मे वलसमो यदिहान्यो विद्धि मां तद्वलां वरदूत १८

अब्रवीदिति अथेत्युक्त्वा जगदंवा पुनः अब्रवीत् हे वरदूत विरुद्धलक्षणया
हे नोचदूत यत् त्वं अवलासीत्यादि अबोचः कथितवानसि तत्सर्वं सत्यमेव

यत् यस्मात् इह लोके मम बलसमः अन्यः कोपिनास्ति तत्तस्मान्मां अवलां
विद्धि नास्ति बलसमोऽन्यो यस्याः सेत्यथं जानीहि नतु बलहीनेति भावः ॥१८॥

नो मयापि समरं क्व च दृष्टं कोपि यत्प्रतिभटो न मदग्रे ।
लीलयैवहिनिहन्मियतोरीन्युद्धमस्ति नलिनीभ्रमणं तत् ॥१९॥

यत् त्वयोक्तं किं त्वया न समरं क्व च दृष्टं मन्यसेथ नलिनीभ्रमणं कि-
मति तदपि सत्यमेवेत्याह नोइति हे दूत मया समरमपि कुत्रापि न दृष्टं
कुतः यस्मात् समाग्रे प्रतिभटः कोपिनासीत् मत्तत्त्वस्यान्यस्या भावात् अथ च
हे दूत यतोऽहं लोलामात्रेणैव अरीन् निहन्मि तत्तस्मान्मदग्रे युद्धं नलिनीभ्र-
मणमेवास्ति न तु महद्भातीत्यर्थः ॥ १९ ॥

नास्मि विस्मृतमते वनिताहं नो पुमानपि च सत्य मवैहि ।
त्वत्पतिः पशु रसाववलातो मृत्यु मैहतविधेर्बहुतप्त्वा ॥२०॥

ननु वनितायां त्वय्यसंभाव्यमेतदित्याह नास्मीति हे विस्मृतमते नष्ट
बुद्धे अहं वनिता नास्मि तथा पुमानपि नास्मि एतत्सत्यं जानीहि यद्वा मां
सत्यात्मकं परं ब्रह्म जानीहि तर्हि वनिता किमर्थं जानासीतयाह हे दूत असौ
त्वत्पतिः महिषः पुराबहुतस्या तपः कृत्वा ब्रह्मणः सकाशात् स्त्रीतः स्व मृत्युं
अकाञ्क्षत अत एव पशुः अन्यथा को बुधः स्त्रीतः स्वमृत्युं याचेत ॥ २० ॥

तत्कृतेहमथ वासवमुख्यैः प्रार्थिता विरभवं वनितात्वम् ।

आत्मनः प्रकृतिचारु विधाय स्वेच्छया कुहकवद्विभुशक्तिः ॥२१॥

तदिति तदर्थं तेन ब्रह्मणा दत्तवरसाफल्यार्थं अहं इंद्राभिर्देवैः प्रार्थि-
ता सतो प्रकृत्यैव चारु आत्मनः स्वस्य वनिता त्वं विधाय आविरभवं तर्हि पर
प्रेर्यतापत्ति रित्याशंका निरासायाह स्वेच्छयेति ननु शुद्धः सन् स्वेच्छया
कोत्राशुद्धिं काञ्क्षते इत्याह कुहकवदिति यथा नटः अनासक्त एव स्वेच्छया
सिद्धादिर्भवति तथा समाप्यत्र न कश्चिदभिनिवेशोऽस्तीति भावः कुत इद

मित्याह कोदृशी अहं विभुः सर्वत्रानुस्यूता शक्तिःसामर्थ्यं यस्याः यद्वा विभोः
परमात्मनः शक्तिः तद्रूपैवेत्यर्थः शक्ति शक्तिमतोरभेदात् ॥ २१ ॥

किंवहु प्रलपनैः स्त्वरितं तत्सज्जितं कुरु पतिं तमुपेत्य ।
तत्कलेवरजरौधिरधाराः पक्षिणा मिह पिपासति संघः ॥ २२ ॥

किमिति हे मन्त्रिन् बहुभिः प्रलपनैः व्यर्थवचनैः किमस्ति न किञ्चिदपी
त्यर्थः तत्तस्मात् शोभनं स्वपतिं महिषं प्राप्य सज्जितं कुरु हि यत इह तच्छ
रोरजन्याः रुधिरस्थवाराः पक्षिणां काकगृध्रादिपक्षिणां मदीय वाणानां वा
संघः पिपासति पातु मिच्छति पक्षी श्येने रथे कांडे शरे खड्गे च पक्षिणोति
विश्वः ॥ २२ ॥

इत्यतीव परुषं स तयोक्तः प्रारुहद्विविधसंशयदोलाम् ।

किं नयामि बलतः पतिं मेतां याम्युता कृत कृतिर्गतलज्जः २३

इतीति इत्यमुना प्रकारेण तथा देव्या अतिनिष्ठुरं यथा स्यात्तथा उक्तः
सः मन्त्रीप्रतिद्विविधां संशयरूपां दोलां प्रारुहत् इदं विध्यमेवाह एतां देवीं किंव-
लात् किं पतिं नयामि तर्हि अनाज्ञप्तेन नैतत्कार्यं मिति भयं उत असंपा-
दितकार्यः सन् गतलज्जः तं प्रति यामि ॥ २३ ॥

तावदेत्य महिषाय समस्तं वृत्तमेव कथयामि विचित्रम् ।

इत्यसौ हृदि विचिंत्य जवेनोपेयिवानभितमु ज्झितरोचिः २४

अथ किंनिश्चिकायेत्याह तावदिति आदौ तत्र गत्वा इदं विचित्रं
अभूत पूर्वं समस्तं वृत्तांतं मेव महिषाय कथयामि असौ मन्त्री इति हृदिवि-
चिंत्य त्यक्त शोभः सन् वेगेन तं महिषं प्रति प्राप्तवान् ॥ २४ ॥

सोभिवाद्य जगदीशं नाथ सास्ति चात्र जगतो विपरीता ।

यत्तया परुष मुक्त मिदं मद्वा गलं न गदितुं पुरतस्ते ॥ २५ ॥

स इति अयं सः मन्त्री तं जगदाशं महिषं नमस्कृत्य जगाद हेनाथ सा देवो
जगतो विपरीता अनन्यसाधारण सौंदर्यो पेतास्ति अष्टादशभुजादि मत्तया

वा विलक्षणास्ति अथ तथा किमुक्त मित्याह हे नाथ तथा यत् निष्ठुरं वच
उक्तं तदिदं वक्तुं तत्रापि मम वाक् समर्था नास्ति ॥ २५ ॥

सम्यगेवाहि हिताय नियुक्तैः स्वामिने ऽथ भृतकैर्भणनीयम् ।
क्षंतुं महसि ततस्तु मृषोक्तं नो हितं भवति चारु वचो यत् २६

तर्हि न वाच्य मित्याह सम्यगिति हि यतः स्वामिना स्वहितार्थं कार्येषु
नियुक्तैः सेवकैः स्वामिने सत्यमेववाच्यमिति नोति विदुक्तिः तत्तस्मात् वक्ष्यमाणं
वचः परुषमपि क्षंतुं अहंसि मधुरं किं ते ब्रूष इत्याह हि यतः मिथ्याभिहितं
मनोहरं वचः परिणामे स्वामिनो हितकृत् न भवति मधुरौषधवदिति भावः २६

सा विभाजगदपूर्वसुरूपा ऽष्टादशोज्ज्वलभुजा कलितास्त्रा ।
धोरणीकृतमहाहरिणेंद्रा मन्यते न निजतः परमन्यम् ॥ २७ ॥

इति युक्त्या स्ववचनयोग्यतां प्रतिपाद्य तदुक्तिं निवेदयितुं तावत्तत्
स्वरूपमाह सेति हे विभो सा देवी जगतः अपूर्वसुरूपा अस्ति अनेन तत्सौ-
न्दर्यं प्रतिपादितं तथा अष्टादशमिताः उज्ज्वलाः भुजा यस्याः तथा तेषु भुजेषु
कलितानि गृहीतानि अस्त्राणि यया तथाधोरणी कृतः वाहनीकृतः महा
सिंहो यथा स एतादृशो निजतः स्वस्मात् अन्यं कमपि परं उत्कृष्टं न मन्यते
स्वात्मानमेव परं जानातीत्यर्थः ॥ २७ ॥

सामपूर्वं मुदितापि मया सा तप्तसर्पि रिव सिंचितमद्भिः ।
प्रत्युत्ज्वलितवत्यतिरोषादित्युवाच धुरिमां च निषण्णम् २८

सामेति सा देवी मया सामपूर्वं उक्तापि जलैः सिंचितं तप्तवृत्तमिव प्रत्युत्
अतिक्रोपात् ज्वलितवतो अथ च अग्रे स्थितं मां इति वक्ष्यमाणं उवाच ॥ २८ ॥
ब्रूहितं यशु मितो वचना न्मे चेज्जिजिविषसि गच्छततोऽधः
युद्धमेहि यदिवाप्य ह मखै स्तां यमातिथि मिहाद्य करोमि २९

किमवाचेत्याह ब्रूहीति हे मन्त्रिन् इतो गत्वा मम वचनात् तं पशुं महिषं
ब्रूहि मे महिष यदि त्वं जीवितुं मिच्छसि तर्हि अधः पातालं प्रतिगच्छ यदि

वा कश्चिनाभिमानोस्ति तर्हि युद्धं प्राप्नुहि इह च अहं एकैव अस्मैः त्वां यम-
स्थानिधिं गतप्राणं अथ करोमि ॥ २८ ॥

नूनामित्यभिभवं परिशृण्वन्नात्र हेतुमधिगत्य च मत्या ।
पृच्छतिस्म सचिवानथ मुख्यान्सादरं स महिषोदरदूनः ॥ ३० ॥

नूनामिति अथ सः महिषः इति नवीनं पूर्वं केनचिदपि न कृतं तिर-
स्कारं परिशृण्वन् सन् अत्र च तिरस्कारिस्वबुद्ध्या हेतुं नाधिगत्य अथ तन्निश्च-
यार्थं मुख्यान् निज मंत्रिणः सादरं यथा स्यात्तथा वक्ष्यमाणं पृच्छतिस्म की०
महिषः दरेण भयेन दूनः दुःखिता ईषदुःखितो वा ३० ॥

अत्र मे भणत हेतु ममात्याः स्वस्व बुद्धि मनुसृत्य यथावत् ।
चित्रमस्ति यदि यं प्रमदा मां योद्धुमाह्वयति हेतिभिरुच्चैः ३१

किं पप्रच्छेत्याह अत्रेति हे ममात्याः अत्रास्मिन्कार्ये स्वस्वबुद्धिं अनुसृत्य
यथावत् मद्भ्यं हेतुं भणतस्मिन्कार्ये इत्याह हे मंत्रिणः एतन्महच्चित्रमस्ति
यत् इय मेकापि काचन प्रमदा मां शस्त्रैः योद्धुं उच्चैः आह्वयति अत्र को हे-
तुरित्यर्थः ॥ ३१ ॥

इत्यमर्वरिपुणाय निदिष्टा वर्चसा च वचसा च वरिष्ठाः ।
तत्क्षणस्फुरणशालिधियस्ते स्वामिनं प्रति पृथक्पृथक् गूचुः ॥ ३२

इत्यमिति अथ अर्वरिपुणा महिषेण इत्यमाज्ञतास्ते ममात्याः स्वामिनं
महिषं प्रति पृथक् पृथक् ऊचुः की० ते वर्चसा तेजसा वचसा च वरिष्ठाः तथा
तत्क्षणे प्रभ्रम्यवर्णाव्यवहितोत्तरकाले एव उत्तरदानाय स्फुरणशालिन्यो धियो
येषां ते ॥ ३२ ॥

अब्रवी दथ विरूपदृगेवोपेक्षयेषदवधूय करास्यम् ।
किविभेति भुवनत्रय जिष्णु जिष्णुजि इत भवानपि नार्थ्याः ३३

अब्रवीदिति अथ तावत् विरूपदृक् विरूपाक्षनामा भञ्जी एव तं प्रति
अब्रवीत् किं कृत्वा अहो किमिदं महत्कार्यं मित्युपेक्षया करं आस्यं च ईषत

अवधूय कंथयित्वा अन्योऽप्यपेक्षया हस्तं मुखं च किञ्चिक्थयति कमवबो-
दित्याह हे राजन् वन खड्गभगान् भग्नत्रयजघन शोलापि तथा इन्द्र जेतापि
सन्नायां सकाशात् किं विभेति अनुचितं तदित्यर्थः करास्य मिति
प्राण्यगत्वादेकवद्भावः ॥ ३३ ॥

देव के य सवला स्ति वराको किं त्वया णु रचली क्रियतेऽहो ।

तद्वचोभि रपि ने हि भयं य स्माह सानृतजुषो खिलयोषः ॥ ३४ ॥

देवेति हे राजन् इयं वराको तुच्छा अवला कास्ति न कापीत्यर्थः अहो
आश्चर्यं त्वया अणुः परमाणु रपि किं अचली क्रियते स्थापिच्यया परमाणु रूपा
मध्येतां पर्वतरूपां जानामोत्यर्थः ननु अणुरूपा चेदियं तर्हि किं प्रतिभट-
वद्गर्जतो त्याह हे राजन् तस्याः निष्टुरैवचोभि रपि भयं न प्राप्नुहि कुत इत्याह
यत्पश्चात् सर्वा अपि स्त्रियः साहसं अविचार्यकारित्वं अनृतं असत्य वक्तृ-
त्वं च ज्ञानोति तां दृष्ट्यः संति वाचेन तासां शूरता ननु वलेनेति भावः ॥ ३४ ॥

तां तु यौवन मदेन वलन्ती बालुकां रविकरै रिव मन्ये ।

धूलि मेव पुन रप्यहमेकः सैहिकेय इव तां प्रकरोमि ॥ ३५ ॥

अस्ति चेत्किञ्चिद्वलं तथापि तदग्रतोकार महमेवविधास्यामीत्याह
ता मिति हे राजन् तां तु यौवनस्य मदेनैव वलन्ती प्रकाशमानां अहमन्ये-
का मिव रविकरैः बालुकां भिक्तामिव यथाधूलि रपि सिकता सूर्यकिरणैः
रजतवत् प्रकाशते तथा निर्वलापि मा यौवनमदेन वलन्तो वभातोत्यर्थः अथ
अहमेक एव सैहिकेयः राहु रिव तां पुनर्धूलि मेव प्रकरोमि यथा राहुणा-
च्छादिते रवो प्रकाशमानापि सिकता पुनर्धूलि रिव जायते तथा मया तस्या
यौवनमदे भग्नो कृतं पुनः सां निर्वलेव भविष्यतीति भावः ॥ ३५ ॥

पश्य मेवल मतर्क्य मिदानीं ता मुपेत्य तरसा युधि राजन् ।

संनियम्य सुदृढा यस्याशै रानयामि भवदंतिक मेव ॥ ३६ ॥

स्वपराक्रमं दर्शयति पश्येति हे राजन् इदानीं मम वलं अतर्क्यं पश्य कि-

मित्याह अधुनेव तरसा वेगेन तां युधि प्राप किं च मुदु ढैः लोहमयैः पाशैः
संनियम्य बद्धा तव समीप मेव नयामि ॥ ३६ ॥

इत्यतीव परुषास्य रुषोक्तिर्नो प्रभो रभिमता रसभंगात् ।
चेतसेति स विमृश्य वभाषे दुर्धरस्तदनुतं दनुसूनुः ॥ ३७ ॥

इतीति तदनु तस्य विरूपाक्षस्य कथनानंतरं दुर्धरो नाम दनुमूनु
इति चित्तेन विचार्य तं महिषं प्रति वभाषे इति किं अथ विरूपाक्षस्य इतीयं
क्रोधेन युक्ता तिनिष्ठरा उक्तिः प्रभो महिषस्य अभिमता नेति जाने कुतः
रसस्य शृंगारस्य भंगात् नाशात् रस वर्त्तात युक्ता नतु रस भंग वार्त्तित्व-
तोरसवार्त्ता वच्मोति भावः ॥ ३७ ॥

हे रसेश भवता किमदृष्टा विस्मृताः किमथ मन्मथचेष्टाः ।
व्यंग्यभाव मुदितं न य दस्या स्तुद्धिमर्शपदवी मधि रूढम् ॥ ३८ ॥

किं भवाषे इत्याह हे इति हे रसायाः भूम्याः ईशराजन् यद्वा रसस्य
शृंगारस्य ईशनायक त्वया कामस्य चेष्टाः वक्रोक्त्यादयः किं अदृष्टाः अन-
नुभूताः यद्वा दृष्टा अपि किं विस्मृता जाताः कुत इदं मुच्यते इत्याह यत्
यस्मात् व्यंग्यो गूढो ऽभावो ऽभिप्रायो यत्र तादृशं अस्य देव्याः उदितं
वचः तव विमर्शपदवीं न अधिरूढं त्वं न विचारयसोत्यर्थः ॥ ३८ ॥

यत्तया गदित माशु पृषत्कैर्हृद्दिदार मिह तं खलु हन्मि ।
विद्धि तद्वनन मत्र कटाक्षैः कामिमानसविदारणदक्षैः ॥ ३९ ॥

मनु किं तया व्यंग्य मुदित मिति त्वमेव कथयेति स्वयं मेवाभिव्यं-
जयति यदिति हे राजन् तया यत् गदितं अहं शीघ्रतं महिषं हृदयं विदार्य
इह वाणैर्हन्मि तत्तु अत्र हननं कटाक्षैर्जानीहि स्त्रीणां हि कटाक्षा एव शरा
भवन्ति नतु तेषां हृद्दिदारणशक्तिः कास्तीत्याहकोऽकटाक्षैः कामिनां मानसस्य
विदारणे दक्षैः चतुरैः तदुक्तं कालिदासेन इयं व्याघायते बालाभूरस्य
कामे जायते कटाक्षाश्च शरायन्ते मनो मे हरिणायते इति ॥ ३९ ॥

पातयामि युधि यच्च तयोक्तं तत्त्ववैहि शयनीय निपातम् ।
युद्धमत्र तु नखानखिदंतादंति विद्धि विविधं स्मरजन्यम् ॥ ४० ॥

नन्वेतत्तु मंपन्नं परन्तु यत्तयोक्तं तं युद्धे निपातयामि तत्किमित्याह पात-
यामितीति हे राजन् यच्च तयोक्तं तं महिषं युधिपातयामि तत्तु शयनीये रति-
काले शय्यायो निपातं जानीहि अत्र युद्धं तु स्मरजन्यं विद्धि कोट्टशं नखैः नखैः
प्रहृत्येदं युद्धं प्रहृत्य मिति कृत्वति नखानखि तथा दंतैर्दंतैः कृत्वति दन्तादंति
युद्धं वृत्तं तेन तेनेदमिति सरूपेति समाप्तः अन्येषामपि दृश्यते इति पूर्वपदस्य
दीर्घः इक्कर्मव्यतिहारे इतोक्तप्रासांतः तिष्ठद्गुप्रभृतोतिचेत्यर्थम् एवं प्रका-
रेण विविधं हस्ता हस्यादिकमस्ति ॥ ४० ॥

एतयाथ दभाणी गतासुं तं करोमि तदपीति विस्मृत्यम् ।
वीर्यं मेव हि जनेष्वसुभृतं निष्कृते निरसुता न किस्मिन् ४१

ननु यत्तयोक्तं तं गतप्राणं करोमि तत्किमित्याह एतयेति यत्तु एतया
अभाणि कथितं तं महिषं गतप्राणं करामि तदपि त्वया इतिविचार्यं इति किं
सर्वेष्वपि जनेषु वीर्यमेव प्राणरूपमस्ति अथास्मिन् वीर्यं निष्कृते सति किं गत
प्राणतानसगात् सगादेवेत्यर्थः ॥ ४१ ॥

इत्थमप्यपरमानवतौनां संश्रुतान् पुरुवचांसि मयेश ।
मत्समः स्मररहस्यरसज्ञः कापि नास्ति जगतीह यदन्यः ॥ ४२ ॥

अथ किं त्वयाद्येवेदमदोर्यते उत पूर्वमप्यनुभूत मित्याह इत्थं मिति हे
ईश इत्थं अमुनैव प्रकारेण अपरासामपि मानवतौनां भूयांसि व्यंग्यवचनानि
मया पूर्वमपि सम्यक् व्यंग्योद्घाटनपूर्वकं श्रुतातिश्रुत इत्याह यत् यस्मात् इह
जगति मत्समः अन्यः स्मरस्य रहस्यं गूढं भावं रसं च जानातीति तादृशः कोपि
नास्ति अहमेवात्रातिनिपुणोऽस्मीत्यर्थः ॥ ४२ ॥

मां हि निर्दिशतदत्र विभो त्वं तां करोमि भवताशु सनाथाम्
चेतसा दृषदपीह भवेद्यामन्मदुक्तिभि रनंगवशे सगात् ॥ ४३ ॥

अथैवं सती किं विधेय मित्याह मा मिति हे विभो तत्तस्मात् अतः कार्यं
मा मेव निर्दिश्य त्वयि का शक्ति रित्याह शेषमव तां देवीं भवता त्वया सना-
यां करोमि तव महिषीं करोमात्यर्थः नन्वाट्टशो दृढनिश्चया कथमधोनतां
भजिष्यतोत्याह इह लोके या स्त्री चित्तेन दृशत् पाषाण दृढनिश्चयाऽपि
स्यात् सापि ममकोमजोक्त भः कामाधोना स्यात् तर्हि किमियं भङ्गुर निश्च-
येति भावः ॥ ४३ ॥

इत्युद्दौर्य विरतेथ रतिज्ञे नम्रकंधर उवाच स ताम्रः ।

महचोऽपि नृपते श्रवणीयं चारु वेतर दथास्तु विचारे ॥ ४४ ॥

इतीति इत्येव मुक्ता तस्मिन् रतिशास्त्रज्ञेदुर्धरे विरते सति नम्रकंधोर
योवा य तादृशः ताम्रो नाम मंचो उवाच हे नृपते महचोपि श्रवणीयं त्व-
येतिशेषः तत्त्वचः विचारे क्रियमाणं चारु अस्तु अथवा इतरत् अचारु अस्तु
अथापि दृष्टेनात्तरं देयमेवेतग्राशया आतव्य मिति भावः ॥ ४४ ॥

संति चारु वचना इह नैके रंजनाय नृपते न हिताय ।

सत्यवक्तु रिह दुर्लभतो ह्याश्रोतु रप्युभयुजिस्तु समृद्धौ ॥ ४५ ॥

ननु तद्वचश्च दचारु त्वया निर्णीतं तर्हि किंकथनेनेतग्राह संतीति हे राजन्
इह जगति चारुवचनाः अनेके संति यद्वा चाटु वचना इति पाठः तत्र मि-
थ्याभियुक्त चतुरवचना इतरर्थः परन्तु ते नृपतेः रंजनाय वदन्ति ननु हिताय
परिणामे दुःखदत्वात् अथ च इह स्वामिना हिताय सतप्रवक्तुर्जनस्य दुर्लभ
ता ऊह्या न केवलं सतप्रवक्तुरेव किन्तु सतप्रवचः श्रोतुरपि दुर्लभतैवास्ति
उभयोः संभवे किं सिद्धयतोतग्राह उभयोः सतप्रवक्तुसतप्रश्रोचोः युजिर्यागस्तु
समृद्धौ संपदे भवति तदुक्तं किराते स किं सखा साधु न शास्त्र योधिष्यं
हितामयः संश्रुणुते स किं प्रभुः सदानुरक्तेषु हि कुर्वते रतिं नृपेष्वमातेषु च
सर्वं संपद इति ॥ ४५ ॥

नैव सा स्मरवती व्यवसेया ना नृजुलंसति गौरदसीया ।

मन्यसे यदि विलोम मथास्याहेति संहतिभृतौवद हेतुम् ॥ ४६ ॥

अथ किं सतां गदमीति पृष्टस्तावद्दुर्ध्वरोक्तां खण्डयति नैवेति हे राजन्
सा देवो स्मरवतो कामुकी त्वयान व्यवसेया न विचारणीया तर्हि व्यंग्यं कथं
गदतो गत आह अदसोया एनस्संबंधिनो गोः वागपि अमृजु वक्त्रा न लसति
वाच्यार्थ एव तद्वचसि न तु व्यंग्यार्थ इत्यर्थः अथ यदि विलासं मदुक्त वचसः
अन्यथा स्मरवत्वादि विशिष्टतां तस्यां मन्यसे तर्हि अस्याः शस्त्र समूहधारणे
हेतुं वद यदि स्मरवतो स्या तर्हि शस्त्राणि कथं धारयेत् वोरमृङ्गारयार्मियो
विराधादित्यर्थः अतो दुर्ध्वरोक्तं त्वया न ग्राह्य मिति भावः ॥ ४६ ॥

न व्यलोकि जगति क्व च नैवा आवि तादृगवलातुलरूपा ।

भिर्भयं धृतमहानिशि ताम्राष्टादशप्रमितदो हरियाना ॥ ४७ ॥

उक्त वचो दाढ्याय तस्या आश्चर्यतां दर्शयति नैति हे राजन् तादृशी
अवला इह जगति कुत्रापि न व्यलोकि न दृष्टा नापि अत्रावि श्रुता
कोदृशी अतुलं अनुपमं रूपं यस्याः तथा निर्भयं यथा स्या तत्तथाधतानि अस्त्रा
णि यथा तथा अष्टादश प्रमिता दोषः भुजा यस्याः तथा हरिः सिंहोयानं वा
हनं यस्याः यदि कामुको मया तर्ही दृग्रूपा न स्यादिति भावः ॥ ४७ ॥

दुर्निमित्तपिशुना निशि दृष्टाः सुप्तिगेन च मया प्रतिगेहम् ।

कृष्णवेषवनिता विलपंत्यः पक्षिणश्च विकृतारववतः ॥ ४८ ॥

ननु स्यादतत् परान्तु वलेनापितां स्वाधोनां करोमीति तदाशयं ज्ञात्वा
तस्य मरणासन्नतां सूचयति दुर्निमित्तोति हे राजन् अद्य रात्रौ सुप्तिं प्राप्तेन
सुप्तेन मया विलापं कुर्वताः मलिनवाप्त्रो धारिण्यवनिताः गेहगंघं प्रतिदृष्टाः
तथा विकृताः विलक्ष्य न भोतिप्रदाः आरवाः शब्दा येषां तादृशाः पक्षिणश्च
दृष्टाः ननु तेषां किं फल मित्याह को० वनिताः पक्षिणश्च दुर्निमित्तस्य अशु
भस्य पिशुनाः सूचकाः अथे अशुभमेव भवितेति ज्ञापका ॥ ४८ ॥

तन्न भावि भवुकां भविता ते लक्षणे रिति विलक्षित मेभिः ।

प्रातिकूल्य मुपगंतरिदैवे वक्षतां तृणमपि ब्रजतीह ॥ ४९ ॥

एतदेवाह तदिनि तत्तस्मात् इनेभिर्दुःखप्रादिभिर्लक्षणैः मया इति
त्रिलक्षितं इति किं त तत्र भावि भविष्यत्कालीनं भवुकं कल्याणं न भवता त्वां
सा इतिथ्यतीति ध्वनिः नान्वद्वादि जतारं मां सा कथमलं जेतुमित्यत आह
हे राजन् देवे प्रतिकूलतां उपगंतरिसति इह तृणमपि वज्रतां ब्रजति अतो
ऽवलापि त्वां हंतुं मल मिति भावः ॥ ४९ ॥

चेच्चिकीर्षसि पलायन मस्मिज्शक्रजेतु रतुला तव गर्हा ।

युद्धमेव तदिहास्ति वरीयो यद्भवेदुभयथा सदुदकं ॥ ५० ॥

इति चेत्तर्हि पलायनं कार्यं मित्यत आह चेदिति अस्मिन्कार्ये यदि त्वंपलाय
नं कर्तुमिच्छसि तर्हि इन्द्रजेतुस्तव अतुला गर्हा निंदा भविष्यति अहो इन्द्रादि
जेतापि महिषः स्त्रिया पलायिता इति जनो निंदां करिष्यतीति भावः तर्हि किं
विवक्ष्य मित्यत आह तत्तस्मात् इह तव युद्धमेव वराय अति श्रेष्ठमस्ति यत् युद्धं
उभयथापि शत्रो जित स्वयं मृतेपि च शोभनीत्तरफलं भवेत् पक्षद्वयेपित्वलाभ
एवेत्यर्थः तदुक्तं गोतायां हतो वा प्राप्स्यसि स्वर्गं जित्वा वा भोक्ष्यसे महीं
तस्मादुत्तिष्ठकौते य युद्धाय कृतनिश्चय इति उदकः फल मुत्तरमित्यमरः ॥ ५० ॥

नीतिरीति रिति ते गदितामे या यथामति हिता किं मुनेयं ।
इत्युदीर्य विरतं स त मूचे साधु ते सचिव सूनृत मुक्तम् ॥ ५१ ॥

अथ सोक्ति परीक्षायै तं पृच्छति नीतीति हे राजन् ते तुभ्यं इत्येवंवि-
धाया नीतिरीति रमया यथा मति गदिता सा हितास्ति किमु न हितास्ति
अथेत्युक्त्वा विरतं तं ताम्रंसः महिषः ऊचे हे सचिव त्वया साधु शोभनं मूनृतं
सत्प्राप्तं उक्तं अतस्तव वचोऽतिदुर्लभ मिति भावः प्रियसत्ययोगेकचावस्थाप-
नात् तदुक्तं किराते हि तं मनोहारि च दुर्लभं वचः इति मूनृतं प्रिये सत्ये
इत्यमरः ॥ ५१ ॥

अथ दक्षतमति श्व विडालाक्षो महीक्षित मथोज्झितपक्षः ।
दक्षता क्षिति पते ऽत्र विलक्ष्या मंत्रिणा मभि तदागमहेतुम्

अथ्यदिति अथ विडालाक्षो नाम मंत्री महीक्षितं महिषं अथ्यत्कीदृशः
अक्षता अनष्टा मति र्यस्यतथा उज्जित स्थितः पक्षो येन पक्षपातं विहाय यथा
वदुक्तवानित्यर्थः किमुवाचेत्याह हे क्षितिपते अत्रास्मिन् नोतिकार्यं एषां
मंत्रिणां तस्या आगमहेतुं प्रति त्वया दक्षता विलक्ष्या ज्ञातव्या किमर्थं मिय-
मागते त्येतान् पृच्छे तत्रार्थः ॥ ५१ ॥

मन्मते तु नृपते कृतिरे षा मायिनां दिविषदां निखलास्ति
अन्यथा कथ मिहानवलंवा गर्जतीय मवला सबलेव ॥५२॥

अथ त्वमेवाख्याहीतप्रतआह मदिति हे राजन् मम मते तु एषा नि-
खिलापि तदुत्पत्तगागमनादिरूपाकृतिः मायावतां देवानामस्ति अन्यथा तेषां
चेत्कृतिर्न स्यात् तर्हि इयं अनवलं वा निराश्रया अवला इह सबलेव कथं
गर्जति ॥ ५२ ॥

तानपीह पिहृतान् क्वचिदूहे सर्व एव समये तु सहायाः ।
प्राक्तना निजवृथा इव तस्यास्त्वद्वधाय विवुधा भवितारः ५३

ननु ते कुत्रेत्प्रतआह तानिति तान् देवानपि इहैव कुत्रचित् पिह-
तान् तिरोभूतान् तर्कयामि अथ पिहृताः किं करिष्यतीत्यतआह समये युद्ध
काले सति एते सर्वे एव देवाः तव नाशाय तस्राः सहाया भवितारः के इव
प्राक्तनाः पूर्वजन्म संचिताः निजवृथाः स्वपुण्यानीव यथा अदृष्ट रूपेण तिरो-
हितानि निजपुण्यानि समये सहायानि भवंति तद्वत्ते पीतार्थः वृषो गव्यास्तु
धर्मयो रिति हैमः ॥ ५४ ॥

एत देवविषयीकुरुते धीर्नास्ति मे गति रथो भवितव्ये ।
यद्वियासुषटितं नियति स्तद्वाकृणोत्यवटितं तु तनोति ॥५४॥

ननु तेषु सहायो भूतैष्वपि पुनः किं भविष्यतीत्प्रतआह एतदिति हे राजन्
मम बुद्धिः एतन्मात्र मेवार्थं विषयी कुरुते अथ मे गति भवितव्ये इदमेव भवि-
ष्यतीत्प्रतआह विधेयं नास्ति ननु बुद्धिमतां भविष्यदर्थेपि गतिरस्तीत्प्रतआहु-
द्धिमद्भि र्यत् वृथा सम्यक् एतदेव भविष्यतीति षटितं सगात् तत् नियतिः दैवं

द्राक् शीघ्रं कृणोति नाशयति यत्तु बुद्ध्या कदाचिदपि न घटितं तत् तनोति
विस्तारयति तदुक्तम् अघटित घटितानि घटयति सुघटित घटितानि जर्जरी
कुरुते विधिरेव तानि घटयति यानि पुमान्नेव चिंतयतीति ॥ ५४ ॥

जीवव त्व मसि न स्तूयि तुष्टे सासवो निरसवः स्म च खिन्ने ।
त्वन्निदेश मनुसृत्यविपत्तिः श्रेयसे विपदिवेतरथा श्रीः ॥ ५५ ॥

न च स्वप्राणरक्षार्थं युद्धाद्भोतैर्भंशं रिदमुच्यत इति वाच्यमित्याह
जीववदिति हे राजन् अस्माकं मनुजीविनां तुं जीववत् अस्मि अतएव
त्वयि तुष्टे सति वयं सासवः सप्राणाः स्म त्वयि खिन्ने तु निष्प्राणा इव स्म
अथ तदीयं निर्देशं आज्ञामनुसृत्य विपत्तिरपि अस्माकं श्रेयसे भवति इतरथ
तदाज्ञा मननुसृत्य तु श्रीरपि विपत्तिरिव ॥ ५५ ॥

दुर्मुखोऽप्यभिमुखं महिषस्य प्राहिणोत् दुहिणधी रितिवाचम् ।
एतदुक्तपुनरुक्तय एषा शेमुखी हि मुखरी कुरुते माम् ॥ ५६ ॥

दुर्मुख इति अथ दुर्मुखो नाम मंत्री अपि महिषस्य संमुखं इति वाचं
प्राहिणोत् प्रेरयामास कीदृशः दुहिणवत् ब्रह्मवत् धीर्यस्य यद्वा ऊह्यतीति
दुहिणा कलहार्थिनी धीर्यस्य इति कां हे राजन् एतेन विडालात्नेन उक्तस्यै
वार्थस्य पुनरुक्तये एषा शेमुखी बुद्धिरेव मां मुखरी कुरुते वाचालं करोति
तव दाढार्थमेतदग्निपादित एवार्थो मयापि स्वबुद्ध्या ऽन्यरोत्या प्रति पाद्यत
इत्यर्थः धीः प्रज्ञा शेमुखी मतिरित्यमरः ॥ ५६ ॥

कालरात्रि रिवनः कुलमूलोन्मूलनाय खलु लक्ष्यत एषा ।
नाणवो ऽपिसुधियायदुपेक्ष्याः स्फायमानरुग मिवहुताशाः ॥

किं गदसीत्याह कालरात्रि रिति हे राजन् एषा देवी अस्माकं रक्षसां
कुलरूपवृक्षस्य मूलोन्मूलनाय कालरात्रिः प्रलयोपलक्षिका रात्रि रिवलक्ष्यते
नात्र न्यूनतु बुद्धिः कार्येतरतश्च यत् यस्मात्धीमता अणवः न्यूना अपि रोगरिपु

हुताशाः स्थायमाना वृद्धिं प्राप्नुवन्तः न उपेक्ष्याः यथाऽग्निरोगौ स्वस्थावपि
वृद्धिं प्राप्य दुःखदो भवतः तथा शत्रुरपीतरर्थः ॥ ५७ ॥

साम सा मनति नो न च दानं दूततः श्रुत मिदं भवतापि ।
भिद्यते कथं मसावसहाया तच्छ्रिये अथ चतुर्थं मुपायम् ॥ ५८

ननु नीतिवित्प्रतिपादिताः सामादयः उपायास्तत्र विधीयन्ता
मित्यशङ्कायामाह सामेति हे राजन् सा देवी सामनश्रामनति तथा दान
मपि नामनति इदं मेव पुरा प्रेषितात् दूतादपि भवता श्रुतमेव अथ असहा
या एकाकिनो सा कथं भिद्यते भेदोद्दिरिपोः सहायेष्वेव युज्यते एकस्रां भेदः
कथं जायेतेत्यर्थः तर्हि किं विधेय मित्यतश्चाह तत्तस्मात् श्रिये उभयथापि
संयदर्थं चतुर्थं मुपायं दंडरूपं अययुद्धमेव कुर्वित्यर्थः ॥ ५८ ॥

नो पलायनमति स्तूयि युक्ता जंभभित्प्रभृतिभेत्तरिरांभे ।

चेत्पलाय्य न पुनर्मरणं स्या तर्हि गर्ह्यं मपि तद्गृहणीयम् ५९

ननु युद्धे कृते भवता चेन्मृतिरवश्यं निश्चिता तर्हि पलायनं कार्यं मिति
चेत्तत्राह नो इति हे रांभे रंभात्मजेत्वयि पलायनस्य मति न युक्तास्ति कुत
इत्याह की० त्वयि जंभभित्प्रभृतीन् इन्द्रादि देवान् शस्त्रैर्भिन्नतीति तादृशे
इन्द्रादीन् देवान् जित्वा स्त्रीतः पलायन मति निन्द्य मित्यर्थः ननु स्वप्राण रक्षायै
निन्द्यमपि कर्माचारणीय मित्यतश्चाह सत्य मेतत् परन्तु यदि पलाय्यपुनः
कदाचिदपि मरणं न स्यात् तर्हि अति निन्द्यमपि तत्पलायनं गृहणीयं अथ
भावः विदुषा तु तावत् प्राणेषु नश्यत्पुनिन्द्यं कर्म नाचरणीयं यदि भक्षितेपि
लशुने व्याधिशांताभवत् तस्मिन्नाचरितेपि प्राणा नश्येयुस्तत्कथमा
चरणीय मिति ॥ ५९ ॥

कोपि न श्वसिति संतत मस्मिन्बुद्ध्या य दसवोऽचभवाभ्यौ
स्तोकमप्य खिललोकप शोकं मा कृथा अथ वृथा मरणे तत्

न च ब्रह्मणो वरप्रदानान्ते मृतिरेव नास्तीति वाच्यमित्याह कोपीति
अस्मिन्सन्सारे कोपि जनः सन्ततं निरन्तरं न श्वसिति न जीवति यद्वा त्वहर-

दाता कः ब्रह्मापि निरन्तरं न जीवति तस्यापि द्विपरार्धमात्रं कालावच्छिन्नात् कुत इत्याह यत् यस्मात् अस्मिन्संसारसमुद्रे अमी प्राणाः बुद्बुदा इव सन्ति अथ मत्तो मृते रवश्यं भावितां श्रुत्वा युद्धोत्साहनाशकं शोकं न कुर्यादित्याशयेनाह हे अखिललोकपालक तत्तस्मात् मृतेरवश्यं भावित्वात् स्तोकं अल्पमपि शोकं मरणविषये वृथा मा, कृथाः न कुरु अपरिहार्येर्थं शोकस्य व्यर्थत्वात् तदुक्तं गोतायाम् जातस्य हि ध्रुवो मृत्युं ध्रुवं जन्ममृतस्य च तस्मादपरिहार्येर्थं न तुं शोचितुं मर्हस्येति ॥ ६० ॥

नो विलंबितुं मथाय मनेहा नेह पूर्ववदवैहि सुकृत्यम् ।

प्रेषयस्व भृतकं तदमं मा मार्यं कार्यं मिह सेत्स्यति शौर्यात् ।

न च सहसा विदधोत न क्रिया मिति नीतिविदुक्ते विचार्य विलंबेन कार्यं विधास्याम इति मंतव्यं मित्याह नो इति हे राजन् अथ अयं अनेहाः समयः विलंबितुं न अर्हतीति शेषः ननु पूर्वं विलंबेनैव शक्रादयो जिता इत्यत आह इहास्मिन् कार्यं पूर्ववत् शक्रादि युद्धवत् सुखेन कृत्यं न अवैहि हे आर्य्य तत्तस्मात् अमं पुरः स्थितं मां भृतकं तां प्रति प्रेषयस्व यतः इदं कार्यं शौर्यात् पराक्रमादेव सेत्स्यति सिद्धिं प्राप्स्यति अहं तच्च युद्धं करिष्यामीति भावः कालो दिष्टोप्यनेहापि समयोपीतमरः ॥ ६१ ॥

वाष्कलोऽप्य विकलं त मथो चे वाष्कलासु कुशलः कलहार्थी ।

खड्गचर्मभृति मा नृपभैषीः कालतोपि मयि जीवति दासे ६२

वाष्कल इति अथा विकलं यथा स्यात्तथा वाष्कल नामा मन्त्री अपि तं महिषं जचे कीदृशः वाचां कलासु कुशलः तथा कलहार्थी योद्धुकामः किमूचे इत्यत आह हे नृपमयि खड्गचर्मभृतिदासे जीवति सति कालतोपि तुं मा भैषीः भयं न कुर्वितर्यः कालमपि जेतुं मम शक्ति रस्ति किं पुनरवला मिति भावः ॥ ६२ ॥

भाजनं मम रुषो न मुरारि नो पुरारि रथ का गण नैद्री ।

मच्छरप्रवृत्तिजर्जरितांगः संगरे कथं मलं सुरसंघः ॥ ६३ ॥

नन्विन्द्रादयस्तत्सहायिनः संति तान् कथं जेष्यसीतग्राह भाजन मिति हे राजन् मम क्रोधस्य भाजनं पात्रं आश्रय इति यावत् मुरारि विष्णुर्नास्ति मम क्रोधं सोढुं विष्णुरपि नाल मितार्थः अथ पुरारिः शिवोपि न पुनः हेंद्री इन्द्रसेतार्थः गणना कास्ति स तु दृष्ट्यैव नंच्यतीत्यर्थः अथ च मम शराणां प्रहारे र्जंजरीभूतांगो देवसमूहः युद्धे स्थातुं कथमलं न कथंचिदपीत्यर्थः ६१ उद्धवं युधि जगद्धव वीरस्थायिभाव मुररी कुरु तस्मात् ।

उज्भति त्वयि तु तं वय मुञ्चैः स्याम कातरतरा अपि शूराः ॥

न चैतन्नानुमन्तु सुखाहे इति वाच्य मितग्राह उद्धव मिति हे जगतो धव स्वामिन् तस्मात् वीररसस्य स्थायिभावे युद्धे उद्धवं उत्साहं अंगी कुरु अथ त्वयि तमुत्साहं उज्भति तत्कवति तर्हि वयं उच्चैः शूरा अपि कातरतराः सगाम उत्साहं विना तदात्मकस्य वीररससगानुत्पत्तेः तदुक्तं कार्यारंभेषु संरंभः स्थेया नुत्साह उच्यते उत्साहात्मा भवे हीर क्षिधा धर्माजिदानत इति स्थायिभावस्यपि लक्षणं मुक्तं विरुद्धा अविरुद्धा वायं तिरोधातु मच्चमाः आनन्दा कुरकन्दो सौभावः स्थायिपदास्यदमिति अर्वास्थिति आस्य रुक्मू नग्रायेन बोद्धव्या मह उद्धव उत्सव इत्यमरः ॥ ६४ ॥

दिष्ट मत्र वद केन नु दृष्टं कल्पितं समरभीरुभि रिष्टम् ।

दृश्यते प्रकट मेव यदीयं सत्फलं अथ हितं पुरुषार्थम् ॥ ६५ ॥

न च उत्साहस्य पौरुषात्मकत्वात्तस्मिंश्च कृतेपि प्रायशः फलसिद्धे रदर्शनादकृते च फलसिद्धे दंशनान्निष्फलता सिद्धेदैवमेवपरमिति वाच्यमितग्राह दिष्टमिति हे राजन् नु वितर्के अत्र जगति घटादिवत् दिष्टं दैवं केनदृष्टं न केनापोतगतो वालविभीषिका वत्कल्पना मात्रमेवेत्यर्थः ॥ तर्हि कथं प्रतिपाद्यते इत्यतःग्राह इदं तु दैवं समरात् भीरुभिः कातरेः निजेष्टं कल्पितं न तु शूरैः पौरुषं चाथ दैवं च शूरकातरयो र्मतमित्युक्ते इति दैवं निरस्य पौरुषं प्रतिपादयति यस्य पुरुषार्थस्य प्रकटमेव सत्फलं दृश्यते तं हितरूपं पुरुषार्थं अयस्व कुरु यथेन्द्रः शतयज्ञान् कृत्वेन्द्रतां प्राप्तं स्तथा न कश्चिदैव मात्रित्य इन्द्रतां प्राप्तो दृष्ट इत्यतः पौरुषमेव परं न तु दैवं

ओं नमः श्रिये तथेति तं मूर्ध्नि निदेश मैश्वरं
 निधाय चाङ्गाय नतिं विधाय तौ ।
 जयाय तां प्रताप्य जग्मतुर्वलैर्वृतौ
 पतंगौ शिखिनः शिखा मिव ॥ २ ॥

ओं नमो विघ्नहर्त्रे अस्मिन् सर्गे मन्त्रि युद्धं वर्णयिष्यते तावदिति महि-
 पेणाज्ञप्तयो दुर्मुखवाष्कलयो र्गमनप्रकार माह तथेति अथ तौ दुर्मुखवा
 ष्कलौ तं ऐश्वरं ईश्वरस्य महिषस्य संबन्धिनं निदेशं आज्ञां मूर्ध्नि निधाय
 मस्तके धारयित्वा अथ च अङ्गाय शीघ्रं महिषस्य नतिं विधाय कृत्वा तां
 देवीं प्रति जयाय जग्मतुः कीदृशौ बलैः सैन्यैः परित्तौ कौ का मिव शिखिन
 आनेः शिखां ज्वालां पतंगाविव अनेन तयो र्मरणासन्नता सूचिता अस्मिन्
 सर्गे वंशस्थ हतम् जजौ तु वंशस्थ मुदीरितं जराविति लक्षणात् ॥ १ ॥

ततो निमित्ता न्यगण्य दर्पितौ
 शुभेतराण्यध्वनि नद्धदंशनौ ।
 उपेत्य तां तौ रथिनौ महारथा
 वदूर मुत्क्षिप्तभुजावथोचतुः ॥ २ ॥

तत इति तदनन्तरं तौ मन्त्रिणौ अध्वनि मार्गे शुभेतराणि अशुभानि
 निमित्तानि शकुनानि अगण्य तत्र हेतु दर्पितौ किं मस्माकंवलवतां शकुनै
 रित्यहं कृतौ अथ च तां देवी उपेत्य अदूरं निकटमेव उत्क्षिप्तभुजौ संत
 ऊचतुः कीदृशौ नद्धेवद्धेदंशने कवचे याभ्यां तथा रथा रूढौ तथा महारथ
 दशमहस्त्रेण योद्धुं समर्थौ तदुक्तम् एको दशसहस्राणि योधये द्यस्तु धन्विन
 अस्त्रगस्त्यवोणैश्च महारथ इति स्मृत इति तनुचं चर्मदंशनं उरच्छदः कंकटको
 जगरः कवचो स्त्रियामित्यमरः ॥

अथि स्फुरत्सुन्दरतैकशेवधे विधेहि साफल्य ममुष्यवर्ष्मणः ।
 मन स्तुदर्थं व्यथितं जगत्पते वर्तात किं त्वां करुणारुणद्वि न ॥

किमूचतु रितपेक्षायां ताव क्षामपूर्वक मूचतु रितग्राह अयीति कोम-
लामंत्रणे हे स्फुरंतो या सुंदरता तस्याः एकशेवधेनिधिरूपे देवि असुषावर्षणः
शरीरस्य साफल्यं विधेहि तेन सह भोगान् भुङ्क्तातिसुंदरस्य तच्छरीरस्य
साफल्यं भविष्यतीति भावः अथ चेन्निःस्पृहासि तथापि परोपकारायापवश्य
मेवेदं कार्यमितग्राहतुः हे देवि त्वदर्थं जगत्पते मंहिषस्य मनः व्यथितमस्ति
वत खेदे अत्रास्मि न्हिषे त्वा कृष्णा किमर्थं न रुणद्धि नावृणोति अस्मि-
न्दयां कस्मान्न करोषीत्यर्थः रुधिरावरणे इतस्य रुधादित्वा निधिर्नाशेव
धिरितमरः शरीरं वर्ष्यविग्रह इति च ॥ ३ ॥

वृथात्र तारुण्य मरुण्यवासिभिर्हिरण्यगेहाहं मु किंनुनीयते ।
शरण्य मेनं तरुणि अयाशु तत्निराश्रयानो वनिता लता वरम्

वृथेति हे तरुणि अत्र निर्जनदेशे अरुण्यवासिभि र्मुंगादिभिः सह
इदं तारुण्यं वृथा किं किमर्थं नीयते कीदृशं हिरण्यगहननिवासयोग्यं
अनुचितं मेतदित्यर्थः तत्तस्मात् हिरण्यगहननिवासार्थं तारुण्य साफल्यार्थं
च एनं शरण्यं मंहिषं आशु शोभ्रं अय हि यतः वनिता लताश्च निराश्रया
सतः न वरं न श्रेष्ठाः यथा लता वृक्षं विना न तिष्ठन्ति न च शोभन्ते तथा
वनिता अपि नायकं विनेत्यर्थः वरमिति मां त मव्ययम् उनु इतिहावप्राप्ति
वितर्कबोधकौ ॥ ४ ॥

इतीरिताभ्यां निजगाद सा मितं

स्मितांचितास्यां तरमर्षदोहदा

अहो पशूनां पशुता दुरताया

स्मरन्ति हा सन्नलया अपि स्मरम् ॥ ५ ॥

इतीति इत्येव साभ्यां मन्त्रिभ्यां उक्ता सा देवी मितं वचो जगाद
कीदृशी स्मिते न अंचितं आस्यं यस्याः तथा अंत मंसि अमर्षस्य क्रोधस्य
दोहदो गर्भो यस्याः किं जगादेत्याह अहो आश्चर्यं एषां मंहिषादीनां पशूनां
शुपात दुरताया दुःखेन नाशितुं शक्वास्ति कुत इत्याह हा खेदे आसत्तः

समपीण्यो लयो नाशो येषां तादृशा अपि रंतः यस्मात्कामं स्मरन्ति दोहदो
गर्भचिह्नेऽपि तथा गर्भाभिलाषयोरिति हैमः ॥ ५ ॥

कथं वताहं त्यधमः पशुष्वयं जगत्पसूं मा मपि वीक्षितुं दृशा
समो हि लोकेषु सुखाय संगमो न कामधेनुः खर मीहते
क्वचित् ॥ ६ ॥

कथ मिति वत खेदे अयं पशुषु अधमो महिषः मां जगतां मातरं
दृशापि वीक्षितुं कथं योग्यो भवति यतः लोकेषु समस्तुल्य एव संगम
सुखाय भवति न तु विषमः अत एव दृष्टान्त माह क्वचिदपि कामधेनुः खरं
न ईहते न वाञ्छती तर्थाः अनेना तिनीचता तस्य सूचिता ॥ ६ ॥

अथो खलूक्ता खलु तं विशृंखलं
खलं निवोद्धुं त्वधुनापि गम्यताम् ।
यथा स्वयं स्वर्गपदं स वज्रिणे
विसृजयाया च्छसितुं रसातलम् ॥ ७ ॥

अथोइति अथानंतरं खलूक्ता अन्यत्र वक्तव्य मितार्थः खलु निश्चयेन हे
मन्त्रिणः तं विशृंखलं उल्लंघित सदाचारं खलं दुष्टं च ते महिषं निवोद्धुं उप-
देष्टुं अधुनापि गम्यतां किमुपदेष्टु मित्याह यथा येनोपदेशेन स महिषः
स्वयमेव वज्रिणे इंद्राय स्वर्गपदं दत्वा श्वसितुं किंचित्कालं जीवितुं रसातलं प्रति
यायात् तत्रैव तस्य जीवनावकाशो नान्यत्रेत्यर्थः अलं खल्वः प्रतिषेधोक्तोति
खलूक्ता ॥ ७ ॥

निशम्य ता वितथ तापितौ रुषा
पृषत्कवृष्टिं त्वभितो ववर्षतुः ।
अनागता मेव शिवापितां तदा
शरै रणूकृता जघान ता वपि ॥ ८ ॥

निशम्येति अथ तौ मन्त्रिणौ इति तस्य वाचं निशम्य क्रोधेन तापित

संतौ तां प्रतिवाणवृष्टिं ववषतुः सा शिवापि तां वाणवृष्टिं मनागता मेव
स्ववाणैः अणूक्त्य चूर्णयित्वेत्यर्थः तौ दुर्मुखवाष्कलावपि जघान ॥ ८ ॥

बभूव ताव द्रणमूर्ध्नि सम्मुखः स

वाष्कलः साक्षिणि दुर्मुखे स्थिते ।

तयो रथासी तुमुलं चिरं मृधं

गदासिवाणांकुशपाशपर्शुभिः ॥ ९ ॥

युगयद्वयो र्युद्धं वर्णयित्वैककसग्राह बभूवेति आदौ युद्धमस्तुके स वा
ष्कलः तस्राः सम्मुखो बभूव क सति दुर्मुखे साक्षिणि स्थिते सति अथैवं सति
तयो देवो वाष्कलयोः चिरं कालं बाणां कुशपाशपरश्वादिभिः तुमुलं युद्धं
आसीत् तुमुलं रणसंकुले इत्यमरः कुठारः खी च स्वधितिः परशुश्च परश्वधः
कुटाः टंकः पर्शुरथेति रभसात् पर्शु शब्दोपि ॥ ९ ॥

दुरासदं तं युधि वीक्ष्य चंडिका

जघान वाणै रथ पंचभौरुषा ।

स चापि चापी चपलं शिली मुखै

लुलाव तां स्तां तु तुतोद सप्तभिः ॥ १० ॥

दुरासद मिति अथ सा चंडिका तं वाष्कलं युधि दुरासदं दुर्विनाश्यं
वीक्ष्य पंचभिर्वाणैः क्रोधेन जघान सः वाष्कलोपि चापी धनुश्चान् चपलं
शोघ्र मेव स्ववाणैः तस्रा स्तान् वाणान् लुलाव चिच्छेद तां चंडिकां तु सप्त-
भिर्वाणैः तुतोद विव्याध ॥ १० ॥

तदीयवाणां स्त्रिगुणै स्तु पंचभि र्वभंज मंजुं च रथं स्वमार्गणैः ।
अथार्धचन्द्रेण च तस्य कामुकं प्रदर्शयन्ती निजहस्तलाघवम्

तदोयेति अथ चंडिकापि तस्य बाणान् त्रिगुणैः पंचभिः पंच दशभि
रित्यर्थः स्ववाणै र्वभंज तस्रा मंजुं रथं च वभंज अथच अर्धचंद्राकारिणबाणेन
तस्य धनुश्चिच्छेद कोद्रशो निज हस्तस्य लाघवं चापलं प्रदर्शयन्ति ॥ ११ ॥

गदां गृहीत्वा सनिहन्तु मुत्कटा मथाभिदुद्राव मुमूर्षुरं विकाम्
तमापतन्तं गदयैव सा क्षिता ऽवपातयन्मूर्ध्नि निहत्य मूर्च्छितम्

गदामिति अथ सवाष्कलोपि मुमूर्षु र्भरणासन्नः उत्कटां गदां गृहीत्वा
अंबिकां निहन्तुं अभिदुद्राव सापि तं आपतन्तं वीक्ष्य गदयैवमूर्ध्नि निहत्य
मूर्च्छितम् सं तं क्षितौ अपातयत् ॥ १२ ॥

अथो मुहूर्तां त्युनरुत्थितः प्रवसत्

फणीवरोषां हृदयो जघानताम् ।

रुषाय शूलेन शितेन चण्डिका

शिरो विदारं भुवि तं न्यपातयत् ॥ १३ ॥

अथोइति अथ मूर्च्छानन्तरं स वाष्कलः मुहूर्तमात्रात्पुनः उत्थितः अथ
च रोषात् फणीव श्वसन् सन् तां देवीं गदया जघान सा चण्डिकापि क्रोधेन
युक्ता तोच्छेन शूलेन शिरो विदार्थं तं वाष्कलं भुवि न्यपातयत् १३ ॥

विभग्नपत्ताप्रवरथेभसंकुले रणांगणे नृत्तपिशाचिनीगणे ।

स दीर्घनिद्रामपुनर्विवोधिनीं चिरं सिषेवे प्रविकीर्णमूर्धजः ॥

विभग्नेति अथ सः वाष्कलः तस्मिन् रणांगणे न विद्यते पुनर्विवोधो
जागरो यस्य तादृशी दीर्घनिद्रां चिरकालं सिषेवे ममारितार्थः कीदृशः प्र-
विकीर्णमूर्धजाः केशा यस्य की० रणांगणे विभग्नैः संकुले पत्यवरथेभैः तथा
नृत्तः नृत्यः युक्तः पिशाचिनीनां गणो यत्र ॥ १४ ॥

समिन्मखेऽस्मिन्प्रथमं हुते मुदा मखाशिनः खेय जयेति बुक्रुशुः ।

इतः क्रुधाक्रूरमुखोयदुर्मुखः ससंमुखोभूद्युधितां विभर्त्सयत् १५

समिदिति अस्मिन् युद्धे यज्ञे तस्मिन् वाष्कले प्रथमं कृते सति आकाशे
स्थिता देवाः मुदाजयजय इति बुक्रुशुः इतश्च तेषां शब्दं श्रुत्वा क्रोधेन क्रूर-
मुखो यस्य तादृशः सः दुर्मुखः युद्धे तां देवीं विभर्त्सयन्सन् संमुखोऽभूत् १५

स तिष्ठ तिष्ठेति वद भनुर्धरो धराधरप्रस्थितनु समाययौ ।
 शिवापिदधौ निजशंखमुच्चकैर्धनुश्चविस्फार्यरिपुनकंपयत्

सइति स च पर्वततुल्यशरीरः धनुर्धरः तां प्रति तिष्ठ तिष्ठ इति वदन्
 समाययौ अथ शिवापि निज शंखं उच्चकैर्दधौ अथ च धनुः विस्फार्य टङ्का-
 रयित्वा रिपून् अकम्पयत् ॥ १६ ॥

अमूमुचद्दृष्टि मसावथैषवीं प्रकुप्यदाशी विषघोरदर्शनां ।
 अचूर्णयत्तामचिरेण चण्डिका प्रचण्डकोदण्डविनिस्सृतैःशरैः॥

अमूमुचदिति अथासौ दुर्मुखः ऐषवीं बाणसखन्विनो वृष्टिं तां प्रति
 अमूमुचत् कोटशो अतिक्रुध्यत्सर्ववत् घोरं दर्शनं यस्याः अथ चण्डिकापि
 अत्युग्रात् निज धनुषः विनिस्सृतैःशरैः तां शरवृष्टिं अचिरेणैव अचूर्णयत् ॥ १७

परस्परं ता वभिजघ्नतू रुषा
 जयैषिणौ हेतिभि रात्तकामुक्कौ
 रणावनिः सा सकरं पिपासुभि
 र्वा ता श्वगृध्रादिभि रुल्वणा भवत् ॥ १८ ॥

परस्परमिति इत्थं तौ देवौ दुर्मुखौ क्रोधेन परस्परं शस्त्रैः अभिजघ्नत
 कोटशौ जयाभिलाषुकौ तथा गृहीतधन्वानौ एवं सति सा रणभूमिः रुधिर-
 प्रवाहं यात् मिच्छुभिः श्वगृध्रादिभि र्वातासतो उल्वणा अतिभयानका
 अभवत् ॥ १८ ॥

उवाच रोषादथ कालमोहितः सुराहितःपाणिमुदस्रातांप्रति
 ऋते यमागारमुपेत्य मां शठे हरिं मृगी वाद्य वद क्व यास्यसि

उवाचेति अथ सः सुरशत्रु दुर्मुखः कालेन मोहितः सन् करं उत्क्षिप्यतां
 प्रति क्रोधात् उवाच किमुवाचेत्प्राह हे शठे अद्य मां प्राप यममंदिरं विना
 कुत्र यास्यसीति वद कं प्राप्य केवसिंहं प्राप मृगी च तत्सरस्वती तु प्रतप्तु-
 स्तीति हे ऋते सत्रे अद्य मां यमागारं उपेत्य प्रापयित्वा अन्यस्मिन् क्व क-
 स्मिन् सदृशे शठे युक्ता युक्तविचारशून्ये दैत्रे हरि कालं यास्यसिप्रापयिष्यसि
 अंतर्भाविष्यथोक्त्वा की०तुंमृगोविद्यते यस्मिन् स मृगोचंद्र स्तादृशो वराजमाना

यद्वा मृगाऽन्वेषणे मृगयति दुष्टान् सामती वा शब्दोत्र वितर्क इति वद यद्वा
मृगो वनिता विशेषां वातिपद्मिनीत्वादतिक्रम्य गच्छतीति मृगो वा मृगः पशौ
कुरंगे च करि नक्षत्रभेदयोः अन्वेषणायां याज्यायां मृगी तु वनितांतरे
इति हैमः ॥ १८ ॥

जगाद् रुष्टा जगदंविकापि तं श्ववदृथा ते बहुगर्जनै रलम् ।
यथा हतो यं समरेऽमराहित स्तथा धुना त्वा मपि हंतुमुत्सहे

जगादेति अथेत्युक्ता जगदंविकापि रुष्टा सती तं जगाद् हे दुष्ट ते
तव श्ववत् वृथैव बहुभि गर्जनै रलं साध्याभावात् गर्जतानि न कर्तव्यानीत्यर्थ
येन प्रकारेण युद्धे अयं देवशत्रु र्वाष्कलः मयाहतः तथैव अधुना त्वामपि हंतं
उत्सहे अत्र गम्यमानसाधनक्रियापेक्षया गर्जनानां करणत्वात् हनोया ॥ २० ॥
इदं वदंत्य। उपरि क्रुधासुरो रुरोध मार्गं गगनस्य मार्गणैः ।
तदौयरोपानति क्रोपितोपिसाविधायरोपै स्तिलशस्तुतोदतम् ।

इदमिति इदंवचः वदंत्या स्तस्यः उपरि सः असुरः क्रोधेन बाणै
गगनस्य मार्गं रुरोध बाणै राकाशमाच्छाद यामा सेत्यर्थः अथ सापितस्यः
वाणान् स्वकोयै बाणैः अतिकोपेन तिलशः कृत्वा तं दुर्मुखं विव्याध कलंवमा-
र्गणशराः पत्नोरोप इषुद्वयो रितमरः ॥ २१ ॥

ततोस्यकोदंड मखंडयद्दृढं तथा कलंवै रथपंचभोरथम् ॥
सपत्तिरेवात्तविपत्ति राययौ गदां गृहीत्वा जगदंविकां प्रति ॥

ततइति तदनंतरं देवो तस्य दृढं धनुः अखंडयत् तथा पंचभिर्बाणैः
तस्य रथं अखंडयत् अथ सः दुर्मुखः पत्तिः पदातिरेव भूत्वा आत्ता गृहीता
विपत्ति र्येन तादृशः सन् गदां गृहीता देवीं प्रति आययौ ॥ २२ ॥

हतो तिकोपादपितेन मस्तके तथा स सिंहो न चचाल किंचन
अथोग्रधारेण शिवा त मृष्टिना चकार मूर्ध्ना विधुरं सहासुभिः

अथ तां सिंहमस्तके न्यपातयदित्याह हतइति अथ तेन वाष्कलेन
तथा गदया अतिकोपात् मस्तके हतोपि सः सिंहः किंचिदपि स्थानात् न च-

चाल अथ शिवापि उग्रधारिण ऋषिना खड्गेन प्राणैः सह तं दुर्मुखं मस्तुके
नरहितं चकार तस्य मस्तकं कृत्वा गतप्राणं चकारेत्यर्थः ॥ २३ ॥

गतेथ तस्मिन्नपि वाष्कलांतिकं

रणे स्रवंती च भटा सृजो स्रवत् ॥

ततो वशिष्टास्तुविशीर्णविग्रहाः

पलाय्य वृत्तं जगदुर्हयारये ॥ २४ ॥

गतेइति अथ तस्मिन् दुर्मुखेपि यमलोके प्राप्तस्य वाष्कलस्य समीपं गते
सति तस्मिन् रणे भटशरीरजन्यस्य असृजो रक्तस्य स्रवंती नदी अस्रवत् अथ
ततो सृजोः ये अवशिष्टा दैत्याः ते दीर्णशरीराः संतः पलाय्य सर्वं युद्धभवं
मञ्जिनाशजन्य वृत्तं महिषाय जगदुः ॥ २४ ॥

निशम्य देव्या निधनं गतौ सतौ

समं चमूभिः प्रधने विस्मिन्स्थिते ।

अहो परा कालगतिर्मनीषिणो

वदंत्वतः किं नु विधेयमयमे ॥ २५ ॥

निशम्येति सः महिषः तौ दुर्मुखवाष्कलौ सेनाभिः सह युद्धे देव्या कृत्वा
नाशं प्राप्तौ तेषां मृत्वात्स्थित्वा विस्मयं प्राप किमित्याह अहो आश्चर्यं काल-
स्य गति परास्ति अवला यन्महाशूरान्निहंतीति भावाः इत्युक्तस्य मञ्जिणः
पृच्छति हे मनीषिणः अतः परं मयाद्य किं विधेयमिति वदंतु ॥ २५ ॥

स चिचुराक्षेण वदन्नथेतिराडवादि सेनापतिना किमीशितः ।

भयंसमुत्थं मयि जीवति स्त्रिया हतां हि तां विद्धि रणे धुना मया ॥

सइति इत्येवं वदन् सः राट् राजा महिषः अथ चिचुराक्षेण सेनापति-
ना अवादि कथितः हे ईश मयि जीवति सति स्त्रियाः सकात् भयं किमर्थं-
समुत्थं स्वशौर्यं दर्शयति अधुना रणे मया तां हता मेव जानीहि ॥ २६ ॥

स इत्युक्त्वा नृपते निर्देशतो जगाम ताम्नेण समं चमूवृतः ।

ददर्श तां स्मेरमुखीं स्मरप्रसू मनन्यसाधारणशक्तिशालिनीं ७२

स इति सः चिचुराक्षः इत्य मुक्ता महिषसग्रासया ताम्ने ण पाणिं पास-
केन सह सेनाहृतो जगाम अथ गत्वा तां स्मरमुखीं ददर्श कीदृशीं स्मरस्य
प्रसू मातरं लङ्घ्योत्वात् यदा दर्शनेनैव स्मरं प्रसूते जनयतीति तां अथा अन-
न्यसाधारणशक्तिमतीं अनुपमपराक्रमामित्यर्थ ॥ २७ ॥

अवादय च्छंख मुदीक्ष्य तं च सा

चकार टंकार मपि सुधन्वनः ।

तदीयभीत्या स्य भटा दिशो द्रव

त्कथं चि दाश्वासा सता नुवाच ताम् ॥ २८ ॥

अवादयदिति अथ सा देवी तं चिचुराक्षं वीक्ष्य शंखं अवादयत् तथा
स्वधन्वनः टंकारमपि चंकार तेषां शब्दजन्यभीत्या अस्य चिचुराक्षस्य भटा
दिशः प्रति अद्रुवन् पलायिता बभूवुः अथ सः चिचुराक्षः तान् तस्मान् स्वभ-
टान् कथंचित् महता यत्नेन आश्वास्य किं क्षिया विभीयेति तच्च स्थापयित्वा
तां देवीं उवाच ॥ २८ ॥

विभेमि नो कातरव त्वदोरवै

रवैहि भीतं त्वघटा द्वधूवधात् ॥

विभासि मूढेव विभर्षिया शरा

धनुः कटाक्षे ध्वपि स त्सुपि भुवोः ॥ २९ ॥

विभेमीति हे देवि एभि स्तुदीयैः आरवैः शब्दैः इतरकातरवत् न
विभेमि न विभेषि तर्हि युद्धं कुर्वित्यत आह परंतु पापप्रदात् स्त्रोवधात् मां
भीतं जानी हि वधूपत्रां क्षुषा नार्योः सृक्ता सारिवयो रपोति हैमः स्त्रोवध
पापं दुष्प्रतोकारं मत्त्वैव त्वया युद्धं न करोमी त्यर्थः अथ स्ववशीकरणाय तां
व्याजेन स्तौति हे देवि त्वं मूढेव मां विभासि तच्च हेतुः या त्वं कटाक्षेषु
सक्तु तथा भ्रुवोरपि सतपोः एतान् शरान् धनुश्च विभर्षि तव भ्रूकटाक्षयोरे-
व निखिलजनहननपर्याप्तत्वे धनुर्वाणग्रहणं व्यर्थ मेवेति भावः ॥ २९ ॥

अहो विमूढैः कविभिः प्रकल्पितं दिव्यैर्वादैकपरै रितं मृधम्
समीहसे वा त्रिदिवं परेत्य चेन्न चेहसे नेन वहु निहैवतान्

स्यादेतत् परंतु एतयो भ्रूकटाक्षरूपयो धनुर्वाणयोः क्षेपणं नरकसाधनं
एतयो धनुर्वाणयोर्युद्धे प्रति भटं प्रति क्षेपणं स्वर्गसाधन मिति भेद इति
तदाशयं बुद्ध्वा अहो आश्चर्ये अति मूढैः कविभिः हतो वा प्राप्स्यसि स्वर्गं मित्या-
द्यर्थवादवचनैकतत्परैः इदं युद्धं स्वर्गाय प्रकल्पितं अर्थवादमात्रमेवैतत् नतु
वस्तुत इत्यर्थः स्यादेतत् अथापि तव न युक्तमित्याह अथ त्वं चेद्यादि परेत्य
प्राणां स्थक्ता परलोकं प्राप्य एकमेव स्वर्गं कांचसे अथ च इहैव लोके
जीवत्येव अनेन महिषेण वहुन् तान् स्वर्गान् किं न कांचसे मृत्यौ सत्ये कस्यैव
स्वर्गस्य प्राप्तैरपि संशये जीवति च वहु स्वर्गप्राप्ते निश्चये चात्र तारतम्यं
त्वयैव विवेचनोय मिति भावः ॥ ३० ॥

कृतं त्वया गोप्य धुना क्षमिष्यते प्रभु मंहामंत्रिचमूवधोऽवम-
निसर्ग एवैष महात्मनां सदा स्मरन्ति नो हि श्रयतां महागसः

ननु त्वं त्रिवधरूपमपराधं कृत्वा कथमस्य सामयुक्त मित्यत आह कृत
मिति सः प्रभु महिषः महामंत्रिणां सेनायाश्च वधादुत्थितं त्वया कृतमपरा-
धमपि अधुना त्वया श्रिते सति क्षमिष्यते ननु कोपं करिष्यतोत्यर्थः कुतः
हि यतः महात्मनां एष स्वभाव एव सदा अस्ति यतः श्रयतां जनानां
महागसः महापराधस्य न स्मरन्ति स्मृति योगे षष्ठी आगो पराधोऽमंतुश्चे-
त्यमरः ॥ ३१ ॥

इयं त्रिलोक्य अधिपे श्रिते त्वया

विहाय सापत्न्य मिहा नुगैवते ।

अथापि सम्राज्ञविता त्वदात्मजी

रणं करिष्यत्यरिभि स्स एवहि ॥ ३२ ॥

नन्वत्र सापत्न्यं चेत्तर्हि नरकादपि महत्कष्टमित्यत आह इयमिति
हे देवि त्वया त्रिलोक्या अधिपे महिषे श्रिते सति इयं त्रिलोक्यपि सापत्न्यं

विहाय इह तव अनुगा किंकरोव भविष्यति अचेतनया अपि त्रिलोका साप-
न्नोत्पत्तिं तर्हि अन्यासां स चेतनानां किं वक्तव्यमिति भावः तथापि युद्धे एव
ममाभिलाषास्तीति चेदत आह अथानंतरं तस्मिन् श्रिते सति तव पुत्र समा-
चक्रवर्ती भविष्यति स एव हि शत्रुभिः सह युद्धं करिष्यति तत् फलं तु त्वय्ये-
वेत्यर्थः एतदेव युक्तं भविष्यति नतु तव युद्धं युक्तं मिति भावः ॥ ३२ ॥

इति ब्रुवंतं त मुवाच चंडिका जडा भवंतो पि जडे सतीश्वरे
विनिश्चिता वो बहुवाचि शूरता रणे तु दृष्टैव भवादृशा मिह

इतीति इत्येवं ब्रुवंतं तं चिचुराक्षं सा चंडिका उवाच हे मंत्रिन् भवतां
ईश्वरे महिषे जडे युक्तायुक्तविवेकरहिते सति भवंतो यूय मपि जडा एव म-
या निश्चिताः कामधेनु खरयो रिव संगस्य वैषम्यादिति पूर्वतो बोध्यम्
अथ तस्य युद्धरभसाय सर्वेषां कातरत्वं सूचयं त्याक्षिपति वः युस्माकं श्वत्
बहुवाचि एव शूरता मया विनिश्चिता किं युद्धे नास्तीत्यत आह युद्धे तु इद्वैव
मया भवादृशां युष्माकदृशानां दुर्मुखादीनां दृष्टैव यादृशी शूरतास्ति इ-
त्याक्षेपः ॥ ३३ ॥

तव प्रभो वां पि जिजीविषास्ति चे

तथेतरेषां तदधो हि गम्यताम् ।

वलावलेपो प्य थ कश्चना स्ति चे

दलं विलंबेन वलं वलंब्यताम् ॥ ३४ ॥

तवेति तव चिचुराक्षस्य प्रभोर्महिषस्य चापि तथा इतरेषामपि भटानां
यदि जीवितुमिच्छास्ति तर्हि अधः पाताल एव सर्वैः गम्यतां अथ चेत् वो
हृदि कश्चन वलस्य अवलेपो गर्भोस्ति तर्हि विलंबेन अलं विलंबो न कार्यः
स्वकीयं वलमेवावलंब्यतां आश्रीयतां ॥ ३४ ॥

इतिब्रुवाणा मभित स्ततान तां

स वाणसंतानतान मुग्रदृक् ।

शिवा विभेदाशु तदाशुगांश्च तं

चिरं तयो रित्यमभूद्रणोद्भुतः ॥ ३५ ॥

इतोति स उग्रदृक् चित्तुराक्षः एवं ब्रुवाणां तां देवीं अभितः सर्वतः वाणा-
नां संतानस्य पारंपर्यस्य वितानं उल्लोचं ततान विस्तारयामास अथशिवोऽपि
शोघं तस्य वाणान् तां चित्तुराक्षं च विभेदइत्यं परस्परं घातं प्रति घातैरस्य
प्रत्यस्त्रैश्च तयोः रणः चिरकालं अद्भुतः अभूत् असौ वितानं मुल्लोच इत्यमरः ३५

त मेन मेनस्विन मुज्झित व्यथा

व्यधान् मृधे सा गदया विचेतनं ।

अथाभ्यगात्तां वलपार्ष्णिपालको

रुषा स ताम्रोप्यतिताम्रलोचनः ॥ ३६ ॥

तमिति तं एनं एनस्विनं पापिनं चित्तुराक्षं सा त्यक्तपोडा भगवती युद्धे
गदया विचेतनं मूर्च्छितं व्यधात् अकृत अथानन्तरं वलस्य पार्ष्णिपालकः पृ-
ष्टरक्षकः सः ताम्रोपि तां प्रति अभ्यगात् कोटशः क्रोधेन अतिशयेन ताम्ने
रक्ते लोचने यस्य ॥ ३६ ॥

समागतं तं तु समीक्ष्य चण्डिका

विहस्य सोत्प्रास मुवाच तद्रुषे ।

अहो किमर्थं महिषो रणे च वो

वृथाजिघांसं त्यथ कौटसन्निभान् ॥ ३७ ॥

समागतमिति सा चण्डिकापि तं ताम्रं समागतं वोक्ष्य तस्य रोषाय
सोत्प्रासं साक्षेपं यथा स्यात्तथा विहस्य उवाच अहो आश्चर्यं सः महिषः वः युष्मान्
कौटतुल्यान् अत्र युद्धे प्रेषयित्वा किमर्थं वृथा हन्तुमिच्छति इत्याक्षेपः ॥ ३७

ममापि युष्मन्निधने मुधा शमः

शशान्निहत्येव हरे स्वभाकरः ।

गृहे स तिष्ठन् प्रकरोति किं पशु

मयि स्थितायां युधि जीवनोद्यमम् ॥ ३८ ॥

ममेति किं च युष्माकं कौटतुल्यानां हनने ममापि शमः मुधा व्यर्थ एव
प्रत्युत्तचपाकरः लज्जाप्रदः कान् निहत्य कस्येव शशान् निहत्य करिनिकर

निहन्तुः सिंहस्येव अथ सः पशु र्महिषः मयि युहे स्थितायां सत्यां गृहे ति-
ष्ठन् सन् किं जीवनस्य उद्यमं प्रकरोति युष्मान् प्रेषयित्वा जिघांसति स्वयं च
जोवितु मिच्छति इत्याख्यं तेनैव मम युद्धमुचितं न भवद्भिरिति ध्वनितम् ८३
तयेति रोषा त्व भृशं तिरस्कृतो मुमोच नाराचपरंपरांपराम्
लुलाव लोकेऽपि लीलयैवतां विक्लप्यकर्णान्तमुरुं शरासनम् ॥

तयेति इति तथा रोषात् अत्ययं तिरस्कृतः सः तान्मः परां उत्कृष्टां ना-
राचानां लोहमयवाणां परंपरां तां प्रति मुमोच सा लोकेशी देव्यपि
लीलयैव तां लुलाव चिच्छेद किं कृत्वा उरुं महान्तं शरासनं कर्णपर्यन्तं
विकृष्य प्रच्छेदनास्तु नाराचा इत्यमरः ॥ ३८ ॥

सचिचुराक्षोपि विहायमूर्ततां मुहूर्तमात्रात्पुनरुत्थितो जवात्
उभावपीमांयुगपन्नि जघ्नतु घनाविबौर्वं निजशीकरैः शरैः ४०

सइति अथ सः चिचुराक्षोपि मुहूर्तमात्रात् मूर्च्छिततां विहाय पुनर्ज-
वात् उत्थितः अथ उभावपि चिचुराक्षताम्नौ इमां देवीं युगपत् शरैर्निजघ्नतुः
तथापि किंचित्कर्तुं न शक्नुवन्ति इति दर्शयितुं दृष्टान्त माह निज शोकरैः अ-
म्बुकलैः और्वं वडवानलं मेघाविव मूर्च्छालेमूर्तमूर्च्छितावित्यमरः ॥ ४० ॥

रुषाद्विषोन्नेप्यथ दष्ट दच्छदाः शरानहं पूर्विकिताः प्रचिचुपुः
तथापि सर्वेप्यथ तेक्षतावभुर्यथावसन्ते परिफुल्लकिंशुकाः ४१

न केवलं तावेव तां जघ्नतुः किंत्वन्ये पोत्याह रुषेति अन्येपि शत्रवः तां
प्रति क्रोधेन शरान् प्रचिचिपुः कोदशाः दष्टादच्छदाः ओष्टायैः तथा अहं पूर्वं
स्यामहं पूर्वस्यामिति योधानां धावन क्रिया अहं पूर्विका सा जाता येषां तं
तथा देव्यापि ते सर्वेपि युधिशरैः क्षताः संतः वभुः कथं यथा वसन्त समये
परिफुल्लाः किंशुका भान्ति अहं पूर्वमहं पूर्वं मिथहं पूर्विकास्त्रिया
मित्यमरः ॥ ४१ ॥

अभिद्रुतां स्तानथ वीक्ष्य ताम्बुषा स नाम्नो मुशुलंढटंकरे ।
निधायसिंहस्य शिरस्य ताडयन्मुहुर्वलीवर्दसमंननर्दं च ४२

अभिदुतानिति अथ तान् सैनिकान् अभिदुतान् पलायिनात् वीक्ष्य क्रोधेन
रक्तदृष्टिः सः ताम्रः दृढं मुसुलं करे गृह्यत्वा सिंहस्य शिरसि अताडयत्
पुनश्च वली वर्दस्य समं तुल्यं यथा भवति तथा ननर्दं शब्दं कृतवान् ॥ ४२ ॥

तथा स नर्दन् हि महासिना

लसत्करीटभाजा शिरसा वियोजितः ।

कबंध मयसा दुरात्मनो मना

ग्विन्त्य भूमौ निपपात दारुवत् ॥ ४३ ॥

तथेति तथा देव्या सः ताम्रः शब्दं कुर्वन्नेव महा खड्गेन कृत्वा लसत्कि-
रीटभाजा शिरसा वियोजितः शिरो होनः कृत इत्यर्थः अथ शिरसि किन्त्रां
अस्य दुरात्मनः ताम्रस्य कबंधमपि मनाक् किञ्चित्कालं विन्त्य दारुवत्
भूमौ निपपात ॥ ४३ ॥

स चिचुराक्षोऽपि समीक्ष्य चुक्षुभे

क्षितौ क्षतं तं गतमंतकक्षयम् ।

अथा सि मुद्यम्य निहंतु मुद्यतो

हरिप्रियां नाग इवाभ्यगादिमाम् ॥ ४४ ॥

स इति अथ सः विचुराक्षोऽपि तं ताम्रं क्षितौक्षतं संतं यमनिवासं
प्रतिगतं समीक्ष्य चुक्षुभे क्षोभं प्राप्तवान् अथानन्तरं खड्गं उद्यम्य हरिप्रियां
महालक्ष्मीं निहन्तुं उद्यतः सन् अभ्यगात् कां क इव हरेः सिंहस्य प्रियां
सिंहनीं हन्तुं नागः गज इव ॥ ४४ ॥

शिवापि संधाय तदीयपंचता

मचीकृपडन्वानि पंच सायकान् ।

कृपाण मेको द्वितयं तु सक्थिनी

चकर्त तेषु द्वय मस्य मस्तकम् ॥ ४५ ॥

शिवेति ततः शिवापि धन्वनि पंचमितान् सायकान् संधाय तस्य
चिह्नमाक्षस्य पंचतां कालधर्ममृत्युमिति यावत् अचीकृपत कल्पयामास

तेषां पंचानां तदंगच्छेदने विभागमाह तेषु पंचमुवाणेषु एकः तस्य कृपा-
णं यं खड्गमुद्यम्यागतः तं खड्गं चकर्त चिच्छेद हितयं हयं तस्य सक् यनी
ऊरु चिच्छेद तथा हयं तु तस्य मस्तकं चिच्छेद स्यात्पंचता काल धर्मा
दिष्टांतः प्रलयोत्थयः अन्तो नाशो हयोर्मृत्यु रित्यमरः ॥ ४५ ॥

अथेत्य मीश्याह तयो स्तयो स्तया

चमूः प्रमीतः प्रमिता मृगुद्वहा ।

विलप्य हाहेत्यपरे परेतरा

राम, खादिवा सूनवधृत्य दुद्रुवुः ॥ ४६ ॥

अथेति इत्थं तया ईश्याहतयोः तयो दैत्ययोः सेना रक्तमुद्वहन्ती अप्र-
मिता असंख्यता प्रमीता मृता ततः अपरे अवशिष्टास्तु हाहेति विलप्य
यममुखादिव प्राणान् गृहीत्वा दुद्रुवुः ॥ ४६ ॥

निशम्य तावप्यजया हतौ प्रभु

भयद्रुतै र्गद्गदया गिरोदितौ ।

रुषासिलोमान मथा दिशद्युधे

तथा विडालाक्ष मतीव दुःखितः ॥ ४७ ॥

निशम्येति सः प्रभु र्महिषः तावपि ताम्र चित्तुराक्षो अजया देव्या हतौ
श्रुत्वाक्रोदशौ भयद्रुतै र्भटैः गद्गदया गिरा उदितौ कथितौ अथअतोव दुःखितः
सन् क्रोधेन असिलोमानं तथा विडालाक्षं युधे युद्धाय अदिशत् ॥ ४७ ॥

उदीर्य तावोमिति भर्तु रग्रतो

गतौ स्थिता यत्र मृतिस्मुरद्विषाम् ।

अथाग्रणीभूय भयातिविह्वलो गिरा

सिलोमा श्लथया जगाद ताम् ॥ ४८ ॥

उदीर्येति तावपि स्वामिनोऽग्रोऽमंगीकृत मिल्युक्ता यत्र स्थाने दैत्यानर
मृतिरूपा देवो स्थिता तत्र गतौ अथ गत्वा तयो र्मध्ये असिलोमैव अग्रणीभूयां
भयेनाति विह्वलः सन् श्लथया गिरा तां जगाद ॥ ४८ ॥

निहंसि नः कस्य कृते निरागसो
विभेषि न त्वं परतापजादघात् ।
ददामि ते वाञ्छसि चेद्वनादिकं
विधाय संधिं तदपेहि भामिनि ॥ ४९ ॥

किमित्यत आह निहंसोतिहे भामिनि कोपविशिष्टसौंदर्यवति अस्मान्
निरपराधान् दैत्यान् कस्य कृते निहंसि ननु कोऽत्र दोष इत्यत आह त्वं
परेषां तापदानजन्यात् पापात् न विभेषि इतिकाकुः न हिंस्यात्सर्वाभूतानीति
श्रुतेः कोपि न हंतव्य इत्यर्थः अथ चेत् अस्मान् हत्वा धनादिकं वाञ्छसि
तर्हि किं जननेन तत् धनादिकं स्वयमेव यावत् वाञ्छसि तावत् तुभ्यं
ददामि तत्तस्मात् अस्माभिः संधिं विधाय यथेष्टं देशं अपेहि याहि सुंदरो
रमणी रामा कोपनासैव भामिनो त्वमरः ॥ ४९ ॥

तथा भिक्षेयं सुधिया यथा सुखं
न चार्थसिद्धावपि दुःखं मुञ्चवेत् ॥
अहो विचारः कतरस्तूया कृतः
स्वयं यतःक्रीत मपार्थं मेव तत् ॥ ५० ॥

तथेति हे देवि सुधिया जनेन तथा कार्यं यथा सुखं उद्भवेत् अथ च यथा
अर्थसिद्धावपि सत्यां दुःखं न उद्भवेत् अहो आश्चर्यं त्वया कतरः विचारः कृतः
व्यर्थमेव तत् दुःखं स्वयं क्रीतं गृहीतमित्यर्थः ॥ ५० ॥

वयः सुरूपं द्रविणं च भंगुरं
विचार्य कार्यं सुखं मेव यद्भवेत्
शिरीषपुष्पा दपि ते मृदु स्तनु
विकल्पते खै रिति मेऽति विस्मयः ॥ ५१ ॥

वय इति हे देवि वयः आयुः सुरूपं सौंदर्यं द्रविणं धनं च भंगुरं विचार्य
सुधिया सुखमेव यथा भवेत् तथा कार्यं अथ मया किं दुःखं गृहीतमित्यत
आह हे देवि शिरीषस्य पुष्पादपि कोमला तव तनुः त्वया स्वयं अस्मैः वि
कल्पते इत्ययं मम अति विस्मयोऽस्ति ॥ ५१ ॥

उवाच चैनं प्रति चंडिकापि गां
न मे विनार्थं श्रम एष दुर्मते ।

सदा हि लोके विचरामि देहिनां

समौक्षितुं न्याय मथेतरत्स्वयं ॥ ५२ ॥

उवाचेति अथैनं प्रति चंडिकापि गां वाचं उवाच हे दुर्मते एषा मम
श्रमः अर्थं विना नास्ति किंतु सफल एवेत्यर्थः हि यत इह लोके देहिनां
जीवानां न्यायं इतरत् अन्यायं च समौक्षितुं अहं सदैव विचरामि ना
धुनैवेत्यर्थः गौः सौरभयो दृग्वाणवाग्भूषण च भूम्नि चेति विश्वमेदिन्यौ ५२

न मे ऽस्ति सख्यं न च वैरता क्वचि-

द्वधामि साधूनि तरान् वधाम्यहं ।

असाधुमेनं महिषं निहन्मि तत्

ससंधि मिच्छेद्यदि गच्छतु ह्यधः ॥ ५३ ॥

अथ न्यायान्यायं पश्यंती किं करोषीत्यत आह नेति तत्र साधून् सदाचर-
णशोलान् अहं दधामि अनृगृह्णाभि इतरान् असाधून् वधामि एवं सति
वैषम्यापति रित्यत आह तत्र निग्रहानुग्रहयोः मम धर्मदंडभृतो भूपते रिव
सख्यः तथा वैरता क्वचिदपि नास्ति लोकशासनायैवैष प्रयासोऽस्तीति भावः
सामानयत उक्ता लक्ष्ये यो जयति तत्तस्मात् एनं असाधुं महिषं स्वव्रत
पालनार्थं निहन्मि स चेत् मया संधि मिच्छेत् तर्हि अधः पातालं गच्छतु
अन्यथा हन्मि वेत्यर्थः ॥ ५३ ॥

तदुक्त माकर्ण्य दुरत्ययं विधिं

वधार्यं मर्तुं युधि ता वथोद्यतौ

मुमोच सप्ताथ शरान्वडालट्

क्तयाथ विद्ध स्त्रिभि रुज्जहा वसून् ॥ ५४ ॥

तदिति अथ तौ दैत्यौ तस्या उक्तं श्रुत्वा स्वदैवं च दुरत्ययं हृदि अवधार्य
युद्धे मर्तुं, मयतौ अथादौ विडालाक्षः ता प्रति सप्तशरान् मुमोच अथ तयोः
देव्या त्रिभिः शरैर्विद्धः प्राणान् तत्याज ॥ ५४ ॥

अथा सिलोमेतिजगाद तां शिवे
 वनिश्चितं नः सकलान् हनिष्यसि ।
 तथा प्यधीनो स्मिदुरात्मनः प्रभोः
 समिन्मखे वीरतया जुहो म्यसून् ॥ ५५ ॥

तथेति तस्मिन् मृते सति असिलोमा तां प्रति पुनर्जगाद हे शिवे एत
 न्मया विनिश्चितं अस्मान् सकलानपि त्वं हनिष्यसि इति ज्ञात्वापि स्वप्राण
 रक्षार्थं किं न पलायसे इत्यत आह तथा प्येवं सत्यपि दुरात्मनः प्रभो मंहिषस्य
 अहं अधीनोस्मि पलायिते सति सः स्वयं हनिष्यतीति भावः अतो ऽस्मिन्
 युद्धे यज्ञे वीरधर्ममेवाश्रित्य प्राणान् जुहोमि तत्र मरणाद्युद्धे मरणं वर
 मित्यर्थः तदुक्तं यत्र दूते मृतिर्नूनं युद्धे जीविनसंशयः तमेव कालं युद्धस्य
 प्रवदन्ति मनीषिण इति ॥ ५५ ॥

स इत्यमुक्त्वा विशिखान् शिखि प्रभा
 तथा क्षिप्रत्मापि चखान तान् क्षणात् ।

शरै रनीशेन तु योद्धुं संबया
 गदा य गुर्वी जगृहे सुरद्विषा ॥ ५६ ॥

स इति अथ स दैत्यः इत्यमुक्त्वा अग्निप्रभान् वाणान् अक्षिपत् सा-
 शिवापि तान् क्षणात् चिच्छेद अथ देव्या सह शरैर्युद्धं कर्तुं असमर्थेन तेन
 दैत्येन गुर्वी गदा जगृहे गृहीता ॥ ५६ ॥

अताडय न्केसरिणः शिरो भृशं
 स दुर्मति दुःसहपातया तथा
 विधूय सिंहोपि शिरोमना ग्वाथं
 ददार शत्रोः करजैर्भुजान्तरम् ॥ ५७ ॥

अताडय दिति सः दुर्मतिः दुःसहः पातो यस्या स्तथा गदया सिंहस्य शिरः
 अत्यर्थं अताडयत् सः सिंहोपि तत्पातात् इषत् जाता पीडा यस्मिन् तादृशं
 शिरो विधूय कंपयित्वा तस्य शत्रोर्भुजान्तरं वद्धः स्थल करजैर्नखैर्ददार ॥ ५७ ॥

अथो समुत्प्लुत्य स सिंहमस्तके
 निधाय पादा वतिचित्रमाचरन् ।
 अदात्प्रहारं शिरसि श्रियो भृशं
 महागदायाः प्रलयानलश्रियः ॥ ५८ ॥

अथेति अथ सः समुत्प्लुत्य सिंहस्य मस्तके पादो निधाय इत्यति चित्रं
 कर्म आचरन् श्रियः महालक्ष्म्याः शिरसि तस्या महागदायाः प्रहारं अदात्
 कीदृश्याः प्रलयाग्नितुल्यप्रभायाः श्रिय इतो पुंतत्वादभापक्षे षष्ठीरूपं ॥ ५८

प्रवंचयित्वा खलु चंडिकापि तां
 समापतंतीं श्रितलाघवक्रिया ।

तदुत्तमांगं गिरिशृङ्ग मुच्छितं
 सितासि नेन्दो शनिनेवसाच्छिनत् ॥ ५९ ॥

प्रवंचयित्वेति चंडिकापि श्रिता लाघवस्य चापलस्य क्रिया ययातां
 समापतंतीं गदां प्रवंचयित्वा हनयित्वा तस्य असिलोन्नः उत्तमांगं शिरःअसि-
 ना अच्छिनत् केन कं क इव अशनिना वज्रेण उच्छितं गिरिशृङ्गं इन्द्र इव
 अपासु रिति सः गतप्राणोपि रणे वहूनां जीवानां गतप्राणतां कल्पयन् सन
 पपात, भूनावितिशेषः निर्नायकतैव्ये देव्याः प्रयासे व्यर्थ इति मत्वा सिंहा
 युयुवे इत्याह अथ अपरे तत्त्वैः निकाः रणांगणे सिंहेन मृगसमूहा इव वेगेन
 हताः ॥ ६० ॥

अपासु रेवा सुभृता मयासुतां
 रणे वहूनां स पपात कल्पयन् ।

अथा परे केसरिणा रणांगने

कुरङ्ग सङ्गा इव रंहसा हताः ॥ ६० ॥

केषामिति सः सिंहः अत्युग्रत्वात् अपरो द्वितीयः विष्णोर्नृसिंहावतार
 इव तस्मिन् समरे चचार किं कुर्वन् केषांचित् रक्षसां नखैः शिरांसि दलयन्

केषांचित्कोष्ठानि उदरमध्यानि विस्फोटयन् अन्यांश्च क्रोधेन रक्तया दृष्ट्यैव
शवयन् शवीकर्वन् परांश्च नादैरेव मूर्क्यन् परांश्च भ्रमणवेगेनैव भुवि निपात-
यन् परेषां च रक्तं पिवन् तथा उग्राः सटाधुन्वन् कंपयन्मन् ॥ ६१ ॥

निश्श्वासा न्मुमुचे श्रमातिचपलान्योन्युध्यमाना

शिवा ते तत्राशु सहस्रशोथ शतशः प्रादुर्वभूवु गणाः ।

ते वै पट्टिशभिन्दिपालपरिघैर्यूथं ममंथु द्विषां

केचिच्छंखमृदंगवादनपरा भे मुश्च वात्या इव ॥ ६२ ॥

निःश्वासानिति अथ सा युध्यमाना शिवा यान् श्रमेण अति चपलान्
निःश्वासा एव तत्र युद्धे सहस्रशः शतशश्च गणाः प्रादुर्वभूवुः अथैषां कृत्यमाह
ते वै गणाः पट्टिशद्यैः शस्त्रविशेषैः शस्त्राणां यूथं ममंथुः तेषां मध्ये केचित्तु शंख
मृदङ्गवादनपरा आसन् अपरे तत्र वात्या इव भेमुः ॥ ६२ ॥

आहूताः पूतिगंधं दिशि दिशि वहता गंधवाहेन वद्धा

मांसादिप्राज्यभोज्यां प्रति पितृवसतिं स्निग्धरक्तप्रवाहम् ।

तत्तज्जग्ध्वा च पीत्वा तुलमुद मभजन् प्राप्य पर्याप्तिमुच्चै

र्जन्येजन्या इवोग्रे वृकशुनकशिवाध्वांक्षगृध्रादिसंधाः ६३

आहूताइति अथ तस्मिन् जन्ये विवाहोत्सव प्रस्थे युद्धे वृकादीनां मां-
साशिनां सङ्घाः तत्तत् मांसं रुधिरं च जग्ध्वा भक्षयित्वा पीत्वा च उच्चैः पर्याप्तिं
वृप्तिं प्राप्य जन्या इव विवाहे वरस्य स्निग्धा इव अतुलां मुदमभजन् कीदृशाः
दिशि दिशि पूतिगन्धं दुर्गन्धं वहता गन्धवाहेन वायुना वद्धेव तां पितृवसतिं
श्मशानभूमिं प्रति आहूताः कीदृशीं मांसादिकं प्राज्यं बहुलं भोज्यं यस्यां
तथा स्निग्धः रक्तप्रवाहो यस्यां अथ च जन्या अपि विवाहकाले केनचित्
दिशि दिशि प्राप्तवता जनेन वरपितुः वद्धा सुषायाः पितुर्वसतिं निवासं प्रति
आहूता भवन्ति तत्र वसतौ च मांसादिकमपि प्राज्यं भोज्यं भवति तथा
स्निग्धानां रक्तवर्णानां च वस्तूनां प्रवाह इव इति खण्डस्त्रेषोर्थान्तरध्वनिः ज-
न्यं क्रुदे परिवादे संग्रामे च नपुंसकं वरस्निग्धे पुमानिति मेदिनी ॥ ६३ ॥

अगाधस्थानेकप्रतिहतमहानेकपगिरे

मृततामर्त्यारौद्रप्रकरविकिरन्मौक्तिमणेः ।

विशेषो नैवासीत् समरजलधेः अपि जलधेः

परं त्वस्मिन् प्रायो रुधिर मितरस्मिंस्तु सलिलम् । ६४

अगाधस्येति तदानीं तस्य समररूपस्य जलधेः जलधेः विशेषः भेदो नैवासीत् निर्विशेषतामेव दर्शयति कीदृशस्य तस्य तस्य च अगाधस्य अतुल्य-
शस्य तथा अनेके प्रतिहता ये महान्तः अनेकपाः गताः तएव गिरयो यत्र
समुद्रे हि मैनाकादयो गिरयो निवसन्ति तथा मृतदैत्येन्द्रसमूहेभ्यः विकिरन्त
मौक्तिकामणयश्च यस्मिन् तस्य इदानीं किंविदिशेषमप्याह परन्तु एतावान्
विशेषोऽस्ति अस्मिन् समरजलधौ प्रायो बाहुल्येन रुधिरमस्ति इतरस्मिन् जल-
धौ तु जलमस्ति व्यतिरेकालङ्कारः अनेकपौ गजो नागे इत्यमरः ॥ ६४ ॥

नन्तु रप्सरसां सरसं गणा अपरुषं पुरुकिंपुरुषाजगुः ।

सुमनसः सुमनश्च यवर्षिणी मुमुदिरेषु तदा स्थिता ॥ ६५ ॥

नन्तुरिति अथ तेषु सर्वेषु हतेषु सत्समुद्रेषु मेघेषु स्थिताः अपरसां उ-
र्वशादीनां गणाः सरसं यथा स्यात्तथा नन्तुः तथा पुरवो वहवः किंपुरुषा
किन्नराः अपरुषं कोमलं यथा स्यात्तथा जगुः तथा पुष्पसमूहवर्षणशीलाः देवा
मुमुदिरे मोदं प्राप्ताः अत्र यमकानुप्रासयोः शब्दालङ्कारयोः संसृष्टिः ॥ ६५ ॥

श्रीमाज्ज्शंभो अरण्यसदनीभूतहृच्छम्भुनाथो

लक्ष्मीनाथं षट्पिपरिमृष्टं देशिको सूतयं मां ।

तेनो द्वीते महिष निधने गीतलक्ष्मी चरित्रे

लक्ष्मीकाव्ये विरति मगमत्सर्ग एषोपि षष्ठः ॥ ७० ॥

श्री मानितादि पूर्ववत् ॥ ६८ ॥

इति श्रीलक्ष्मीकाव्ये महिषमंत्रिमंत्रचिन्तनं नाम षष्ठः सर्गः ६

इति श्री लक्ष्मीकाव्यव्याख्यायां षष्ठः सर्गः ॥ ६ ॥

ओं नमो विघ्नहर्त्रे बहुशो निहत्य युधि
 देवरिपून् अमकर्षिता मृदुतनुस्त दलम् ।
 इति मन्यमान इव भानु रथो
 चरमाचलं समवलं वितवान् ॥ १ ॥

ओं नमो विघ्नहर्त्रे अस्मिन् सर्गे पुरूपं भूतो महिषस्य श्रीमहालक्ष्मणा
 सह संलापो वर्णयिष्यते तत्र तत्सैन्यहननपूर्वकं युद्धोपरमेवर्ण्यमाने तस्य
 संध्यामेव संभवा तत्समात्मसंगिकं संध्यासमयमेव तावद्वर्णयति बहुश इति अथ
 तत्सैन्यवधानन्तरं भानुः सूर्यः इति मन्यमान इव चरमाचलं अस्तपर्वतं समवलं
 वितवान् इति किं इयं मृदुतनुः भगवती युधि बहुशः दैत्यान् निहत्य अमेष
 कर्षिता जातेति मन्ये तत्तस्मात् अलं युद्धोपरमोस्तो त्वर्थः धर्मयुद्धस्य यावत्
 सूर्यमेवौचित्यात् मयि अस्तङ्गते युद्धोपरमादसराः अम शान्तिं भविष्यतीति
 भावः अस्मिन् सर्गे प्रमिताक्षरा वृत्तम् प्रमिताक्षरासजससै रुदितेति लक्ष-
 णात् ॥ १ ॥

दिवसे महामृध मष्टचरं तदुदीच्यजातपुरुवीररसः ।
 अपि रोदसी विदधदात्मनिभे अथ शौणिमान मभजत्सरुषा ।

दिवस इति अथास्ताचलासन्नः सः सूर्यः रूपेव शौणिमानं रक्तता मभ-
 जत् किंकुर्वन् रोदसी द्यावाभूमी अपि आत्मनि भेरक्ते एव विदधत् रोषहे
 तावप्युत्प्रेक्षते की० सूर्यः संपूर्णं दिने पूर्वं कदाचिदपि न दृष्टं महायुद्धं
 वीक्ष्यजातः पुरवीर रसो यस्य तादृश इव सन् अन्योपि शूरः युद्धं प्रेक्ष्य जात-
 वीररसः सन् रुषा रक्ततां मजते ॥ २ ॥

अनुरागितां वरविसृष्ट रथो करपातनं च महसां विरहः ।
 अनुभूयते स्म रविणापि दशा खलु वारुणीसमवगूहनजा ॥ ३ ॥

अन्विति अपोति निश्चये तेन रविणा वारुणाः पश्चिमदिशायाः सम-
 वगूहतान् संगात् जाता दशा अनुभूयते स्म अनुभूते त्वर्थः दशमेवाह यत

स्तस्मिन् अनुरागिता रक्तता आसीत् तथा अंवरस्याकाशस्य विमृष्टित्यागः
तथा [किराणां किरणानां इतस्ततः पातनं तथा महसां विरहः अभावः
आसीत् अथ च रविणा रवि तुल्येनापि जनेन [वारुण्याः मंदिरायाः
संगजन्या दशा अनुभूयते किमन्येनेति वक्तव्यं [मित्यर्थः यत स्तस्मिन्
जने अनुरागः विषयेषु प्रीतिस्तद्वत्ता भवति तथा अंचरस्य वाससः त्यागः
करयो हंस्तयो रितस्ततः पातनं तथा तेजसां विरहश्च भवति सुरा प्रपक्क
वारुणोत्थमरः ॥ ३ ॥

अतिलोहितैर्निजकरैःपरितो रुधिरायमानसलिलंजलधिम् ।
अपतन्निहंतुमिवदैत्यबलं समितेर्भुमाद्वहदसृग्जलधेः ॥ ४ ॥

अथ तस्य सिन्धुपातमुपेक्षते अतोति अयं सः सूर्यः बहत् असूतो
रक्तस्य जलधिर्यस्यां तस्याः समिते युद्धस्य भ्रमादिव जलधिं अपतत् किं
कर्तुमिव तत्र युद्धजलधौ देव्या सह युध्यमानं दैत्यबलं निहंतुमिव ननु तत्र
युद्धजलधिभ्रान्तिः कथं जातेत्यत आह अतिरक्तैः निजकिरणैरेव सर्वतः
रुधिरायमानं सलिलं यस्मिन् तं अयं भावः कविसंप्रदाये हि अस्तकाले सूर्य-
स्य सिन्धौ पातः प्रसिद्धः तत्र च पतन् सूर्यस्तं अतिरक्तैः स्वकरैः रुधिरतुल्य
जलाविलं वोच्य रक्तप्रायं युद्धं अमंस्त तत्र च देव्याः साहाय्यमिच्छन्निवदैत्य-
सैन्यं हंतुं तत्रापतन् ॥ ४ ॥

पतदातपत्रमिवदैत्यपतेरसुरैरमानि विमनोभि रिनः ।
सुमनोभिरेष तु दिगंतगतस्तनुभृत्प्रताप इव मातुरुरुः ॥ ५ ॥

पतदिति एषः इनः सूर्यः दैत्यपतेर्महिषस्य पतन् आतपत्रं राज्यच्छत्र
मिव विमनोभिः असुरैः अमानि एष एव सूर्यः देवैः दिगंतं प्राप्तः मूर्तिभृत्
मातुर्देव्याः उरुर्महान् प्रतापः अमानि अत्रैकस्यापि पतनः सूर्यस्य चक्रवाला
कृतेस्तेजोराशेश्च विमनस्तु तथा सुमनस्तु तथा दैत्यैर्देवैश्च पतच्छत्रदिगंतगत
देवोपतापरूपतया दृष्टत्वादुल्लेखालंकारः ॥ ५ ॥

अनुगतो य हरितो हरितो वदने मृडं करचयं रचयन् ।
उदगादंगादुदयतो दयितस्तिमिरं निशो ऽनिश मयं शमयन् ॥

अन्विति अथ सूर्यास्तानंतरं उदयतः अगात् उदयाचलात् निशः
दयितः प्रियः चंद्रः उदगात् किंकुर्वन् अनुरागतः रक्तत्वात् हरितः हरे रिद्र-
स्येत्यर्थः हरितः दिशः प्राच्याः वदने मृडं किरणसमूहं रचयन् तथा अनिशं
अजस्रं तिमिरं शमयन् सन् अन्योपि दयितः अनुरागतः प्रोत्था दयिताया
मुखे मृडं कां प्रसारयति हरित इति षष्ठ्यन्तात्तमिः ॥ ६ ॥

विततश्चि मूर्तं मिव मातृ यशः

शुभ सूचि भाग्यमिव नाक सदाम् ।

उदियाय मंडल मचंड घृणे

रसुरप्रतापशिखिहंत सरः ॥ ७ ॥

विततश्चोति तदेवोच्चेते तस्य अचंड घृणे चंद्रस्य मंडलं उदियाय कि
मिव वितता विस्तृता ओ र्यस्य तादृशं मूर्तिभृत् मातृदेव्याः यश इव तथा भवि-
ष्यति शुभं सूचयितुं शीलमस्य तादृशं नाकसदां देवानां मूर्तं भाग्य मिव तथा
असुराणां प्रतापरूपिणं शिखिनं अग्निं हंतोति तादृशं सुर इव ॥ ७ ॥

अतिकोमलैः सुखकरैः स्वकरैः

श्रितशोणतैः शिशुनिशाधिपतिः ।

जननीं स्पृशन् शिशिरमंद मरु

व्राजनेन खेद महच्छमजम् ॥ ८ ॥

अतोति सः बालचंद्रः स किरणैर्जननीं स्पृशन् सहायो भूतेन च शी-
तलमंदमरु व्राजनेन तस्याः युद्धशमजनं खेदं अहरत् को० स्वकरैः अतिको-
मलैः तथा स्पर्शेन सुखकरः तथा श्रिता शोणरक्ततायैः अन्योपि बालः अतिको-
मलैः सुखकरैः रक्तैश्च स्वकरैः निज जननीं स्पृशन् सन् शांतलौ पंदश्च मरुद्वायु
र्यस्मिन् तादृशेन व्राजनेन कृत्वा तस्याः अमखेदं हरति ॥ ८ ॥

सकलां कलानिधि रथ क्षणदां
 परिभुजा काममति कामुकवत् ।
 चरमां दशार्धविशिखसा दशां
 प्रथयन्महांसि विजहावुषसि ॥ ९ ॥

सकलामिति अथेत्यं सः चंद्रः सकलामपि रात्रिं कामं स्वरं अति कामुकवत् परिभुजा अथ उषसि प्रातः काले महंसि तत्याज निस्तेजा वभूवुः किं कुर्वन् दशार्धाः पंचमिता विशिखा बाणा यस्य तस्य कामस्य चरमां परिणाम कालीनां दशां प्रथयत् अतिकामं भुक्त्वा तदंते निस्तेजस्कता भवतीति ख्यापयन् सन् ॥ ९ ॥

क्षणमपामानि न सुरैः क्षणदा
 क्षणदाचरैस्तुयुगतो प्राधि सा ।
 द्युसदो जगुर्जयकथा मुदिता
 अपरैः पराजय कथा व्यथिताः ॥ १० ॥

क्षणमिति सा क्षणदा रात्रिः सुरैः क्षणमपि न अमानि अथ सैव रात्रिः क्षणदाचरे दैत्यैः युगतः अपि अधिका अमानि अथ तस्यां द्युसदो देवाः मुदिताः संतः जयकथां जगुः अपरे दैत्यास्तु व्यथिताः संतो निजपराजयकथां जगुः ॥ १० ॥

अथ मागधा इव षडंब्रिणा
 स्मरसीजराजि मति सुप्तवतीम् ।
 अरुणोदये समवबोधयितुं
 सुतरां जगुः प्रति वनं परितः ॥ ११ ॥

अथेति अथ अरुणोदये सति भ्रमराणां गणाः मागधाः स्तुतिपाठका इव अति सुप्तवतीं कमलानां पंक्तिं समवबोधयितुं प्रतिवनं परितः सुतरां जगुः ॥ ११ ॥

निजसोदरा न्मरसिजोदरगान्
परिमार्गयन्त उषितान् क्षणदाम् ।

जगदुस्तरा मिव समाहूयितुं
प्रियवांधवा भ्रमपराभ्रमराः ॥ १२ ॥

अथ तदेवान्यप्रकारेणाह निजेति ते भ्रमपराः भ्रमराः कमलानामु-
दरेषु प्राप्तान् तत्रैव च सर्वां रात्रिं उषितान् निजभ्रातृन् अपरभ्रमरान्परिमा-
र्गयन्तः अन्वेषयन्तः संतः अथ तान् समाहूयितुं आमन्त्रयितुं मिव अतिशयेन
जगदुः कुत इत्यत आह की० ते प्रियाः बांधवा येषां ते ॥ १२ ॥

पुन रप्य यं समुदित स्मृति
समरो स्मृतां सम सृणी भविता
इति लिप्सयेव हृदि जातमुदो
बहु चक्रिरे कलकलं करटाः ॥ १३ ॥

पुनरिति इति लिप्सया बाध्यैव हृदिजाता मुदो येषां ते करटाः कः
काः बहुकलकलां चक्रिरे, इति किं अयं सूर्यः पुनरपि उदितः अथ च पुना
समरः रुधिरै र्मांसैश्च स्निग्धो भविता अस्माकमिति वृत्ति र्भविष्यतीति
भावः ॥ १३ ॥

सकलां चमूं स महिषो पि हता
मनिशं निशम्य निशि योधमुखात् ।
अधुना करोमि क मुपाय महं
बहुधेति चेतसि चिचिन्त खलः ॥ १४ ॥

इति प्रासंगिकान् संध्या रात्रिप्रातःकाला न्वर्णयित्वा प्रस्तुत मवतारयति
सकलामिति अथ सः महिषोपि पलायितानां योधानां मुखात् सकलामपि
सेनां अनिशं हतां रात्रौ श्रुत्वा अधुना कं उपायं अहं करोमि इत्येवं बहुधैव
सः खलः चेतसि चिन्तयामास ॥ १४ ॥

हृदये हतस्य विषमेषुशरैः पुनरेतया पि च कटाक्षशरैः ।
धनुषः शरै रतिशितैश्च वह्निः समरे गतिं मम नु का भविता ॥

अथ चेद्युद्धं कुर्यां तथापि न वर मित्याह हृदय इति ईदृशस्य मम
युधि युध्यमानस्य नु इति वितर्कं का गतिं भविता न कापीत्यर्थः कीदृशस्य
हृदये विषमेषोः कामस्य शरैर्हतस्य पुनश्च संमुखं प्राप्ते सति एतया देव्या
कटाक्ष शरैर्हतस्य वह्निश्च शरीरे धनुषो निष्कृतै रतितीक्ष्णैः शरैर्हतस्य
एवं युगपदुत्तरोत्तरदुरासदत्रिविधशरतिकरनिपाताह तस्य मम का गति
भविष्यतीति भावः ॥ १५ ॥

न भवेद्यथा च समरं स्मरतो
वशगा भवेन्मम च साध्यवशा ।
तमुपायमेति मम नो किमुधी
रिति चिन्तयैव स निनाय निशम् ॥ १६ ॥

नेति अथ यथा धेनोपायेन समरं न भवेत् यथा च कामतः अवशा सतो
साममवशगा भवेत् तमुपायं मम बुद्धि कस्माच्च प्राप्नोति इति चिन्तयैव स
महिषो निशां निनाय ॥ १६ ॥

स्फुरतिस्म धीरुषसि तस्य हरस्यथचित्ततत्परतयेति तदा ।
भजते यमां प्रभुमपीह न सा पशुरूपमित्यवगतं मनसा ॥

स्फुरतिस्मेति अथ प्रातः काले एकान्ते सति चित्तस्य तत्परतया
तदा तस्य बुद्धि रतिस्फुरतिस्म प्रातस्समय एकान्तता चित्ततत्परता च
प्रत्येकं धीस्फुरणे हेतुः किमु तत्र युगपत्सर्वेषां संभव इति भावः तावन्मां
कस्माच्च भजते इत्यस्य हेतुं प्रति तस्य धीः स्फुरति स्मेत्याह अथ सा देवी
मां प्रभुमपि यन्न भजते तत्पशुरूपमिति मत्वा न भजते इति मया मनसा
सम्यक् निश्चितं ॥ १७ ॥

न बलं न चाधिपतिता जगतां
बुधता कलासु निखिला स्वपिनो ।

हरिणीदृशा मिह मुदं ददते

न च वेद वित्त्वमपि रूपमृते ॥ १८ ॥

इति निश्चितं मर्थं लोकदृष्टप्राणेन द्रष्टयति नेति इह लोके वलमपि न
तथा जगता मधिपतिनापि न तथा निखिलासु कलासु बुधतापि न तथा
वेदवित्त्वमपि नैव हरिणीदृशां स्त्रीणां मुदं ददते परन्तु केवलं रूपं सौंदर्यं
विना सौंदर्यमेव स्त्रीणां मोदं दातुं मलं नतु वलादिकं मित्यर्थः रूपं विना
सर्वगुणसंपत्तेः अपि मयि तस्या अनादरात् ॥ १८ ॥

रतिभर्तुं रप्यथ सुविस्मयदां

पुरुषाकृतिं रुचिरतैकनिधिम् ।

विदधा म्यनर्घ्यमणिभिः कनकै

स्त दहं परिष्कृततरां परितः ॥ १९ ॥

अथ किं विधेयं मिति चिन्तयन् स्वयमेवोपायं घटयति रतीति तत्तस्मा-
त् पशुरूपं त्यक्त्वा अहं स्वमायया स्वकीयां पुरुषस्याकृतिं विदधामि कीदृशीं
रतिं भर्तुं कामसग्रापि आश्चर्य्यप्रदां यत्सौंदर्यं वीक्ष्य कामोपि विस्मृतो भवेत्
तथा रुचिरताया एकनिधिरूपां तथा अनर्घ्यं मणिभिः कनकैश्च परितः परि-
ष्कृततरां भतिशयेनाऽलंकृताम् ॥ १९ ॥

स इति व्यवस्य तदुदस्य वपुः खलु

माहिषं निखिलमायिकराट् ।

अतिचारु पौरुषं मथो निरमा

वरलक्ष्मभिः क्षितिभुजा मखिलैः ॥ २० ॥

स इति निखिलेषु मायिकेषु राजा स माहिषः इति निश्चित्य तच्च माहिषं
शरीरं त्यक्त्वा अतिसुन्दरं पौरुषं शरीरं स्वस्य रचयामास की० राज्ञां अखिलै-
र्द्वात्रिंशन्मितैर्वरलक्ष्मणैरुपेतमिति शेषः ॥ २० ॥

वदनं हिमांशुवदनल्पविभं

सततं कपाटवदुरोविततम् ।

वृषमांसलांसयुगलं स्म तदुन्नति

शालिता लसति शालसमा ॥ २१ ॥

कानिचिद्वरलक्षणान्येवाह वदनमिति तस्य पुरुषाकृते महिषस्य
मुखं चन्द्रवत् महाप्रभं लसतिस्म तथा उरो वक्षः स्थलं कपाटवत् सततं वि-
स्फोर्णं लसतिस्म तथा वृष वत् मांसलं तस्य स्कन्धयुगलं लसतिस्म तथा
तस्योन्नतिशालिताबृक्षसमा लसतिस्म ॥ २१ ॥

श्रवणांतिकप्रणयिनी नयने

भुजदंडगामि युगलं श्रवसोः ।

अभि जानुनी गत मथा स्थ

भुजद्वितयं च रत्नमुकराकृतिनी ॥ २२ ॥

श्रवणेति तस्य नयने कर्णसमीपगामिनी आस्तां, तस्य कर्णयो युगलं भुज
दंडगामि आसीत्, अथ अस्य भुजद्वयं रत्नरूपा दर्शवत् आकृति र्ययो स्तेजानु-
नी प्रतिगतं आजानुलंबोत्थः अत्रोत्तरोत्तरस्य पूर्वपूर्वविशेषणभावा देकावलि
रलंकारः ॥ २२ ॥

मुकुटेन रत्नखचितेन महांगदहारकुण्डलचलत्कटकैः ।

तपनीयतंतुरुचिरैर्वसनैर्विवभावनंग इव सींगधरः ॥ २३ ॥

मुकुटेनेति सः महिषः रत्नखचितेन मुकुटेन महाङ्गदै हरैः कुण्डलै
चलत्कटकैः स्वर्णतन्तुभिः रुचिरै र्वसनैश्चालंकृतः अङ्गधरो मूर्तिभूत् अनङ्गः
काम इव विवभौ ॥ २३ ॥

वरवर्म्मवर्ष्मणि च वर्म्म तिरः स्वकटौ महासि मपि सारसनं ।

धनुरंसदेश उपतूण मभात्स निवध्य मूर्तं इव वीररसः ॥ २४ ॥

वरति स च वर्ष्मणि शरीरे वरं वर्म्म कवचं निवध्य स्वकटौ च तिरः स्ति-
र्यक्चर्म्म निवध्य तत्रैव च महासि, महाखड्गं सारसनं कंसुकदाढ्यार्थं मध्यका-
य बन्धनपटादिं च निवध्य तथा स्कन्धदेशे धनुर्निवध्य कीदृशं उपगतः समीप

स्थतूणी निषंगो यस्य इत्यमायुधानि मूर्तिभृत् वीररस इवा भात् यत् मध्यम
कञ्चुका बध्नन्ति तत्सारसन मित्यमरः ॥ २४ ॥

न कयापि मे सुषमया विधुरं वदनं भवेन्मदनभाकदनम् ।
इति शंकया स निजभृत्यभृतंमुकुरं मुहुर्मुहु रवेक्षितवान् २५

नेति इत्थं भूषणादिधारणानन्तरं कयापि परमशोभया रहितं मम
कामशोभा कदनं वदनं न भवेत् इति शङ्कया स युंरूपभृद्महिषः स्वसेवकेन
धृतमादर्शं मुहुर्मुहुर्दृष्टवान् सुषभा परमा शोभेत्यमरः ॥ २५ ॥

भृतका नथादिशदसौ स्वरथानयनाय सारथि मिहावहयत् ।
इति ते निशम्य सह सारथिना रथमानया मथ वभूरुवुरुम् २६

भृतकादिति अथासौ महिषः स्वरथानयनाय सारथिं सूतं इहाहूयत इति
भृत्यान् अदिशत् तेपि भृत्याः इति तस्याज्ञां श्रुत्वा सारथिना सह महान्तं
रथं तत्रानयामासुः ॥ २६ ॥

शिरसो मुहुर्मुहु रधष्करणै र्दृपमादरा दभिनमद्भि रिव ।
चलदोष्टयुग्मकतया प्रभवे निजमुत्सुकै रिव रथं गदितुम् २७

रथमेवं वर्णयति शिरस इत्यादिभि स्त्रिभिः तावत्तृतीयपद्यस्य विनिवे-
दित मित्यस्य व्याख्या महिष स्तरथ मुदोक्ष जहर्ष कोट्टशं प्रणतेन सारथिना
विनिवेदितं अयमयानीत इति तथोत्कृष्टया प्रभया सूर्यतुल्यं तथा सांयुगीनं
रणयोग्यं तथा अखिलानां मसुराणां निधिरूपं सर्वाङ्गसम्पन्न मित्यर्थः सांयु-
गीनो रथे साधु रित्यमरः ॥ २७ ॥

स्फुटितै रदैः परिहसद्भि रिव श्रियमुच्चकैः श्रवस उज्ज्वलभैः ।
वहनीयतामथ चतुर्भि रितं करणैः शरीर मिव चारुहयैः ॥ २८

पुनः कोट्टशं रथमित्यपेक्षायां स्फुटितैरिति द्वितीयपद्य व्याख्या अथ च
तुर्भिश्चारुभि र्हयैः वहनीयतां प्राप्तं कैः किमिव करणै र्मनो बुद्धाहंकारचित्त-
भेदेन चतुर्भिर्रन्तष्करणैः शरीरमिव की० हयैः स्फुटितैर्वहि निष्कासितैः कृत्वा
उच्चैः श्रवसः त्रियं परिहसद्भि रिव अन्योपि निजाधमं परिहसन् दन्तान्वि-

काशयति अन्तःकरणचतुष्टयं तूक्तं वार्तिके मनो बुद्धिरहङ्कारश्चित्तं चेति च-
तुर्विधं सङ्कल्पाख्यं मनो रूपं बुद्धिर्निश्चियरूपिणो अभिमानात्मकस्तद्वद-
हङ्कारः प्रकीर्तितः अनुसन्धानरूपं च चित्तमित्यभिधीयत इति ॥ २८ ॥

विनिवेदितं प्रणतसारथिनारुणसारथिप्रतिममुत्प्रभया ।

अथ सांयुगौनमखिलासुनिधिं महिषो जहर्ष त मुदीक्ष्य रथम्

पुनः कीदृशैर्हृष्टै रित्यपेक्षायां शिरस इति प्रथमं पदव्याख्या मुहुर्मुहुः
स्वशिरसः अधष्करणैः अधः पातनैर्नृपं महिषं आदरादभिनमद्भिरिव अन्यो-
प्यादरा क्रमस्कुर्वन् पुनः पुनः शिरो नमयति तथा चलत् चंचलं उद्योः
प्रोथयो युग्मं येषां ते चलदोष्टयुग्मका स्तत्तया प्रोथ इयचालनेनेत्यर्थः
प्रभवे महिषाय निजं रथं गतिवेगं गदितुमिवोत्सुकैः अयं स्वयमेव वेत्ति
किमस्त्वयनेनेति न कथयंतीति ध्वनि अन्योपि स्वपराक्रमं वक्तुं कामः
उद्यो चालयति ॥ २९ ॥

अधिरुह्य तं सपदि सूत मथा दिशदर्यमारुण मिवाधिपतिः ।

पुरतो वह्निर्नय शतांगममुं गमनीय युद्धधरणिं तरसा ॥ ३० ॥

अधिरुह्येति अथ सोधिपतिर्महिषः तं रथं शीघ्रमारुह्य अथ सूत मा-
दिशत् कं क इव अरुणमनूरुसूर्य इव किमित्याह हे सारथे अमुं शतांगं रथं
पुरतो नगरात्तरसा वह्निर्नय वह्निर्नीत्वा कुत्र गंतव्यमित्यत आह को-
रथं गन्तुं योग्या युद्धस्य धरणीर्यस्य शीघ्रं युद्धभूमिं प्रापयेत्यर्थः शतांगः
संयुक्तो रथ इत्यमरः ॥ ३० ॥

प्रकरोति यावदरुणोर्कं रथं वह्निराशु पूर्वगतोभिनभः ।

त ईर्ष्ययेव स चकार रथं महिषस्य सारथिरपि स्वपुरात् ३१

अथ महिषरथवह्निर्नयनवर्णनव्याजेनारुणोदयपर्यन्तं पूर्वप्रतिपादित
प्रासङ्गानन्तरं वर्ण्यमानसूर्योदयमपग्राह्यप्रकरोतीति अथ अरुणो याव-
त्पूर्वाचलात् सूर्यरथं नभः प्रतिशीघ्रं वह्निष्करोति तावदेव इतः तस्यारुणस्य

ईर्ष्ययेव स महिषस्य सारथिरपि स्वपुरात् रथं वहिष्कार अयं सूर्यसारथि
रथं त्वरितं त्वरयति अहं किमस्माद्भूतो यन्मन्दं त्वरयामीत्यर्थः ॥ ३१ ॥

अथ चामरप्रभृतयः सचिवाश्चतुरंगचक्रपतयः परितः ।

तमहंयवो नुययुः रायुधिनः पतयो दिशा मिव सुराधिपतिम् ॥

अथेति तदनंतरं चामरादयः सचिवाः तं महिषं परितः अनुययुः क
के इव इन्द्रदिक्पाला इव की० ते सचिवा चत्वारि पत्यश्च मातंग रथरूपा-
ण्यंगानि यस्य चक्रस्य सैन्यस्य पतयो नावकाः तथा अहं यवः आत्मन्यत्यं-
न वलवत्ताभिमानवन्तः तथा आयुधिनो धृतशस्त्राः अहंकारवानहंयुः
सरादित्यमरः ॥ ३२ ॥

अथ सुप्रयोगविशिखा जवना वरवर्मचर्मकरवालभृतः ।

धुरिपत्तयः समपदक्रमणैश्चलदुच्चभित्तय इवा तिवभुः ॥ ३३ ॥

क्रमेण चतुरङ्गसेनाया गमन प्रकार माह अथेति अथ धुरि अथे पत्तयः
समपदक्रमणैः चलन्त्य दुच्चाभित्तय इव अतिशयेन वभुः अभूतोपमेयं कीदृशाः
शोभिनाः प्रयोगा येषां ते सुप्रयोगा स्तादृशाः विशाखा येषां ते सम्यक्कृत
शराध्या सा इत्यर्थः तथा जवना वेगवन्तः तथा वरं वर्मचर्म करवालं खड्गं च
विभ्रतीति ते कृतहस्तः सुप्रयोगविशिखः कृतपुंखवदित्यमरः प्रजवोजव-
नोजव इति च ॥ ३३ ॥

अथसादिभिः समवरुद्धरयाः सुदृढं खलीन मवयम्य हयाः ।

अवनिं तु किञ्चिदवलंब्य खुरैः बहुधा ख एव ययु रग्रखुरैः ३४

अथेति ततश्च सादिभिः अश्वारोहैः खलीनं कविकां लगामेति भाषया
प्रसिद्धं सुदृढ मवयम्य निरुध्य समवरुद्धो रयो वेगो येषां ते हयाः तीक्ष्णैः
खखुराग्रभागैर्भूमिं किञ्चिन्मात्रं अवलंब्य बहुधा आकाशे एव ययुः वेगाच्चि-
रुद्धा हि हया ऊर्ध्वमेव गच्छन्ति अश्वारोहास्तु सादिन इत्यमरः कविका तु
खलीनो स्त्रीति च ॥ ३४ ॥

प्रचलन्त्यनाश्रयमितस्य हया वय मत्र साश्रय मयुक्त मिदम् ।
इति बन्धुवत्सलतया स्वखुरोद्धत मुत्क्षिपं त्यभिनभः स्म रजः

प्रचलन्तीति ते हयाः स जातीयत्वात् बन्धुषु सूर्यहयेषु यावत्सलत
तयेव स्वखुरैरुद्धतं रजः आकाशं प्रति उत्क्षिपन्ति स्म इति किं अमी सूर्यस्य
हया नभोगामित्वात् अनाश्रयं प्रचलन्ति वयंत्वत् भूम्यां साश्रयं प्रचलामः तदे-
तत् अयुक्तमस्ति अत स्तत्राप्यस्मत् खुरोद्धतरजसा भूमिर्भविष्यति तदा तेपि
सा श्रयं प्रचलिष्यन्तीति भावः अन्योपि महान्साश्रय स्तन् स्वस्मा दधमं स्वबंधुं
निराश्रयं वीक्ष्य करुणया तस्य यथा कथं सा श्रयतां कल्पयतीति तेषां हया-
नां सूर्यहयेभ्यो महत्त्वमपि ध्वनितम् ॥ ३५ ॥

परिक्रुद्धितस्य तुरगैः समतां धरणीतलस्य सुविधाय गजः ।
प्रशमं खुरोद्धतरजो प्य नय न्करनिस्सृतैः स्म नत मंवुकणैः ॥ ३६

परीति अथ गजातुरगैः परिक्रुद्धितस्य धरणीतलस्य समतां कृत्वा तेषां
खुरेभ्य उद्धतं रजोपि करात् शुंडातो निस्सृतै रंबुकणैः प्रशमं अनयन् ॥ ३६
अतिचक्रचंक्रमणचीत्कृतिभि र्वंधरीकृताखिलहरिद्वदनाः ।

श्रितमंथरेतरहया रमणीः सरणी रथाः पथि वितेनु रथ ॥ ३७

अतीति अथ रथाः पथिरमणी ऽरुचिराः सरणीः यद्वती र्वितेनु र्विस्ता-
रवन्तः की० रथाः अतिशयेन यत् चक्राणां चंक्रमणं तदुत्थिताभि स्त्रीत्कारै
र्वंधरी कृतान्यखिलनां हरितां दिशां वदनानि मुञ्चानि यै स्ते तथाश्रिताः
मंथरा मंदगामिन स्तदितरे शीघ्रगामिनो हया यै स्ते मंदगामी तु मंथर इ-
त्यमरः ॥ ३७ ॥

पदवीं दृशोर्मम कदै प्यति सा किमु भाषणीय मथ तत्पुरतः
इति चिंतयन्पथि हृदा महिषो धरणिं रणस्य सुददर्शपुरः ॥

पदवोमिति अथ सा महिषः पथि हृदा इति चिन्तन्तन् अग्रे रणस्य
धरणिं किं सा देवो मम दृशोः पदवीं कदा प्यति कदा तां द्रक्ष्यामीत्यर्थः
अथ च तस्या अग्रे मम किं भाषणीयम् ॥ ३८ ॥

अमितप्रमीतरुधिराब्धिजुषा बहुपूति गंध मभितो बहता ।
मरुतै व यत्र न जनाः श्वसितुं प्रभवन्ति दूर मयि नष्टधियः ॥

रणधरणि मेव वर्णयति अर्पितेति यत्र युद्धभूमौ जनाः एतादृशेन
वायुनेव नष्ट बुद्धयः संतः दूरमपि श्वसितुं समर्था न भवन्ति किं वायुना अमिता
नामसंख्यातानां प्रमितानां मृतानां रुधिररूपं अब्धिजुषतीति नेन अत एव
अभितो बहु पूति गंधं दुर्गंधं बहता ॥ ३८ ॥

हरिशङ्कराद्यभिनुता मथखे हरिकंधरार्पितपदांवुरुहाम् ।
हरिणीदृशं समरमध्यगतां हरिकामिनीं भृश मुदैक्षत सः ४०

हरोति अथ स महिषः तां हरिकामिनीं महालक्ष्मीं भृश मत्पथं
उदैक्षत कीदृशीं आकाशे हरिर्विष्णु रिद्रो वा शंकरः शिव स्तदादिभिर्देवै
रभिनुतां तथा हरेः सिंहस्य कंधरायां ग्रीवाया मर्पितं दत्तं पदांवुरुहं यया
सिंहाधिरूढमित्यर्थः तथा हरिणी वत् दृशौ यस्याः तथा समरस्य मध्ये गतां
प्राप्तां ॥ ४२ ॥

किमियं सुधाकरमयी नु सुधा

भजते धिमन्यनभियेह तनुम् ।

सुख मेव मूर्तिमदियं कि मथो

बहुधा व्यतर्क्य दुदौक्ष्य स ताम् ॥ ४१ ॥

किमिति सतामुदौक्ष्य चित्ते इति बहुधा व्यतर्कयत् इति किं इयं पुरः
स्थिता सुधाकरमयी इंद्ररूपास्ति नु वितर्के यदा मुधैवास्ति न च इंद्ररूपा
सुधावा यदि भवे तर्हि सिंधुं त्यक्त्वा अत्र कथं मायातेत्यत आह इह
अब्धि मथन भयेन तनुस्त्रीमूर्तिं भजते यदि सिंधौ निवसामि तर्हि पुन मंथ
न लेशो भविष्यतीति भयेनात्र स्त्रीरूपं कृत्वा समायाता किमिति भावः
अथवा मूर्तिं मत् सुखमेव किमिय मस्ति ॥ ४१ ॥

अथ तत्पुरो निजसुरूप मसौ बहुधा प्रसाधित मपि क्लृप्तः ।

हसनीयतास्पद ममंस्त तदा क मणे रुचिः क च नु काचमणेः ॥

अथेति अथासौ महिषः निजसुरूपं क्लृप्तः बहुधा प्रसाधितं अलंकृतमपि तदा तस्याः सौन्दर्यसग्राये हसनीयतास्पदं कुरूपत्वाद्वास्यं कर्तुं योग्यं अमंस्त यतः मणेः रुचिः कास्ति अथ च क्लृप्तेन निर्मितस्य काचमणेः रुचिः कास्ति महदन्तर मित्यर्थः ॥ ४२ ॥

जननीं गिरां प्रति गिरं जगदे ग्रथितां पुरैव पथिता मथ सः ।

अयि सुन्दरि श्रुतिपथा हृदि मे गिरमाकलय्य कुरु काम मतः ॥

जननीमिति अथ स महिषः तां गिरां जननीं भगवतीं प्रति गिरं जगदे कीदृशीं गिरं पथिपुरैव ग्रथितां गिरां जननीं प्रतिक्लृप्तेन ग्रथितागिरा कथनं हासगास्पद मेवेति ध्वनितं अयि सुन्दरि तावत् मम गिरं श्रुतिपथाकर्णमार्गेण हृदि आकलय्य विचार्य अतः परं कामं यथेच्छसि तथा कुरु ॥ ४३ ॥

नितरां गभीरभवनीरनिधौ सुख मेव रत्न मुदितं विबुधैः ।

उभयो र्युजे स्तदपि संभवति प्रथिताथ सापि बहुधा जगति ४४

किं गदसीत्यत आह नितरामिति अयि सुन्दरि नितरां गभीरे अस्मिन् संसारसमुद्रे विबुधैः सकलप्रयोजनमौलिभूतं सुखमेव रत्नं गदितं धर्मादि वर्गं सग्रापि सुखसाधनत्वात् तत्सुखमपि उभयो र्युजेः संयोगादेव संभवति नत्वे केन सुखमनुभूयते सुखसाधनसग्राण्यसग्राभावात् अथ सा युजिरपि जगति उत्तम मध्यमादि भेदेन बहुधा प्रथिता ॥ ४४ ॥

युजि रात्मजस्य जनकेन च या सहजैव सोत्तमतया गदिता ।

सहजेन या च सहजस्य युजिर्भुवि मध्यमा भवति कारणतः

तद्भेदानेवाह युजिरिति जनकेन पित्रा या आत्मजस्य युजिः सा तु सहसा स्वाभाविकैव उत्तमतया गदिता अथ सहजस्य भ्रातुः सहजेन या युजिः सा कारणतः स्वस्य प्रयोजननिवन्धनात् भुवि मध्यमा भवति ॥ ४५ ॥

अथ लोलुभै धनिनि या च कृता

क्षणभंगुरा भवति सा त्वधमा ।

सुहृदा मपि त्रिविधतास्ति युजि

र्मिलनं प्रसङ्गजनि नाविकयोः ॥ ४६ ॥

अथेति अथ धनिनि पुरुषे लोलुभै जनै र्या कृता युजिः सा तु अधमा भवति कुतः क्षणभङ्गुरत्वात् यावद्वनन्नावदेवतसयाः सम्भवात् अथ सुहृदा मित्राणामपि युजिः त्रिविधता अस्ति उत्तममध्यमाधमभेदेनेत्यर्थः अथ नाविकयोः नौकायां सङ्गतयो र्मिलनं युजिः तत् प्रसङ्गजनि कथितं तावन्मात्रप्रसङ्गादेव जायते तत् सदा स्थिरं भवति प्रयोजनाभावाच्चात्रोत्तमत्वादिभेदोस्तीतिभावः इयानेवासया विशेषः ॥ ४६ ॥

अथ तुल्यरूपगुणधीवयसो रतिसान्द्रहार्दसुधयार्द्रहृदो ।

इह नायिकारमणयोस्तु युजिः परमोत्तमातिसुकृतैः प्रभवेत् ४६

अथ स्वप्रयोजनार्थं प्रसङ्गादानोत्तमर्थं प्रस्तुते योजयति अथेति हे सुन्दरि इह लोके नायिकारमणयो र्या मित्रो युजिः सा तु पूर्वाभ्यो वेलक्षणस्यात् परमोत्तमा अस्ति सा तु पूर्वजन्मनिसञ्चितैः अतिसुकृतैः पुण्यैः प्रभवेत् नान्यथेत्यर्थः कीदृशयो स्तयो स्तुत्यं रूपं गुणाः धीः वयस्य ययोः तथा अति सान्द्रं निविडं यत् हार्दं प्रेममत्तदेव सुधातया आर्द्रं क्लिबं हृत् ययोः ईदृशयोरेव युजिः अत्युत्तमानान्ययो रिति भावः इदं त्वावयो रेव दृश्यते नान्यचेति धनितम् ४७

तव वेद्मि भाग्यमत एव परं पुरुपूर्वपुण्यनिचयैर्निश्चितम् ।

कथमन्यथा त्रिजगदेकपतिर्वशमाप्नुयामहमनाथ इव ४८ ॥

इदमेवाह तवेति हे सुन्दरि अत एव तव भाग्यं अहं परमुत्कृष्टं वेद्मि कीदृशं बहुभिः पूर्वजन्मभिः कृतैः पुण्यनिचयैर्निश्चितमेकोक्तं अन्यथा यदोदं न मन्यसे तदा अहं त्रिजगतामेकः पतिरपि सन् अनाथ इव तव वशं कथं आप्नुयां अत एवानुमीयते त्वया बहूनि पुण्यानि कृतानि अनुमानालङ्कारः ॥ ४८ ॥

अथ निर्जिता दश दिशा मधिपाः समखाशिनः शतमखप्रमुखाः
अभिषेचिताः खलु निजानुचरा अपि तत्पदेषु दययैवमया ४६

स्वप्रभावमपि दर्शयति अथेति देवैः सहिता इन्द्रादयो दशदिक्पाला
अपि मया निर्जिताः अथ च तेषां पदेषु मयैव दयया प्रसादेन निजानुचराः
अभिषेचिताः येषां पदानां मधिपा इन्द्रादय आसन् तेषां मम भृत्या इति स्व-
सगातिमहत्वं सूचितम् ॥ ४६ ॥

स निजेच्छयैव विदधा म्यमिता सुरमर्त्यदैत्यभुजगादितनूः ।

वरतो विधातु रथजातु न मे प्रलयेपि कालकलनेत्यमृषा ५०

नन्वेतावतीवाह्यैव मयि शक्तिः किं त्वन्यान्तरीयापीत्याह स इति सोऽहं
स्वच्छयैव असंख्यताः सुरादीनां मूर्तीः स्वस्य विदधामि ननु त्वयि मृते वैध-
व्यं महत्कष्टं तत्राह हे सुन्दरि विधातु वरतः मम प्रलयेपि कदाचित्
कालस्य कलना नास्ति इति अमृषा सत्यमेव जानीहीत्यर्थः ॥ ५० ॥

जहिहि स्वभाव मनवद्यतनो बहुदुःखसौमि समरे प्रसितम् ।

अवलोचितं प्रकुरु भावमथो मयि सर्वतः परमसौख्यकरम् ५१

जहीति हे अनवद्य तनो अति सौंदर्यात् निर्दोषशरीरे बहुदुःखानां
सौमरूपे समरे आसक्तं तत्स्वभावं जहि तत्र अथ अवलानां सुन्दरीणां
योग्यं भावं कटाक्षभुजाक्षेपादि चेष्टामपि प्रकुरु कोट्यं सर्वतः परमसौख्य-
करम् ॥ ५१ ॥

विवुधा वदन्ति यदिदं समरं विजये ऽर्थसिद्धिदयो यशसे ।

निधने सति त्रिदिवदाह नृणां श्रुतयः प्रमाणं मिहतन्नमृषा ५२

नन्विहायामुचनिरतिशयानन्दप्रदं युद्धयन्त्रं विहाय कथमैहिकमेव कि-
ञ्चिच्छुभं श्रिये इति चेत्सत्यमेवैतदित्याह विवुधा इति हे सुन्दरि यत् इदं समरं
विजये सति नृणामर्थं सिद्धिदत् तया यशसे च भवति अथ निधने सति स्व-
र्गलोकप्रदं भवति इति यत् विवुधा वदन्ति तन्मृषानसत्यमेवेत्यर्थः कुतो यद-
स्मिन्नर्थे प्रमाणं श्रुतयः सन्ति ॥ ५२ ॥

स जय स्तुया द्य जनितः समरे
 वितताथ कीर्तिरपि ते जगति ।
 त्रिदिवं मया य सह भुञ्क्ष्व चिरं
 विफलः श्रमो न हि बुधैः क्रियते ॥ ५३ ॥

इति तस्य सत्यतां प्रतिपाद्य युक्त्या निरस्यति स इति हे सुन्दरि स ज-
 यस्तु त्वयाद्य मत्सैन्यवधं कृत्वा जनितः अथ च तव कीर्तिरपि जगति विस्तृ-
 ता जाता अथ तया सह चिरं कालं स्वर्गमपि भुञ्क्ष्व अथ चेत्पुनरपि तदेव
 चिकीर्षसि तन्न युक्तमित्याह हि यतः कार्ये निष्पन्ने सति विफलः श्रमः बुधै-
 र्हे क्रियते तदुक्तम् अर्कं चेन्मधुविन्देत किमर्थं पर्वतं ब्रजेत् इष्टसगार्थस्य सिद्धौ
 कोविदान्यन्नमाचरे दिति अर्कं गृहकोणे ॥ ५३ ॥

अथ मां हि जेतु मधुने च्छसि चे
 त्युरतो र्पितास्र मिह विद्धि जितम् ।
 नृपधर्म माश्रितवतैव मया
 विधृता न्यमूनि न तु युद्धकृते ॥ ५४ ॥

नन्वेताज्जित्वा मम कार्यं न निष्पन्नं किंत्वधुना त्वां जेतु मिच्छामीति
 चेत् तचाह अथेति हे सुन्दरि अधुना चेन्मामेव जेतु मिच्छसि तर्हि तवाग्रे
 अर्पितान्यस्त्राणि येन तादृशं मां जितं जानीहि इत्युक्त्वा तदग्रे शस्त्राण्यार्पय
 दिति स्वयं बोध्यम् नन्वीदृशश्चेत्तव निश्चय आसीत्तर्हि कस्माद्दृत्वानसीत्तत्र
 आह मया तु नृपधर्ममात्रं आश्रितवतैवामूनि शस्त्राणि धृतानि नतु युद्धकृते
 युद्धं विनापि राज्ञां शस्त्रधारणसंगोचित्वात् ॥ ५४ ॥

श्रम एष चेत् सुरमुदे क्रियते
 न दुनोम्यतः प्रभृति तांस्तु कदा ।
 किमु वच्मि नेदृश मवाप दशं
 महिषः पुराज्जनुषोऽपि पुरः ॥ ५५ ॥

ननु सतमेतत् तथापि मङ्गलादेवा स्त्वयातिपीडिताः सन्ति तेषां प्रीत्यर्थं
एतत्कारोमोति चेत्तत्राह अमइति हे सुन्दरि एष अमश्चेत् सुराणां मुदे क्रियते
तर्हि एष मे शपथः तान् सुरान् अतः प्रभृति कदापि न दुनोमि इत्युक्त्वा स्व-
सप्रातिदेनम् द्योतयति हे सुन्दरि अहं किं वच्मि असौ महिषः ईदृशीं दैन्य-
दशां पूर्वं तपोते ब्राह्मणोप्यये न प्राप यादृशीं त्वदग्रे प्राप्त इत्यर्थः स्वसप्रापि
परवत्कथनं लौकिकव्यवहारेण बोध्यम् यदा अवापेति लिव्युत्तमपुरुषैकवचन
मस्तु ईदृश मिति किवन्तत्वाद्बलन्तस्त्रीलिङ्गरूपं बोध्यम् ॥ ५६ ॥

बहुभिर्वचोभि रल मेष मया

रचितो जलि ह्यनुनयाय पुरः ।

शरणागतं श्रितवतो महिमा

न हि शक्यते युगशतैर्भणितुम् ॥ ५६ ॥

पुनरप्यति दैन्यं दर्शयन् स्त्रोक्तिं सुपसंहरति बहुभिरिति हे सुन्दरि बहु-
भिर्वचोभिः अलं सत स्तवानुनयाय क्रोधाय नयाय एषो जलि स्वदग्रे मया
रचितः क्रोधं त्यज त्वां नमस्करोमोति भावः ननु त्वां श्रित्वा मम किं महत्त्वं
तत्राह हि यतः शरणागतं जनं श्रितवतो जनस्य महिमा युगानां शतैरपि
वक्तुं न शक्यते ॥ ५६ ॥

इति तं गिरा नवरतं विरतं

जगतीपतिं रतिपतिव्यथितम् ।

प्रतिवक्ति सा मम जगतां जननी

प्रमिताक्षरातिरुचिरं वचनम् ॥ ५७ ॥

इतीति इत्थेवं वाचा निरन्तरं विरतं तं कामेन पीडितं राजानं महिषं प्रति
सा जगतां जननी प्रमितैः प्रमाणनिष्पन्नै रत्यै रेवाक्षरै रतिरुचिरं वचनं वक्ति
सा अत्र प्रमिताक्षरेति वृत्तनामाप्यभिहितम् ॥ ५७ ॥

श्रुतिगोचरं कुरु ममापि वच.

श्रुतिगोचरं हित मृतं नृपते ।

त मनुत्तमं पुरुष मौश मृते

क मनुत्तमं पुरुष मन्य मियां ॥ ५८ ॥

किमित्यत आह श्रुतीति हे नृपते ममापि वचः श्रुतिगोचरं कुरु मृणु
कीदृशे श्रुतीनां वेदानां गोचरं विषयं वेद प्रतिपादित मित्यर्थः तथा हि तं पश्य
ऋतं सत्यं च किमित्यत आह तं अनुत्तमं सर्वेभ्यो परात्कृष्टं पुरुषं परमात्मान
मौशं षडैश्वर्यसंपन्नं विना अन्यं प्राकृतं अनुत्तमं नीचं कं पुरुषं जनं इयां प्राप्नु-
यां को हि मणित्यक्ता काचं काञ्चते इति भावः पुरुषस्वात्मनि नरे पुत्रागेचे-
ति हेमः ॥ ५८ ॥

यदुदीक्षणेन हि सृजा म्यखिलं

सदनाद्यनन्त इति यं श्रुतयः ।

चकिता गृणन्ति न च वाङ्मनसोः ।

पथियः स मे पति रजादिपतिः ॥ ५९ ॥

तत्प्रभावातिशयं दर्शयति यदिति यस्या पुंसः उदीक्षणेनैव अहं मूल प्र-
कृतिरूपा सती इदं मखिलं महदादिकं सृजामि चुंवकमणि सन्निधानेन लोह
वदित्यर्थः पंचश्रुतयः सदनाद्यनन्त इति चकिताः सत्यो गृणन्ति कुत इत्यत आह
यश्च वाङ्मनसोः पथिविषयेनास्ति स अजो ब्रह्मा तदादीनां देवानां पतिं निर्यं
ता यथाऽजामाया तदादीनां पतिः प्रवर्तको मम पति रस्ति तस्य जग ज्जन
कत्वा इहं जगज्जननोति दुष्टमति मयि न कार्येति भावः ॥ ५९ ॥

विविधा सदा स विदधाति तनू

रसतो निहन्तु मवितुं च सतः ।

परमात्मनो स परमास्मि तनू

रह मेव मेव दिवसाधिपतेः ॥ ६० ॥

तत्कृतमाह विवधा इति स ईश्वरः असतो दुष्टजनान् निहंतुं सतः
सत्पुरुषाञ्च अवितुं रक्षितुं सदा युगे युगे विविधा स्तनूर्मूर्तीः विदधाति इति
चेत्तर्हि स एव मूर्तिधृता दुष्टान्निहंतुं त्वं किमर्थं मायातेति संशय निरासाय
स्वस्य तादात्म्यं दर्शयति अस्य परमात्मनः परमा तनूर्मूर्तिं रहमेवास्मि तव
स्थूलदृष्टे ज्ञापनार्थमेवेतावानपि भेदः प्रतिपादितः वस्तुतस्तु न कश्चिदपि भेदो
स्तोति भावः अत एव दृष्टान्त माह सूर्यस्य परमामूर्तिं प्रभेव यथा न भिद्यते
तद्वदहमयोतार्थः ॥ ६० ॥

त इहं भवन्त समरासुहृदं पतितं नृशंस मिह हन्तुमनाः ।
भवता हताधिकृतिभिः कृतिभिः कृतये र्थिताविरभवंचिदिशैः

एतस्मान्मान्यत उक्ता विशेषेण लक्ष्ये योजयति तदितितस्मात् त्वां देवानां
शत्रुं पतिं तं पापिनं नृशंसं क्रूरं च इह हन्तुमनाः अहं आविरभवं कीदृशी
त्वया हताधिकृतिभिः कृतिभिः सत्कर्म कुशलैर्देवैः स्वकार्यार्थं प्रार्थिता ॥ ६१ ॥
मृदु ते यदुक्त मसुरेश न तत् जीवितं परिहराम्यधुना ।

सखिता त्वया द्य विहिता तदधो विहरस्वकाममवहायदिवम्

अथ दीन मपि मां किं निहंसीवेतप्रतआह मृद्विति हे असुरेश त्वया
यद्यस्मात् मृदुकोमलं उक्तं तत्तस्मात् अह मधुना तव जीवितं न परिहरामि
यत स्वयाच मया सह सखिता मैत्रो विहता रचिता तत्तस्मात् स्वर्गं तत्रात्ता
अधो लोकेषु यदिच्छं विहरस्व ॥ ६२ ॥

अथ कश्चनास्ति हृदि शुष्मदः श्रय पौरुषं प्रलपनै स्त दलम् ।
महिषस्य तेद्यवलि मेत्य परं परिपूर्णतां रणमखीय मियात् ६३

नन्वोदृक्प्रभावः सन् कथं कातरवदधोयामीतप्रतआह अथेति अथ यदि
तव हृदि कश्चन शुष्मदाशीर्यस्य मदो गर्वोस्ति तर्हि पौरुषं स्वपराक्रमं श्रय
प्रलपनै व्यर्थवचनै रलमस्तु अथ त्वयि पौरुषं अस्ति सति तव महिषस्य परं
वलिं प्राप्य अयं शुद्धरूपो यज्ञः परिपूर्णतां प्राप्नुयात् अज्ञभूतस्य बलिप्रभावात्
यज्ञपरिपूर्त्यभावात् ॥ ६३ ॥

ननु रे नरेश किं मसि त्वं मटक्
 न गता थ वा पि नृतनोः पशुता।
 न यदौक्षसे परमबन्ध मिमा मपि
 शृङ्खलात्स्त्रिय मिहा धिक्कृताम् ॥ ६४ ॥

अथ चेच्चर्मदृष्टित्वात्परमार्थतो मां जगज्जननीं न वेत्ति किन्तु प्राक्त-
 स्त्रीव जानासि तथापि मत्परिग्रहणं न युक्तं मितगाह नन्विति प्रश्नो हे नरेश
 किं त्वं अटक् अन्धोसि अथवा तव नृतनो धृतपुरुषमूर्तेरपि सा नैसर्गिकी
 पशुता न गता यद्यस्मादिह लोके इमां स्त्रियमधिकृता मङ्गीकृतां शृङ्खलादपि
 प्ररमं बन्धं न ईक्ष्यसे तदुक्तं बद्धः कदाचिन्मुच्येत पुरुषो निगडैर्दृढैः पुत्रैर्दारै
 च सम्बद्धो न मुच्येत कदाचनेति ॥ ६४ ॥

इति दुर्गयोक्तवचसो ऽर्थं मसौ
 स्मरमूढधी रनवलोड्य पुनः ।
 अभितां वभाण किं मिदं ललने
 कृत आयहः परमकश्मलदः ॥ ६५ ॥

इतीति असौ महिषः इत्येवं दुर्गया उक्तस्य वचसः अर्थं तात्पर्यं अनवलो-
 ड्य न सम्यग्विचार्य तत्र हेतुः स्मरमूढधीरिति अथ पुनः तां प्रति वभाण हे
 ललने इदं किं यत्त्वया परमकश्मलदो युद्धरूपः आयहः कृतः तदुक्त्यननु रू-
 पेयं प्रत्युक्तिः अत एवाविचार्येत्युक्तम् ॥ ६५ ॥

अयि मालतीमृदुतनो त्वयि कः
 कुसुमप्रहार मपि दातुं मलम् ।
 अपि भासि योत्पलसमावयवै
 र्मनसो पलासि किं मयुक्तं मिदम् ॥ ६६ ॥

ननु त्वमपि शूरोसि किं युद्धादिभेषोत्पन्नं आह अयिति मालातया अपि
 कोमलकाये त्वयि कुसुमानां प्रहारमपि दातुं को निर्दयोऽलं समर्थो भवति
 त्वां नृदीं दृष्ट्वा कः प्रहारं दातुं मिच्छतीत्यर्थः अथ या त्वं वहिरवयवै र्युत्पल-

समा कोमला भासि सैव त्वं मनसा उपला पाषाणवत्कठिना किमसि इदम-
युक्तं भातीत्यर्थः साधवो हि वहिरन्तर्बैकरूपा भवन्तीति ध्वनितम् ॥ ६६ ॥

भवतीं रणे जितवतो प्यथ मे

भुवि किं यशो मघवदादिजितः ।

अथ चेन्नयामि बलतो भवतीं

भविता सुखाय मम किं मदनः ॥ ६७

अथ चेदहमपि त्वद्वत्कठिनं चित्तं कृत्वा युधि त्वां जेष्यामि तथापि मम
को लाभ इत्याह भवतीमिति अथ युद्धे त्वां स्त्रियं जितवतोपि मम इन्द्रादि
जितो भुवि किं यशो भविष्यति यद्वा मम किमित्याक्षेपे समासः कुक्षितं यशः
प्रत्युत अपयशो भविष्यतीति भावः अथ चेत् त्वां बलतो नयामि तर्हि बल
कृतो मदनः कामः मम किं सुखाय भविता शृङ्गाररसभङ्गाच्च सुखाय भविते-
त्यर्थः ॥ ६८ ॥

किं त्वां नो व्यथय त्यसौ मनसिजो दृष्ट्वा दयालु मृदुं

किं वा वारित एष हा मदरिभिर्हन्तुं भवन्तीं सुरैः ।

मध्येवा य विसृज्य पंचविशिखान् रिक्तो स्र तूणोस्ति किं

य न्मा मर्थिन मीदृशं वरगुणं नो कांचसे क्षुद्रवत् ॥ ६८ ॥

अथैतां कामः किं न व्यथयतीति हृदि संशय्य तां प्रति स्पष्ट माह कि
मिति असौ कामस्त्वां मृदुं दृष्ट्वा किं दयालु जातः अत एव शरै स्त्वां न व्यथ-
यति यद्वा एष कामः मदरिभिः मत्कार्यविध्वंसकैर्देवै स्त्वां हन्तुं किं वारितो
स्ति एषा महिषमनः कर्षिणी तुया न हन्तव्येति वारित इत्यर्थः किं वा
वारिभिः ममारिभि स्त्र हतकै स्त्वां हन्त हन्तुं सुरैः । अथवा असौ
मध्येव पंचसंख्याकान् खबाणान् विसृज्याधुनास्र तूणो निषङ्गः किं रिक्त शून्यो
जातः शून्यनिषङ्गतादधुना त्वां हन्तुमसमर्थो जात इत्यर्थः यद्यस्मात् ईदृशं वर
गुण मर्थिनं याचकं मां क्षुद्रवत् नो कांचसे कामस्र पंचबाणास्तूक्ताः उन्माद
नस्तापनश्च शोषणः स्तम्भनस्तथा संमोहनश्च कामस्र पंचबाणाः प्रकीर्तिता
इति ॥ ६८ ॥

कुशल मति रसज्ञं मां विहाया द्य मोहा
 त्पुन रथ शठ मन्यं कंचि देत्य स्मरार्ता ।
 उदित मिद ममदं तर्हि मन्दोदरीव स्वय
 मविदुषि पश्चात्तप्ससि त्वं स्मरंतौ ॥ ६६ ॥

न केवलं मयि तत्रास्ते ममैव हानिः किन्तु तवापीतग्राह कुशलमिति हे
 अविदुषि भूटे अद्य कुशलं अतिरसज्ञं च मां मोहात् अज्ञानात् विहाय अद्य
 पुनः कालान्तरे स्मरार्ता सती कंचिदन्यं शठं मूर्खं प्राप्य तदिदममदं हितं मम
 उदितं संस्मरन्ती सती त्वं मन्दोदरीव स्वयं पश्चात्तप्ससि यथा मन्दोदरी का-
 चिन्नृप पुत्री कुशलं भूयं मोहा त्यक्त्वा पुनः कामार्ता कंचिद्रूपं प्राप्य सखीनां
 वचः स्मरन्ती पश्चात्तापं चकार तद्वत्त्वमपि भविष्यसोत्तर्यः एतदेवापरिष्ठाह-
 र्णयिष्यते ॥ ६६ ॥

श्रीमाज्शंभो श्वरणसदनीभूतहृच्छम्भुनाथो
 लक्ष्मीनाथं कविपरिमृष्टं देशकोसूत यं मां ।
 तेनोद्गीते महिष निधने गीत लक्ष्मी चरित्रे
 लक्ष्मीकाव्ये विरति मगमत्सर्ग एषोष्टमोपि ॥ ७० ॥

श्री मानितयादि पूर्ववत् ॥ ६६ ॥

इति श्रीलक्ष्मीकाव्ये भगवती महिष संवादीनामाष्टमः सर्गः ८
 इति श्रीलक्ष्मीकाव्यव्याख्याया मष्टमः सर्गः ॥ ८ ॥

सा सर्वगायुदित मस्य निशम्य सम्यक्

पप्रच्छ देवरिपुपुङ्गव मत्तव त्तम् ।

कस्य आत्मजा कमथ भूपवरं जहौ सा

मन्दोदरि गदसि यां शठ मापकं वा ॥ १ ॥

ओं नमो विघ्नहर्त्रे अस्मिन्सर्गे मन्दोदरी वृत्तं वर्णयिष्यते तावदुदितं नि-
शम्य भगवतो पप्रच्छेत्तग्राह सेति सा भगवतो अस्य महिषस्य मन्दोदरी
दृष्टान्तरूप मुदितं निशम्य सर्वंगापि गमिन्नानार्थः तेन सर्वज्ञापीत्यर्थः तं दैत्येन्द्रं
अज्ञवत् सम्यक् विस्तरेण पप्रच्छ किमितग्राह हे महिष यां त्वं मन्दोदरीं
गदसि सा कस्य आत्मजा पुत्री वभूव अथ कं भूपवरं जहौ ततग्राज अथ क
पुनः कामार्ता सती कं शठं मूर्खं प्राप इति वद अस्मिन्सर्गे वसन्ततिलका
वृत्तम् उक्तावसन्ततिलका नभजाजगौग इति लक्षणात् ॥ १ ॥

पृच्छ त्यसौ स्मितपुरस्कार मादरा न्मां

जातस्मृहा मयि तदित्य वगत्य मत्या ।

प्रत्नेतिहास मिति हाससमंचितास्य

स्ता मूचिवानुचितगुंफितचारुवर्णम् ॥ २ ॥

पृच्छतीति असौ देवी यस्मात् ईषद्वासपूर्वकं आदरात् मां पृच्छति त-
स्मात्तयि जाता स्मृहा यस्य स्तादृशी ज्ञातेति मन्ये स महिषः इति बुद्ध्या
निश्चित्य हासेन स मंचितास्यः सन् तां प्रति इति वक्ष्यमाणं पुरातन मिति
हास मूचिवान् कीदृशं तद्रंजनाय उचितेषु स्थानेषु गुम्फितानि अक्षितानि
चारुणि वर्णानि यस्मिन् यदा वचनक्रियाविशेषण मिदम् ॥ २ ॥

आसी दसीमगुणमंडितपंडितेन्द्राधिष्ठ्ये

यता मुपगतो धनिनां निधानम् ।

सर्वर्तुकालफलशालिविशालशालः

ख्यातो जने जनपदः खलु सिंहलाख्यः ॥ ३ ॥

तावत्कथावतरणाय देशनाम संकीर्तयति आसीदिति हे सुन्दरि यस्मिन्
लोके प्रसिद्धः कश्चित् सिंहल नामा जनपदो देश आसीत् कीदृशः असीम
गुणैर्मण्डितानां पण्डितेन्द्राणां अधिष्ठानता मुपगतः यचेदृशाः निवसन्तीत्य-
र्थः तथा धनिनां निधानं निधिः तथा सर्वेषु वसन्तादिषु ऋतुषु फलशालिनो
विशाला वृक्षा यस्मिन् नीवृज्जनपदोदेश विषया वितप्रमरः ॥ ३ ॥

तस्मिन् रराज सकलावनिपालचक्र

चूडामणि धरणिपाल न सक्तचेताः ।

जेता द्विषां सुकृतवान्यशसा वदातो

दाता र्थतोऽप्यधिकमर्थिषु चन्द्रसेनः ॥ ४ ॥

तस्मिन्निति तस्मिन् देशे चन्द्रसेन नामा राजा रराज की० सकलानां
मवनिपालानां व्रजस्य चक्रस्य चूडामणिः तथा धरण्याः पालने एव सक्तं
चेतो यस्य तथा द्विषां जेता सुकृतवांश्च यशसा अवदात् उज्ज्वलः तथा आर्थिषु
याचकेषु अर्थतः तैः कृतयाचनातोऽप्यधिकं दाता यथा केनचित् शतमर्थिनं
तस्मै सहस्रं ददौ चक्रः कोके पुमान् क्लोवं वृजे सैन्यरथांगयो रिति हैमः ॥ ४

यस्मिन् प्रशासति भुवं श्रुतिवद्वरिष्ठे

न्यायेन दण्डभृति सर्वगुणप्रवीणे ।

कीदृग्भवत्यहह दुःखमदृष्टवत्तच्छा

स्त्रेषु दृष्टमपि कल्पयतिस्मल्लोका ॥ ५ ॥

यस्मिन्निति यस्मिन् श्रुतिविष्णु वरिष्ठे न्यायेन च दण्डभृति सर्वगुणेषु
चन्द्रसेने भुवं लक्षणया तन्निवासिजनं प्रशासति सति लोको जनः शास्त्रेषु
प्रतिपद्यमानं दृष्टमपि दुःखं अहहे त्याज्यं दुःखं कीदृशं भवति इति अदृष्टव-
त्कल्पयति स्म यद्वा अदृष्टवत् देववत् यथा देवं शास्त्रेषु दृष्टमपि कीदृशं देवं
भवतीति लोकः कल्पयति तस्यारण्ये दुःखं कुत्रापि नासीदित्यर्थः ॥ ५ ॥

गोत्रं श्रितं च स सदा वदमंदबंधुः

देवा न यष्ट न पपावपि वारुणी सः ।

ना स्मिन्वभूव मृगया न रति न भारं पुंसां ददौ शिरसि यज्ञततिं च तेने

अथास्य श्लेषेणाष्टदिकपालेभ्योपराधिक्यमाह गोत्रमिति स चन्द्रसेनः
गोत्रं स्वकुलं सदा आवत् ररक्ष अथ इन्द्रादपराधिको भवत् इन्द्रो हि गोत्रा-
णांपर्वतानां नाशकत्वात् गोत्रहेति नाम्ना प्रसिद्धः तथा अतमाश्रितमप्रावत्
अतोऽग्ने रधिकः अग्निर्हि आश्रया शतया प्रसिद्धः तथा स अमंदा अनिर्भा-
ग्या कुशला वा बंधयो यस्य तादृश आसीत् अतो यमाधिकः यमो हि
मन्दस्य शनैश्चरस्य वस्तु भ्रांतास्ति तथा सदेवान् अयष्ट पूजयामास अतो
नैऋताधिकः स हि देवविरोधकः अथ स पंचमहापातकेषु गणितां वारुणीं
मदिरामपि न पपी अतो वरुणाधिकः स हि वारुणीं पश्चिमदिशं ययौ पाल-
यामास तथा ऽस्मिन् रात्रि या जीवबधरूपा मृगया तथा रतिः कामाभिलाषा
पि न बभूव अतो वायो रधिकः स हि मृगाणां याने वाहनेरतिः प्रीति
र्यस्य तादृशोऽस्ति तथा स पुंसां शिरसि दंडरूपं भारं न ददौ अतः कुवेरा-
दधिकः स हि नरवाहनत्वात् पुंसां शिरसि भारं ददाति अथ च स राजा
यज्ञानां ततिं वितेने विस्तारितवान् अतर्इशादधिको भवत् स हि यज्ञध्वंसि-
तया प्रसिद्धः गोत्रः शैले गोत्रं कुलाख्ययो रिति हैमः मंद स्तोत्रो च मूर्खे
च स्त्रीरे चाभाग्यरोगिणोः अल्पे च त्रिषु पुंसि सया इलिजाल रे शनार्वाति
विश्वः ॥ ६ ॥

तस्य नुरूपगुणरूपवदान्यताढ्या

साध्वीगणस्य पुरतो गणनीयकीर्तिः ।

राज्ञी शुभा गुणवतीति यथार्थनाम्नौ

कायेव सा भव दिनस्य सदानुकूला ॥ ७ ॥

तस्येति तस्य राज्ञो गुणवतीति यथार्थनाम्नौ शुभाराज्ञी सूर्यदेव
सदानुकूला ऽभवत् सूर्यस्य हि कायेति नाम पत्नी अस्ति यदा तस्य इमस्य
स्वामिनः सा कायेवानुकूला अभवत् कीदृशी तस्य राज्ञः अनुरूपा कृत्वा गुणा
मर्यादादयः रूपं सौंदर्यं वदान्यता औदार्यं च ताभिराढ्या शुक्ता तथा साध्वी

गणश्च प्रेताणोऽपि कोवि यैश्च यदा यदा लोके पतिव्रतानां गणन
अकारि तदा तदा सा ऽग्रे गणनीयासीदित्यर्थः ॥ ७ ॥

प्रत्यायगं प्रतिवनं प्रति चंद्रशालं

प्रत्यालयं प्रतिवरप्रमदावनं च ।

रेमे तथा बहुसमाः स्वसमानकांत्या

रत्यायथा रतिपतिः स जगत्प्रधीशः ॥ ८ ॥

प्रतीति स जगत्प्रधीशः स्वसमाना कांति र्यस्या स्तया राक्षसा सह प्रा-
यगां आपगां प्रति एवं प्रतिवनं चन्द्रशाला शिरोऽग्रे तां प्रति च तथा प्र-
त्यालयं तथा वरं यत्प्रमदावनं अन्तः पुरोचितं उपवनं तत्तत्प्रति च बहुसमा-
बहु वर्णाणि रेमे कथा क इव रत्या रतिपति रिव समा इति काला ध्वनो-
नैरन्तर्ये इति द्वितीया स्यादेतदेव प्रमदावन मन्तः पुरोचित मित्यमरः ॥ ८ ॥

गर्भे थ सा प्रथमके सुषुवे कुमारीं

चंद्राननां कुमुदिनीं सरसीव रमां ।

तंतो विससा यद भू तनु मध्य मसरा

मंदोदरीति स नृपो कृत नाम तस्मात् ॥ ९ ॥

गर्भे इति सा गुणवती राज्ञी प्रथमके गर्भे चन्द्राननां कुमारीं सुषुवे
कां केव रम्यां कुमुदिनीं सरसीव अथ यस्माद स्याः कुमार्या मध्य विससा
मृणालसरा तंतोरपि तनु सूक्ष्म मभूत् तस्मात्सभूयस्तस्या नाम मन्दोदरीति
अकृत मत्प मुदरं यस्या इति निरुक्तेः ॥ ९ ॥

इंदोः कले व ववृधे थ दिने दिने सा

तां वीक्ष्य सिंधु रिव भूमिपति ननंद

कौमारयौवनजसंधि गतां बराहं

दृष्ट्वा थ तां स सनसा ममवाप चिंतां ॥ १० ॥

इंदोरिति अथ सा मन्दोदरी सितपक्षे इन्दोः कलेव दिने दिने ववृधे
अथ सः राजा तां वर्षमानां वीक्ष्य सिंधु रिव ननंद यथा वर्षमाना मिन्दुकलां

वोच्य समुद्रो मोदते तद्दिलिख्यः अथ स राजा कौमारयौवनाख्याभ्या ववस्था
विशेषाभ्यां जातो यः सन्धि स्तस्मिन्प्राप्तां तां पुत्रौ वरयोग्यां वोच्य मनसा
चिन्ता मवाप ॥ १० ॥

अन्वेषणाय नृपलक्ष्मणुषो वरस्य
सत्कर्मठं निजपुरोधस मादिदेश
आज्ञा मिमां रहसि सो ष्यधिगत्य राज्ञः
पश्यन्बहून्पुता न्विचचार देशान् ॥ ११ ॥

अन्विति अथ द्वात्रिंशन्नृपलक्षणवतो वरस्रान्वेषणाय सत्कर्मणि कुशलं
स पुरोहित मादिदेश स पुरोहितोपि इति नृपाज्ञां रहसि एकान्ते अधिगत्य
तथेत्यङ्गीकृत्य बहून् तादृशलक्षणोपेतान् नृपसुतान् पश्यन्सन् बहून् देशान्
विचचार सत्कर्मणि घटते इति सत्कर्मठः कर्मणि घटो ढक् ॥ ११ ॥

आगत्य सो थ नृपतिं जगदे द्विजेन्द्रो
राजेन्द्र दृक् सुखकरो जयतीन्द्रदेशः
तस्या धिप स्तु मिव धर्मधनः सुधन्वा
नाम्ना विभाति धृतखड्ग निषंगधन्वा ॥ ११ ॥

आगत्येति अथ स द्विजेन्द्रो देशान् भ्रमित्वा पुनर्आगत्य तं नृपतिं चन्द्र-
सेनं जगदे हे राजेन्द्र दृशोः सुखकरः कश्चिदिन्द्रदेशः जयति सर्वोत्कर्षेण परि-
वर्तते तस्य अधिप स्त्वमिव यथा त्वमसि तथाधर्मे एव धनं यस्य तादृशः सु-
धन्वेति नाम्ना विभाति कीदृशो धृतः खड्गो निषङ्गो धनुश्च येन ॥ १२ ॥

तस्या त्मजो खिलकलाकुशलोस्ति
कंबुग्रीवाभिधः श्रुतिमहार्णवतीर्णपारा
द्वात्रिंशता नृपति लक्ष्मभिरौक्षणीया
युक्त स्मृते दुहितु रस्ति पति वरीयान् ॥ १३ ॥

तस्येति तस्य सुधन्वनः पुत्रः कंबुग्रीवेति नामास्ति कीदृशः अखिलासु कलासु
कुपतः तथा श्रुतिरूपवा महार्णवस्य तीर्णः पारो येन सर्ववेद पारगामीत्यर्थः

तथा हात्रिशत् भित्तैः कृपाणां लक्षणैः रोक्षणीयः दर्शनीयः स एव वरीयान् तव
पुत्राय युक्तो योग्यः पतिरस्ति ॥ १३ ॥

श्रुत्वा नृपो तिमुदितो गदितं तदीयं
चख्यौ समस्त मपि वृत्त मथो महिष्यै
प्राहस्म सापि तनया मयि पुत्रि
कंबु ग्रीवाय दित्सति नृपो भवतीं वराय ॥ १४ ॥

श्रुत्वेति स नृप स्तदीयं गदितं वचः श्रुत्वा अति मुदितः सन् अथ सम-
स्तमपि वृत्तं महिष्यै गुणवत्यै चख्यौ सा गुणवत्यपि तनयां मंदोदरीं प्राह-
स्म अयि पुत्रि त्वां राजा कंबुग्रीवाभिधाय वराय जामात्रे दातुं मिच्छति ॥ १४ ॥

आकर्ण्य सेति जगदे जननीं विरक्ता
मात न मे पतिपरिग्रहणे स्ति लिप्सा
स्वातंत्र्य मेव सुख मत्र वदन्ति मोक्षं
यत्पारतंत्र्य मतिबंध मिदं च दुःखम् ॥ १५ ॥

आकर्ण्येति सा मन्दोदरी इत्याकर्ण्य विषयेभ्यो विरक्ता सती जननीं
जगदे हे मातः मम पतिपरिग्रहणे वाञ्छा नास्ति ननु पतिं विना कथं सुखं
प्राप्स्यसीत्यत आह बुधा अत्र यत् स्वातंत्र्यं स्वेच्छाविहारित्वं तदेव सुखं मोक्षं
च वदन्ति यच्चात्रपारतंत्र्यं तत् अतिबंधं अत एव दुःखं वदन्ति ॥ १५ ॥

पत्या समं परिणये जननि प्रवृत्ते
वक्तव्य माज्य भुजिसाक्षिणि भर्तुरग्रे
आजीवनांत मिहते स्मि सदा नुकूला
साध्वीवृतं परिचरंत्यनृतं न चैतत् ॥ १६ ॥

ननु तत्रापि स्वातंत्र्यं किं नास्तीत्यत आह पत्येति हे जननि पत्या सह
विवाहे प्रवृत्ते सति आज्यभुजि अग्नौ च साक्षिणि सति भर्तुरग्रे इदं वक्तव्यं :
भवति इदं किं हे भर्तः जीवनपर्यंत इह पतिव्रता व्रतं परिचरन्ती सती अथ

तव सदेवानुकूलास्मि एतद्वृत्तं न सत्यमेव वच्मीत्यर्थः अतः पारतंत्र्यं प्राप्तं
मन्यथा प्रतिज्ञा भगा अरकप्राप्तिरप्यशङ्केति भावः ॥ १६ ॥

याते विदेशं मय कालवशं च पत्न्यौ
संदह्यते ऽनवरतं विरहाग्निनात्मा
श्वश्रूजनस्य च वचो न कदा प्युपेक्ष्यं
नाहं वृणे पतिं मतो दृढनिश्चयो मे ॥ १७ ॥

न केवलमिदमेव तच्च दुःखं किं त्वन्यदपीत्याह यातइति हे मातः
पतनौ विदेशं याते सति अथवा कालवशं याते सति निरन्तरं विरहरूपेणा-
ग्निना आत्मा शरीरं साध्वोभिः संदह्यते यद्वा विदेशं याते विरहेण आत्माननः
संदह्यते मृते चाग्निना आत्मा शरीरं संदह्यते इत्यनुक्रमोपि योज्यः अथ च
श्वश्रूजनस्यापि वचः कदापि साध्वोभिर्न उपेक्ष्यं युक्तयुक्तं वांगीकार्यमेवे-
त्यर्थः इदमपि दुःखं अत एतानि दुःखानि पश्यन्ती अहं पतिं न वृणे अयं मे
दृढनिश्चयोस्ति ॥ १७ ॥

दुःखं श्रये बहु न चाल्पसुखस्य हेतोः
को वा पिवेन्मधुमुखं गरलाक्तकुंभं
कौमारमेव परमं व्रतमाश्रयन्ती
नेष्यामि वासरगणं सुखतः स्वतंत्रा ॥ १८ ॥

ननु सुखहेतोर्दुःखमपि श्रीयतइत्यत आह दुःखमिति हे मातः अल्पसुखस्य
ग्राम्यधर्मरूपस्य हेतोर्वहुदुःखं पूर्वोक्तं अहं न श्रये दृष्टान्तमाह को हि बुधः
किंचिन्मधुमुखे यस्य तादृशं विषपूर्णं कुंभं पिवेत् न कोपीत्यर्थः तर्हि किं-
करिष्यसीत्यत आह तस्मात् कौमारमेव परमं व्रतमाश्रयन्ती स्वतन्त्रा सती
सुखतो जीवतांतं दिनसमूहं नेष्यामि ॥ १८ ॥

अस्या विनिश्चयममुं भिदुरेतरं सा
मत्वा जगाद्गुणवत्यखिलं नृपाय

कार्यं यथा भिलषतीति नृपो गदित्वा

तूष्णीं बभूव विमनस्क इवै तदग्रे ॥ १९ ॥

अस्याइति अथ गुणवती असयाः मन्दोदर्या अमुं पतय्यहरूपं वि-
निश्चयं भिदुरेतरं प्रतिवाक्यैर्भेतु मशक्यं मत्वा अखिलमपि वृत्तं नृपाय
जगाद स नृपोपि सा पुत्री यथाभिलषति वाञ्छति तदेव कार्यमिति गदित्वा
विमनस्क इव एतस्या राज्ञा अग्रे तूष्णीं बभूव ॥ १९ ॥

तस्या रहस्यं जगाद नृपो वयस्याः

यूयं हि मद्बुद्धितरं परिवोधयध्वम्

सा बोधनापि बहुधा सुवचोभि राभि

स्तुहन्मना गपि मनो न दधौ विवाहे ॥ २० ॥

तस्याइति अथ नृपः एकान्ते तस्याः पुत्र्याः वयस्याः सखीः प्रति
जगाद हे सखाः मत्पुत्रीं यूयमेव विवाहार्थं परिवोधयध्वं अथेत्य माक्षिमा
भिराभिः सखीभिः कृत्वा सा बहुधा बोधितापि त्वद्वत् यथा त्वमसि तथा
मनागपि विवाहे मनो न दधौ ॥ २० ॥

सार्धं सखीभि रयसौ पवने कदाचित्

स्वैरं विहृतु मगम द्विकचद्रुमालौ ।

पद्मेषु तत्र विचरं त्यथा सा विरेजे

पद्मेव गुंजदलिपुंजसमाकुलेषु ॥ २१ ॥

सार्धमिति अथ सा कदाचित् सखीभिः सह विकचा द्रुमाणामालयः
पंक्तयो यस्मिन् तस्मिन् वने स्वैरं विहर्तुं क्रीडां कर्तुं अगमत् अथ तत्रोपवने
गुञ्जद्विरलिपुंजैः समाकुलेषु पद्मेषु अंशुकेषु विचरन्ती सा पद्मालक्ष्मीरिव विरेजे
लक्ष्म्या हि कमलेषु निवासः प्रसिद्धः ॥ २१ ॥

सम्राज मंजुजतता ववगत्य भृंगा

स्तस्या मुखाज मपतन्नलिनानि हित्वा ।

सा व्याकुलीभवदधीरदृगन्यतो गात्

सख्यावृता य कुमुमानि विचेतु मारात् ॥ २२ ॥

सम्राजमिति तत्रां वृज ततो अस्या मन्दोदर्या मुखरूप मज्जं समाजं चक्रवर्तिनं मत्ता तत्रत्याभृङ्गाः इतरकमलानि त्यक्त्वा तत्रैवापतन् अन्योपीतर पुरुषान् त्यक्त्वा सम्राजमेवाश्रयति अत्राधिकतादृष्य रूपकालङ्कारः अथ सापि तानभिपततो वीक्ष्य व्याकुली भवत्यो अधीरे चंचले च दृशौ यस्या स्तदृशौ सखीभि रावृता सती आरात्ममोप एव अन्यतो अन्यस्यां पुष्पवाटिकायां पुष्पानि विचेतु मगात् ॥ २२ ॥

काचि ज्जगौ कलरवा कृत लासा मन्या

पुष्पाणि हर्तुं मगम नृप कन्ययान्या ।

हारे पुमांस मपरा विनिवर्तयंती

तस्थौ सखी श्रितलता त्वपरा हसंती ॥ २३ ॥

अथान्यासां सखीनामपि तत्र चेष्टामाह काचिदिति तत्र काचि सखी कलो मधुरा स्फुटो रवो यस्या स्तादृशो सती जगौ गोतं चकार अन्या च ला-
स्यं नृत्य मकृत अथान्या नृपकन्यया सह पुष्पाणि हर्तुं मगमत् अपरा तृपव-
नस्य हारे अपरं पुमांसं विनिवर्तयंती सती तस्थौ ध्वनौ तु मधुरा स्फुटे कल इत्यमरः ॥ २३ ॥

व्याकोश मंघ्रिहननै रकरो दशोक

मालिंगनैः कुरुवकं तिलकं विलोक्य ।

सा मालती प्रभृतिषु स्वय मालवालं

मम्य ग्वाधत्त कृपयाथ कृपीटपूर्णम् ॥ २४ ॥

केवलं तस्या चेष्टा माह व्याकोशमिति सा मंदोदरी मंघ्रिहननैः पा-
दाहतिभिः अशोकवृक्षं व्याकोशं प्रफुल्लं अकरोत् तथा मालिंगनैः कुरुवकं
प्रफुल्लं अकरोत् अथ तिलकं तु विलोक्यैव प्रफुल्लमकरोत् अथ सा मालती
प्रभृतिषु यूथका मञ्जिकादिषु स्वयमेव कृपया मालवालं सम्यग् व्यधत्त अकृत

अथ तमालवालं कपयैव कपोटेन जलेन पूर्णमपि अकृत तदुक्तम् पादाहतः
प्रमदयाविकसत्यशोक स्तब्धज्जहातिसुकुलो मुखसीधुसक्तः आलिङ्गितः कुरु-
वकः कुरुते विकाशमालोकित स्तिलक उल्ललितो विभातोति कपोटमुदरे
जले इतिरत्नकोशः ॥ २४ ॥

काचिल्लतां कुसुमितां सरसाधिरूढां
वौच्या ब्रवीत् स्मितमुखी स्मृतभूपगौ स्तां

हे राजपुत्रि वरवर्णिनि पश्य चित्रं

पत्या विनेय मिह तिष्ठति नो जडापि ॥ २५ ॥

● काचिदिति काचिल्लता सरलहस्ताधिरूढां कुसुमितां लतां वौच्या
स्मृता भूपस्य चन्द्रसेनस्य गोः त्वया मत्पुत्री विवोध्येत्युपदेशो यया अत एव
स्मितमुखी सती तां मंदोदरीं अब्रवीत् हे वरवर्णिनि राजपुत्रि इति चित्रं
पश्य इति किं इह इयं जडापि लता पत्या सरलरूपेण स्वामिना विना न
तिष्ठति अतस्त्वं विदुष्यपि सती कथं पतिं विना तिष्ठसीति भावः ॥ २५ ॥

इत्थं विहारनिरतास्वथ तासु कश्चित्

भूपो खिलांगसुभग स्तुरगैकरातिः

दूरात् द्रुमानुपवनस्य समीक्ष्य मत्वा

विश्रामभूमिरिति तत्रसमाजगाम ॥ २६ ॥

इत्थमिति असुना प्रकारेण क्रीडा निरतासु तासु सतीषु अथ कश्चिद्रूपः
दूरात् तस्यो पवनस्य द्रुमान्बोध्य इत्थं विश्रामभूमिरिति मत्वा तत्र समाज-
गाम को० भूपः अखिलै रण्यगैः सुभगः तथा तुरग एव एको गतिः सुहृत्
यस्य एकाकीतर्यः राति ददाति सुख मिति रातिः कर्तरिति च ॥ २६ ॥

आरामभित्ति मधिगत्य स शाखिशोभां

द्रष्टुं प्रसारितशिरोधिरुपात्तवल्गुः ।

बालां समीक्ष्य कुसुमेषु स काकताली-

यन्यायतः कृतममंस्त महत् स्वपुण्यम् ॥ २७ ॥

आरामेति स भूषः तस्यारामस्य भित्तिं कुड्रां प्राप्य शाखिनां शोभां
 दृष्टुं कुड्रोपरिप्रसारिता शिरोधिमोवा येन तथा उपात्ता गृहीता वल्गु
 रश्वरश्मि येन तादृशः सन् तत्र कुसुमेषु तां वालां मंदोदरीं वोक्ष्य काकताली-
 यन्यायेन महत् स्वपुण्यं कृतं अमंस्त अत्र काका गमन मिव तालपतन मिव
 काकतालमितीवार्थे समासाच्च तद्विषयादिति ज्ञापका त्समासः उभयत्रोप-
 मेयं तथा च तस्य तत्रागमनं तत्रैव च तस्या अवस्थानं तेन तस्याश्च समाग-
 मः काकतालसमागमसदृश इतिफलति ततश्च काकतालमिव काकतालीय
 मिति द्वितीयस्मिन्निवार्थे समासाच्च तद्विषयादिति सूत्रेणैवे प्रतिकृता वित्थ-
 धिकारस्थेन ह्यप्रत्ययः तथा च प्रतितं तालफलं यथा काकेनोपभुक्तं तथा
 अनायासप्राप्ततद्दर्शनानंद स्ते नानुभूत इत्यर्थः ॥ २७ ॥

किं देवते यमखिलोपवनस्यसाक्षात्
 किं वा पुलोमदुहिता किमु कामपत्नी ।

इत्थं वितर्क्य बहुधा स्वगतं समीक्ष्य

दाःस्था मपृच्छ दथ वेचवती मुपेत्य ॥ २८ ॥

तां वोक्ष्य तर्कयति किमिति इयं किं अखिलसरोपवनस्य साक्षा
 देवतास्ति किं वा पुलोमो दुहिता इन्द्राण्यस्ति किमु कामस्य पत्नीरति रस्ति
 इत्थं तां बहुधा स्वगतं स्वमनः स्थितमेव वितर्क्य स भूषः अथ दारिस्थितां
 वेचवतीं सखीं दृष्ट्वा तत्समोपं प्राप्य प्रकटं अपृच्छत् ॥ २८ ॥

के यं शुभे वरतनू रतनूप्रियाभा

निस्सीम कस्य सुकृतं य इमा मसूत ।

येस्याः सुनाम्नि निचिताः श्रुतिशर्मदाः के

वर्णाः सुवर्णालिपसाधनलेपनीयाः ॥ २९ ॥

कि मपृच्छदित्यत आह केयमिति हे शुभे इयं वरतनूः कास्ति कीदृश
 अतनोः कामस्य प्रिया रति स्तदुदाभा यस्यः अथ कस्य सुकृतं पुण्य
 निस्सीम अपार मस्ति य इमा मसूत जनयामास कस्येयं पुत्रीत्यर्थः अथ
 च ये वर्णाः अस्य सुनाम्नि निचिताः सन्तः श्रुतयोः शर्मदा भवन्ति तेषां

के सन्ति को० वर्णाः सवर्णस्य यत् लिपिसाधनं लेखनीप्रभृतिकं तेन लेखनी-
याः अस्याः किं नामा स्तोतव्यः । २८ ।

सैरंध्र्यः पि प्रतिवचो भिदधे य राजे
स्ताव ह्वा न्गदतु मे कुलनामनीखे ।

तामुक्तवानिति निशम्य पतिर्जगत्या
देशः शुभो स्ति कुशले भुवि कोशलाख्यः ॥ ३० ॥

सैरंध्रोति सा सैरंध्र्यपि प्रतिवचः उत्तरं अभिदधे हे राजन् तावत्
भवानेव स्त्रीकुलनामनी मे मच्छं गदतु स राजापि इति श्रुत्वा तां सखीं
कचिवान् हे कुशले अस्यां भुवि कोशलाख्यः कश्चित् शुभो देशोस्ति सैरंध्रो
परवेश्मस्था स्ववशाशिल्पकारिकेत्यमरः । ३० ॥

तस्या धिपोऽस्यभिधया खलु वीरसेनः
काकुत्स्थवंशजनितो जनगीतकीर्तिः

मां प्राप्तं मच्चमृगयावशतो ह्यवैहि
पश्चात् स्थिता स्ति पृतना चतुरंगिणी मे ॥ ३१ ॥

तस्येति तस्य देशस्य अधिपः अहं मस्मि नाम्ना तु वीरसेनो स्मि
कोटशः काकुत्स्थवंशे जनितः तथा जनेषु गीता कीर्तिर्यस्य अत्र तुमां
प्राप्तं मृगया वशतो जानीहि ननु भूमिपः सन्नकाको कथं मसीतयत्प्राह
मम चतुरंगिणीसेना पश्चात् स्थितास्ति ॥ ३१ ॥

एतां ब्रवीतु भवतौ वचसा ममैतद्
गांधर्वतो य विधितो महिषी मम स्यात्
ने दृक्स्वरूपगुणशीलयुते क्षिताय
नैवाधुनावधि तदस्मि गृहीतदारः ॥ ३२ ॥

अथास्याः किमर्थं नामादिकं पृच्छसोत्प्राह एतामिति हे सैरंध्रि
तस्मात् भवतो त्वं मम वचसा एतामेतद्वचो ब्रवीतु किमितप्राह गंधर्वाख्येन
गांधर्वः समयान्मिथ इति स्मृत्युक्तलक्षणेन विवाहेन वेदविहितेन वा मम

पट्टराज्ञी सगात् ननु पूर्वमनूढोसी त्यतआह यस्माद्यादृशः असगाः संति तादृशैः
स्वरूपगुणशीलै र्युताकाप्यन्या पूर्वं मया नेक्षिता न दृष्टासीत् तस्मात् अद्या-
वध्यपि अहं गृहोतदारो नास्मि इयमेव मनोनुरूपा मया दृष्टा ऽतोतयैव
नूतनविवाहे कर्तुं मिच्छामोति भावः ॥ ३२ ॥

श्रुत्वेति सापि सहसा सहसांचितासगा

गत्वा ब्रवीच्छितनया तनयां नृपेन्दोः

त्वङ्गाग्यतः स्मरसमो रसमोहितो सौ

प्राप्तः स्वयं वितरणे तरणे स्तनूजः ॥ ३३ ॥

श्रुत्वेति सा सैरंध्रपि इति श्रुत्वा हसेन हास्येन सहितं अत एवी
वितमासं यस्या ईदृशी सती सहसा शीघ्रं गत्वा नृपेन्दो स्तनयां मंदोदरीं
अब्रवीत् कीदृशी श्रितो नयो नीति र्ययानोतिशुक्तं वचो ब्रवीत् इत्यर्थः
हे नृपकन्ये त्वङ्गागत एव असौ भूपः स्वयमागतः कीदृशः स्मरणे समस्तुल्य
रूपः किंवाञ्छतीत्यतआह रसेन तव शृङ्गारेण मोहितः त्वां धर्मपत्नीं कर्तुं
मिच्छतीत्यर्थः तथा वितरणे दाने तरणेः सूर्यस्य तनूजः पुत्रः कर्ण इवा-
स्ति यदा वितरणे तत्पर इत्यध्याहार्यं तथा तरणेः सूर्यस्य तनूजः सूर्यवंशीय
इत्यर्थः यदा वितेतीकारच्युतकं तथा वत खेदे रणे युद्धे तरणे स्तनूजो यम
इवेत्यर्थः यदा वितरणे इतिसंबोधनं बिगता तरिणीः संसारसागरे नौकावदा
अयरूपः पति र्यस्यास्तत्संबुद्धौ हे वितरणे निराश्रये राजपुत्रि अयं तरणे
स्तनूजः सूर्यवंशीय इत्यर्थः ॥ ३३ ॥

रूपेण भाति हिमगु र्गुरु रेष मत्या

शौर्येण शक्र इव नीरधि दङ्गभीरः

जटामुना सुमुखि भासि न चान्यथा त्वं

रत्नं विभाति न विना क्व च कांचनेन ॥ ३४ ॥

रूपेणेति एष भूपः रूपेण चंद्रो भाति बुद्ध्या च बृहस्पति र्भाति शौर्येण
शक्र इव भाति नीरधिवच्चगंभीरो भाति हे सुमुखो अमुना राज्ञा जटा विवा

हृतेव त्वं भासि अन्यथा न नन्वीदृक् सौंदर्यवत्येवं न विभासीतग्रतः आह यतः
कांचनेन विना कचिदपि सुंदरमपि रत्नं न विभाति तथा त्वमपीतग्रथः ॥ ३४

तातोपि ते सुदति चेतसि खेदयुक्तो

नित्यं समादिशति नो रहसित्वदर्थं ।

अंगीकरोषि यदिदं सुखिनः स्म एते

तातस्तवैष नृपति स्तु मयो वयं च ॥ ३५ ॥

ननु मम विवाहे न वांछास्तीतग्रतः आह तात इति हे सुदति तव तातोपि
त्वदर्थं नितरां चेतसि खेदयुक्तोऽस्ति अतो निच्छंत्यपि त्वया पिष्टखेदहरणाया
वैख्यमेवेतत्कार्यमित्यर्थः ननु त्वया कथं सखेदयुक्तो निर्णीत इतग्रतः आह यतो
नितरामेव एकांते त्वदर्थं अस्मान् सखीः समादिशति मत्पुत्री परिवीध्येतग्राज्ञा
पयति एवं सति न केवलं तव पितैव सुखी भविष्यति किं त्वन्ये पीतग्राह यदि
इदं महचः अंगीकरोषि एते वयं सुखिनः स्मः के इतग्राह तव पिता एष नृपति
श्च तथा त्वमपि अथ वयं सख्यश्च उपलक्षणमेवेतत् मातृभ्रातादयोपीतग्रथः
अत्रास्मदउत्तरता तदाश्रितत्वादस्ते रुक्तमपुरुषः ॥ ३५ ॥

उक्तेति सा प्रतिवचो भिदधे मृगाक्षी

किं वक्षि हे सखि वृणे न पतिं कदापि ।

कौमारमेव नितरां व्रतमाश्रये हं

कामो न धर्षितुं मलं हृदयं मदीयं ॥ ३८ ॥

उक्तेति सा मृगाक्षी मंदोदरी इति तयोक्ता प्रतिवचोऽभिदधे हे सखि
तुं किं वक्षि गदसि अहं तु पतिं कदापि न वृणे तर्हि किं करिष्यसीत्यत आह
कौमारमेव व्रतं नितरां महमाश्रये तर्हि कामपोडां कथं सहसे इतग्रतः आह
मदीयं हृदयं कामो धर्षितुं मलं समर्थो नास्ति विरक्तत्वादित्यर्थः ॥ ३६ ॥

भूयोपि साथ नृपजां जगदे वयस्रा

मुग्धे मुधैव करणां नु मुधां जहासि ।

नातः पुरा जगति कोऽपि जिगाय कामं

पश्चात् स्मरिष्यसि हि मद्वचसः स्मरार्ता ॥ ३७ ॥

भूयदिति स सखी भूयोऽपि तां नृपजां जगदे हे मुग्धे वृथैव करे प्राप्तां
सुधां तजसि अथ कामो मया जित इति तद्वचोऽप्यकरोति हे नृपजे अतो
पूर्वं इह जगति कोऽपि कामं न जिगाय न जितवान् यद्वा कोऽपि ब्रह्मापि नः
जितवान् तस्य स्त्रपुत्रा मपरभिगमनात् अथास्मद्वचसः कालांतरे कामार्तासति
पश्चात् स्मरिष्यसि तदुक्तं प्रबोधचंद्रोदये अहिष्याया जारः सुरपतिरभूदात्म
तनयां प्रजानाथोयासी दंभजत गुरो रिंदु रवलां इति प्रायः को नानपद मपथे
कार्यतमयाश्रमो महाणानां क इव भुवनो व्याथ विधि प्विति ॥ ३७ ॥

रोषा दधौ पुन रुवाच सखीं स्थितां सा

पित्तोर्गिर स्तव किं मस्ति वचो तिरिक्तं

एनं निवारय तदेव नृपं यथेष्टं

देशं प्रयातु खलु नैषु तिलेषु तैलम् ॥ ३८ ॥

रोषादिति अथ सा मंदोदरो तां पुरःस्थितां सखीं पुनः रोषादुवाच हे सखि
तवेदं वचः किं पित्तोः मातापित्तोः गिरः सकाशात् अतिरिक्तं अधिकं मस्ति
तयोर्वच उक्तं च तव कथमंगीकुर्या मित्यर्थः तस्मादेनं नृपं निवारय यथेष्टं देशं
प्रयातु कथं निवारयामोत्यत आह इति तं कथय हे नृप खलु निश्चयेन् एषु
तिलेषु तैलं नास्ति अस्यां कामो नास्तीति भावः लोकोक्ति रत्नकारः ॥ ३८ ॥

सा न्यक्कृतेति त मुपेत्य नृपं वभाषे

नेयं भवंत मिह वाञ्छति राजपुत्रि ।

निर्गंधि रित्यथ स तां कलिका मिवालि

मत्वा निराशमनसा भिययौ निजाशां ॥ ३९ ॥

सेति इत्यं तथान्यक्कृता तिरस्कृता सा सखी त नृपं प्राप्य वभाषे हे नृप
इयं राज पुत्री भवंत मिह न वाञ्छति अथ सोऽपि नृपः निर्गतः कामस्य गंधो

लेशो यस्य ईदृशोय मिति तां मत्वा निराशमनसा निजाशं स्वदिशं प्रतिययो
कां क इव निर्गधिरिय मिति कलिकां मत्वा भ्रमर इव अत्र निराशस्यापि
स्वाशं प्रतिगमनात् विरोधाभासा लंकारः गंधो गंधक आमोदे संबंधे लेशग-
र्वयो रिति हैमः ॥ ३६ ॥

तस्या भगिन्यवरजेंदुमतीति नाम्ना

योग्या वरस्य महिषीवदनेन राज्ञा ।

त्वं कीदृशं वर मभीप्ससि चेति पृष्टा

साथ स्वयंवर मिदं शनकै रवोचत् ॥ ४० ॥

तस्याइति अथ तस्या मन्दोदर्याः अवरजा कनिष्ठा भगिनी इन्दुमतीति
नाम्ना आसीत् सा तु वरस्य योग्या यौवनोपेता यदा जाता तदा राज्ञा चन्द्र-
सेनेन त्वं कीदृशं वरं कांचिसे इति स्वराज्ञी मुखेन पृष्टा अथ सा इन्दुमती-
मातु वचः श्रुत्वा स्वयं वरं इदमेव लज्जया शनकै रवोचत् ननु स्वयंवर मित्य-
स्याग्रे वाञ्छामीत्याद्यपि तयोक्तं सलज्जत्वादतस्तदध्याहार्यमिति चमत्का-
रातिशयः ॥ ४० ॥

आकर्ण्य भूपति रपीति वचोति हृष्टः

सर्वा नृपान्प्रति चरान् निजपत्रहस्तान् ।

पुत्रीस्वयंवर विधेः परिपूर्तिहेतो

रानेतु मीक्षितसमस्तदिशो दिदेश ॥ ४१ ॥

आकर्ण्येति अथ भूपति रपि राज्ञी मुखात् इति वचः श्रुत्वा अतिहृष्टः
सन् स्वपुत्राः स्वयंवरविधेः परिपूर्णतार्थं सर्वानृपान् प्रति निजानि पत्राणि
हस्तेषु येषां तान् चरान् गूढपुरुषान् तान् नृपानां नेतुं दिदेश आग्रसवान्
कीदृशान् ईक्षिता दृष्टाः समस्ता दिशो यैः ॥ ४१ ॥

पश्चात्तदीयशिविरोत्तरणाय भूमौः

संस्तृत्य तत्समुचिताखिलवस्तुपूर्णाः ।

आस्तीर्य पुष्पचय मध्वसु चारुगंधिं

स्वर्गस्वसार मसृज निजराजधानीं ॥ ४२ ॥

पश्चादिति तान् त्वरयित्वा सन्नृपः पश्चात् तेषां राज्ञां शिविरस्य निवेशमा उत्तरणाय स्थित्यर्थं तेषां राज्ञां योग्यैः सर्ववस्तुभिः पूर्णाः भूमौः संस्कृत्य संशोध्य मार्गेषु सुगन्धिपुष्पचयं आस्तीर्य निजराजधानीं स्वर्गसमानां स्वर्गतुल्या मसृजत् व्यरचयत् स्वसारोहि प्रायः स्तुत्यरूपा भवन्ति भगनी स्वसेत्यमरः ॥ ४२ ॥

तत्रा ययु र्युधिवुधाः विविधा युवानो राजान उज्ज्वलधियो ज्वलदुत्पतापाः । सेनावृता मुकुटकुंडलमंडितांगाः शूराः शचीपतिपुरी मिव लोकपालाः ॥ ४३ ॥

तत्रेति तत्र नगरे विविधा युवानो राजानः आययुः कीदृशाः युधिवुधाः कुशलाः तथा उज्ज्वलाधियो येषां तथा ज्वलन् उत्कृष्टः प्रतापो येषां तथा सेनाभि र्वृताः तथा मुकुटकुंडलादिभि र्मंडितांगाः तथा शूराः भटाः कां क इव शचीपति पुरी ममरावतीं लोकपाला इव ॥ ४३ ॥

केचिन्नृपा नृपतिनाथ विलिख्यहूताः श्रुत्वैव केचन परे तु दिदृक्षयैव । अन्ये स्वयंवर विधौ खलु मंडलेशाः शुश्रूषितुं नृप मयुर्मयुनाथकल्पम् ॥ ४४ ॥

केचिदिति तत्र केचित् नृपाः नृपतिना चन्द्रसेनेन स्वयं विलिख्य हूता आकारिताः सन्तः अयुराजग्मुः केचिच्च स्वयंवरं श्रुत्वैवाजग्मु परेतु तत्कौतुकस्य द्रष्टुं मिच्छयैव अन्ये तु मंडलेशाः राज्ञा स्वमंडलेश्वधिकृताः भूपाः तत्र स्वयंवरविधौ नृपं चन्द्रसेनं शुश्रूषितुं माजग्मुः की० नृपं मयूनां नाथः कुबेरस्तत्तत्त्वं अयुगति या प्रापण इत्यस्य लिङि रूपं ॥ ४४ ॥

आतिथ्य मिष्ट मुकल्पा नृपोथ तेषा मुत्तार्य चारु भवनेषु निवेश मेषां । नो याचा मस्तु कि मपीहतु कस्य वस्तु स्वानित्युवाच सचिवां स्तदुपासनेषु ॥ ४५ ॥

आतिथ्यामिति अथ नृपञ्चन्द्रेण स्तेषां राज्ञां इष्टं योग्यं भातिथ्या
मुपकल्प्य रचयित्वा एषां च चारुषु भवनेषु निवेशं मुत्तार्य अथ तेषां उपास-
नेषु परिचर्यासु स्वान्सचिवान् इत्युवाच इति किं हे सचिवाः अत्र कस्यपि
राज्ञो भृत्यस्य वा किमपि स्वापेक्षं वस्तु शय्यासनादि याच्यतास्तु यद्यत्
याच्यं तत्तदग्रे एव तत्र देयमित्यर्थः क्रमादातिथ्यातिथेयावतिथ्यर्थेन साधुनी
त्यमरः ॥ ४५ ॥

अन्येद्यु रुद्यदुशनस्य भित्तो नवद्ये
सिंहासनेषु विनिवेश्य स भूपसिंहान् ।
पुष्पस्रजं भ्रमरिणीं दधतीं स्वपुत्रीं

तत्रानिनाय लतिका मिव शाखिमध्ये ॥ ४६ ॥

अन्येद्युरिति उद्युत् उशनाः शुक्रो यत्र एवं सर्वतोन्त्यग्रहर्क्षादिभि रप्य-
नवद्ये निर्दिष्टे अन्यस्मिन् दिने स चन्द्रसेनः भूपतिसिंहान्सिंहासनेषु विनिवेश्य
भ्रमरयुक्तो पुष्पमालां करे दधतीं स्वपुत्रीं मिन्दुमतीं तत्र अनिनाय कस्मिन्
कामिव शाखिनां मध्ये भ्रमरयुतपुष्पमालां दधतीं लतिका मिव अन्येद्यु रि-
ति परस्परं रोत्यादिना निपातनादव्ययम् ॥ ४६ ॥

मूर्तेव तां प्रति मति र्जरती तु काचि द्राज्ञां क्रमा द्विषयनाम
गुणान्ववायान् । संकीर्तयन्त्यथ वलंब्य सुवर्णयष्टिं वभ्राम तत्र
शनकौ विदिताखिलार्था ॥ ४७ ॥

मूर्तेति अथ तया सह तत्र काचित् अतिबृहद्वा सुवर्णयष्टि मवलंब्य शन-
कौ वभ्राम कोट्यशो मूर्तिं धारिणोमति रिव अतिबुद्धिमतीत्यर्थः तथा ता मि-
न्दुमतीं प्रति तत्र स्थितानां राज्ञां क्रमात् विषयो देशः नाम च गुणश्च अन्व-
वायो वंशश्चैतान् संकार्तयन्ती अथ मेतद्दृशीया राजा इदं मस्य नाम एतत्
युगोपेता एतद्दृशीयश्चेति तां प्रति कथयन्तीत्यर्थः कुतः सर्वेषां देशादिकमू-
चतवतोत्यत आह विदिता अखिला अर्था भावा यस्याः अति बृहत्वा त्वर्वञ्चे
त्यर्थः ॥ ४७ ॥

सा श्रीरिवेश मवने विजहौ तु यं यं निःश्रीकतां स संवभार
हृदा तिदूनः । यं यं तु पार्वणसुधांशुमुखी प्रपेदे तेषां वभुर्वि-
कसितानि मुखां वुजानि ॥ ४८ ॥

सेति सा इन्दुमती श्रीरिव यं भूपं नामादिकं श्रुत्वा तत्याज सः भूप
हृदयेनातिदुःखितः सन् निःश्रीकतां वभार ॥ श्रिया त्यक्तो हि जनोगत श्री
भवति अथ क्रमात्सा पूर्णचन्द्रानना यं यं तु प्रपेदे प्राप्तवती तेषां मुखरूपा-
न्यम्बुजानि प्रफुल्लानि सन्ति वभुः इयमस्मानेव प्राप्सतीति मोदेनेत्यर्थः ॥ ४८ ॥
कश्चिन्नृपो वरगुणः सुमनः प्रकाशः श्रीमान्महोज्ज्वल उरुद्रवि-
णानुगालिः । तत्रैनया तदनुरूपिकया यवत्रे मंजुसजा सु-
दसि पश्यति राजवन्दे ॥ ४९ ॥

कश्चिदिति अथ तथेन्दुमत्या तेषां मध्ये कश्चिन्नृपः तदनुरूपिकया तद्यो-
ग्यया मंजुसजा कृत्वा यवत्रे वृत्तः क सति सभायां राजसमूहे पश्यति सति की०
नृपः श्रेष्ठा गुणा यस्य यद्वा वराणां जामातृणां यावन्तो गुणा सृज्यन्ते तावन्त-
सन्तस्मिन् तथा सुमनसो देवा स्तद्वत्प्रकाशो यस्य यद्वा सुष्टु शोभनः मनसः
प्रकाशो यस्य उदारमना इत्यर्थः तथा श्रीमान् शोभावान् लक्ष्मोवान्वा तथा
महान् उज्ज्वलो दीप्तः महानुज्ज्वलः शृङ्गारोऽस्येति वा महेन उत्सवेनोज्ज्वल इति
वा महसा तेजसा ज्वलतीति वा तथा उरु बहुलं द्रविणं धनं विद्यते यस्य ई-
दृशी अनुरागानां किंकराणामालिः पंक्तिर्यस्य किंकरा अपि धनाढ्याः सन्ती-
त्यर्थः यद्वा उरु द्रविणं बलं यस्य ईदृशी अनुगालिर्यस्य यद्वा अनुरूपिकया तस्य
भूपस्य तुल्यगुणविशिष्टया सृजेति कृत्वा तस्या मध्ये तानि विशेषणानि प्रयो-
क्तव्यानि तथा हि वरो गुणः सूत्रं यस्यां तथा सुमनोभिः पुष्पैः प्रकाशो यस्या-
तथा श्रीः शोभा तद्वती तथा महोज्ज्वला महा विशदा तथा उरु बहुद्रविणः
धनं मूल्यमिति यावत् यस्याः तथा अनुगाः पश्चाद्गामनोऽलयो यस्याः यद्वा
अनु पश्चाद्गमयन्ति भ्रमरा यस्याः यद्वा उरुद्रविणाः मदतः बहुबलवन्तः अनुगाश्च
अलयो यस्याः यद्वा तदनुरूपिकयेति इन्दुमती पक्षेऽपि योज्यम् । तत्रापि नृप
वद्विशेषणानि योज्यानि द्रविणं कांचने धने पराक्रमे बलेऽपि स्यादिति हेम-
चन्द्रः ॥ ४९ ॥

तां चापभां स्रज मथो नृपतिः स विभ्र न्मौर्वीभवद्भ्रमरसंह-
ति मात्तकण्ठाम् । कस्य भ्रमं न सुमनो धनुषो वितेने सा
सूय मीक्षितवत स्तु विना क्षितीशान् ॥ ५० ॥

तामिति अथ तां स्रजं विभ्रत् स भूपः सेथं दृष्टवतो ऽन्यभूपा न्विना कस्य
जनस्य अयं काम इति भ्रमं न वितेने सर्वोपि तं काम मेव जानाति स्मेत्य-
र्थः कुत इतरत आह की० स्रजं चापभां धनुः स्रष्टृणीं तथा मौर्वी भवती भ्रमर-
संहति र्यस्यां तथा आत्तो गृहोतः कण्ठो यया कामस्य हि पुष्पमयं धनुः भ्र-
मरमयी मौर्वी चास्ति ॥ ५० ॥

सीङ्घं सखीभि रथ सापि गवाक्षमध्ये मंदोदरी निखिलराजक
मीक्षमाणा । मद्राधिपं क मपि भूप मुदीक्ष्य दैवा त्यंचेषु लून-
हृदया समभूतदानीं ॥ ५१ ॥

सार्धमिति अथ सा मंदोदर्यपि स स्त्रीभिः सह गवाक्षेभ्य वातायनस्य
मध्ये निखिलमपि राजकं राजसमूहं ईक्षमाणा तेषां मध्ये कमपि मद्रदेशा-
धिपं भूय मुदीक्ष्य दैवा दुर्भाग्यात् तदानीं पंचेषुना कामेन लूनं क्षिप्रं हृदयं
यस्या ईदृशो अभूत् या विरक्तासौ त्वैव कामवशे यातेत्यर्थः अथ राजकं राज-
न्यकं च नृपतिक्षत्रियाणां गणे क्रमादि त्वमरः ॥ ५१ ॥

ऊचे प्रसूं कुरु ममाप्य धुना विवाहं मद्राधिपेन नृपतिं परि-
बोधयित्वा । श्रुत्वे ति साति मुदिता स्वपतिं वभाषे राजन्सुता
परिणिनीषति ते परापि ॥ ५२ ॥

ऊचेइति अथ सा मंदोदरी स्वमातर सूचे हे मातः नृपति चंद्रसेनं वो-
धयित्वा असुना मद्राधिपेन भूपेन सह अधुना ममापि विवाहं कुरु सा गुण-
वत्यपि इति पुत्रया वचः श्रुत्वा अति मुदिता सती स्वपतिं वभाषे हे राजन्
अपरापि तव सुता मंदोदरी अधुना परिणयं कर्तुं वाञ्छति ॥ ५२ ॥
आकर्ण्य सोपि मुदितो मुमुदे नितांतं चक्रे परेद्यु रनयो

विधिना विवाहं । ताभ्या मदादथ तदा बहुपारिवर्हं माणि-
व्यहेमवसनेभ तुरंगमादि ॥ ५३ ॥

आकल्येति स राजापि इति श्रुत्वा पूर्वमिन्दुमतो स्वयंवरे मुदितोपि
पुनर्निर्वातं निरंतरं मुमुदे अथ परेद्युः परदिने अनयो रिन्दुमतो मंदोदर्योः
सुतयो विधिना सह विवाहं चक्रे अथ तदेव ताभ्यां मणिसूर्णवसुगजाश्वा
दिकं बहुलं पारिवर्हं दाजिति भाषया प्रसिद्धं ददौ ॥ ५३ ॥

दासीजनं च बहुलं परिभूषितांगं शुश्रूषणाय सुतयोस्तु स
कूकुदो दात् । माता प्यजस्रं मथ संस्रवदसुभिस्ते संस्त्राप्यमूर्ध्नि
पुरुहार्दयुतालिलिङ्ग ॥ ५४ ॥

दासीति सत्कृत्यालंकृतां कन्या यो ददाति स कूकुद इत्येवं विधः स राजा
तयोः शुश्रूषणाय परिभूषितांगं बहुलं दासीजनं च अदात् अथ तयो र्मात
गुणवत्तपि अजस्रं स्रवद्विरसुभिस्ते सुते मूर्ध्नि संस्त्राप्य बहुप्रेमयुता सती
आलिङ्ग ॥ ५४ ॥

इत्थं विसृज्य जगतीपतिं रात्मजेते अन्यानपि क्षितिभृतो
वसुभिः प्रतोष्य । दत्त्वा धनानि बहुलानि धरासुरेभ्यः स्वात्मा
ममाद्य कृतकृत्य इहेत्यमंस्त ॥ ५५ ॥

इत्यमिति एवं सः चंद्रसेनः ते आत्मजे विसृज्य अथान्यानपि भूपान्
वसुभिर्धनैः प्रतोष्य धरासुरेभ्यो विप्रेभ्यश्च बहुलानि धनानि दत्त्वा अद्य मम
स्वात्मा इह कृतकृत्यो जात इत्यमंस्त ॥ ५५ ॥

मंदोदरौ तु विधिना परिवञ्चिता सा यत्तं पतिं पतित माप
सुरूपलुब्धा । हित्वा स ता मपि सती मपरत्र रेमे कौर्भेर्ण-
सीव करटः सरसीं विहाय ॥ ५६ ॥

इदानीं प्रस्तुतं मंदोदरी वर्णनं मेवाह मंदोदरीति सा मंदोदरी तु वि-
धिना दुर्दैवेन परिवञ्चिता जाता कुत इत्याह यस्मात् सुरूपेण लुब्धा सती तं
पापिनं मद्राधिपं प्राप तस्य पापितृ मेवाह सहितां मंदोदरीं सतीमपि तत्रा

अपरच कलत्रे रेमे कां हित्वा कस्मिन् क इव सखीं हित्वा कौंभे अर्णसि जले
करटः काक इव काकस्य हि प्रकृतिर्यत् पूर्णमपि सरसीं तत्राका भ्रष्टी कर-
णाय कुंभजलं पिबति ॥ ५६ ॥

दृष्ट्वा कदापि गणिका मथ लालयंतं तं काप्युदौरितवती वत
चांद्रसेनीम् । दूनेति सा हृदि निशम्य वहिः स्मितासया भूपं
वभाण रहसीति पते किमेतत् ॥ ५७ ॥

दृष्टेति अथ तं भूपं काचित्सखी कदाचित् गणिकां लालयंत दृष्ट्वा
चन्द्रसनपुत्रीं मंदोदरीं ऊचिवती तव पतिं वंश्यां लालयतोऽयुवाच सापीति
श्रुत्वा हृदि दुःखिता जाता वहिश्च हठेन स्मितासया सती न भूपं वभाण हे
पते एतत्किंयत् इदं निन्द्यं कर्म करापीतर्यः ॥ ५७ ॥

इत्थं तथाथ परिभाषित उक्तवांस्तां धूर्तेन केनचिदलीक मि-
होदितासि । भूयो व्यदर्शय तथा स्वयं मेष दासया कुर्वन्नहो
निधुवनं भुवने कदाचित् ॥

इत्थमिति एवं तथा परिभाषितः स निन्द सुपालब्धः स भूयस्ता सुक्त
वान् ऊचितवान् हे मंदोदरि केनचित् धूर्तेन वंचकेन इह अलीकं मसतामे-
वोक्तासि अथ कदाचित् तथा मंदोदर्या एष भूपो दासया सह एकांते स्वभुवने
एव निधुवनं मैथुनं कुर्वत् सुयमेव व्यदर्शि दृष्टः व्यवायो ग्राम्यधर्मी मैथुनं
विधुवनं रत मितमरः ॥ ५८ ॥

एवं पतिं पतित मेल्य पतिव्रता सा पश्यंतुरारुणि दुरितानि
नितांत मस्य । कृत्यं स्वकीयं मनिशं परिगर्हयती हृदयेव क-
श्मलमलौमस एतदूचे ॥ ५९ ॥

एवमिति सा पतिव्रता तं पतितं पतिं प्राप्य अथ चास्य बह्विनि पाप-
कर्माणि नितांतं पश्यती सती अथ स्वकीयमेव कृत्यं मनिशं निन्दयती कश्म-
लेन मलोमसे मलिने हृदि एव एतद्वक्ष्यमाणमूचे ॥ ५९ ॥

दद्यां नु दोष मिह कस्य यतोह मंधा वंधेव चारु दृगपि स्वय
मत्र मग्ना । किं मेधियो भव दसा वुपलस्थिरापि ह्रादेयतंतु
रिव हा चूटिता क्षणेन ॥ ६० ॥

किं सूचेदतगाह दद्यामिति इह कार्ये अहं कस्यान्यस्य दोषं दद्यां
यतो यस्मादहं चारु दृक् मुलोचनापि अंधिव अत्र अन्धो दुःखरूपकूपे मृगमेव
मग्ना अहो मम बुद्धिः किं मभवत् यदिप्यं पूर्वं पाषणवत् स्थिरापि अधुना
क्षणेनैव ह्रादेयस्य कमलस्य तंतु रिव चूटिता हा इति खेदे ॥ ६० ॥

मन्ये भिमानकृति रस्थखिलापि चैषा ना ग्राहि येन गदितं
बहुधापि पित्रोः । नो वाहिता दभिहिता वत गीःसखीनां प्रा-
प्तं फलं हि तदवद्यज मेतदद्य ॥ ६१ ॥

सूयमेवात्र हेतुं निश्चिनोति मन्ये इति इय मखिलापि कृतिः अहं कामं
जेष्यामोत्तरभिमानकृतास्तोति मन्ये येनाभिमानेन बहुधापि मातापित्रो
गदितं नैवाग्राहि तथाहितादुक्ता सखीनामपि गीर्णाग्राहि अद्य हि तदव-
द्यजं तद्दोषजन्यं फलं ममैतत्प्राप्तं ॥ ६१ ॥

याम्यद्यचेत्पितृगृहंप्रतिचात् दूना नूनं हसिष्यति जनो निखि-
लोपि तत्र । भुक्त्वा विषादि यदि वा मृति माश्रयेहं नास्त्यु-
द्धृति नरकनौरनिधेः स्वहंतुः ॥ ६२ ॥

यामीति अत्र दुःखिता सती अद्य चेत् पितृगृहं प्रतियामि तर्हि तत्र
निखिलोपि जनो मां नूनं हसिष्यति अहो अनयामहचो नाग्राहि तत्फलमद्य
प्राप्त मितिहासप्रकरिष्यति, यदि वा विषादिकं भुक्त्वा मृति माश्रये तर्हि सु-
हंतु रात्मघातिनो जनस्य नरकार्णवा दुद्धृतिर्नास्ति कदाचिदपि नरकात्
मुक्तो भवतीत्यर्थः ॥ ६२ ॥

तस्मादिहैव वयसो दिवसानि नेष्ये ध्यायत्यनंत मज मच्युत
मेव चित्ते । इत्थं विमृश्य विषयेषु विहाय हार्दं निर्वेद माप
पर मोक्षर माश्रिता सा ॥ ६३ ॥

तस्मादिति तस्माद्देवो रिहैव पति मन्दिरे एव वयसः आयुषो ऽवशिष्टानि
दिनानि नष्टे नन्वत्र पुन दुःख मिति चेत्तत्राह किं कुर्वती अनन्त मज मय्यु-
तमेव । चित्ते ध्यायन्ती नतु दुःख बहुलानन्यकामानित्यर्थः कथा सुपसंहरति
हे देवि इत्थं ममुना प्रकारेण विमृश्य सा मन्दोदरी विषयेषु हार्दं विहाय
ईश्वरमेवाश्रिता सती परं निर्वेदं वैराग्यं प्राप ॥ ६३ ॥

अत एव शुभे शुभंयु त वचनं चारु मुहु मयाच्यते । न तथा भ-
वति विहाय मामनुतापं प्रभजेत सा यथा ॥ ६४ ॥

दृष्टान्त मुक्ता दार्ष्टान्तिके योजयति अतइति हे शुभे देवि अतएव हेतोः
इदं शुभान्वितं चारुवचनं मया तुभ्यं मुहु रूच्यते कुत इत्यतआह यथा सा
मन्दोदरी पूर्वं नृपं विहाय पश्चात्पापिनं प्राप्य पश्चात्तापं चक्रे तथा भवत्यपि
मां त्रिलोकोशं विहाय पश्चात्तापं न प्रभजेत तृप्तितायैव मया पुनः पुनरूच्यते
नैव स्वार्थ मिति भावः ॥ ६४ ॥

निर्वंधं तदमुं च मुं च ननु भो रंभोरु नांभोरुह प्रख्यां स्ते वय
वां शरै रतिखरै रंतुं तु हंतीत्सहे । चंचच्चन्द्रमरीचिशीतल
तलेष्वारामहर्म्यादिषु प्रोद्यत्येवमपरीवृतौ कुरु तथा रंसगाव
आवां यथा ॥ ६५ ॥

निर्वंधमिति हे रंभोरु तत्तस्मात् अमुं निर्वंधं युद्धमेव करोमीत्यग्रहं
प्रमुं च ननु तं किं न युध्यसे इत्यतआह अहं तु कोमलतूने न कमलतुल्यानि
तवांगानि अतितीक्ष्णैः शरैर्हंतुं न उत्सहे न वांछामि तर्हि किमभिलषसीत्य
तत्राह चंचच्चन्द्रमरीचिभिः शीतलतलेषु चारामहर्म्यादिषु प्रोद्यता प्रेक्षा परि-
वृता संतौ आवां त्वमहं यथा रंसगावः तथा कुरु ॥ ६५ ॥

प्रबंधं तस्यामुं घटित मतियत्ना द्विषणया क्षणात् क्षीणं चक्रे
खनि रथ गिरा मेकवचसा । अयं ते दृष्टांतः फलतुनृपते प्राकृत
रुने परा चाहं मूलप्रकृति रविचिंत्योरुर्माहमा ॥ ६६ ॥

प्रवन्धमिति तस्य महिषस्य अमुं प्रवन्धं मन्दोदरीवर्णनरूपं कथा संग्रह-
 तेन महिषेण बुद्ध्याश्रयतिपक्षात् घटितमपि अथ सा गिरां खनिः वाग्जननी
 तादाचा माकररूपा भगवती एकेनैव वचसा क्षणात् क्षीणं चक्रं निरस्तवती
 कथं निरस्तवतीतत्र आह हे नृपते अयं मन्दोदरी वर्णनात्मकः तव दृष्टान्तः
 प्राकृते प्रकृतिवशमेव जने फलतु सफलं भवतु अथ त्वं न प्राकृतासीतत्र आह
 अहं तु परास्वयमेव परा मूलप्रकृति रस्मि यद्वशगता ज्ञानाः प्राकृता इति
 गीयन्ते तर्हि प्राकृतवत्कथं भासोतत्र आह कोदृशी अविचिन्त्य उरु मी-
 हाश्च महिमा मह्यं यस्याः अतो नात्र तव तर्की युक्त इत्यर्थः तदुक्तं अतर्क्या-
 खलु ये भाव नतां स्तर्केण योजयेदिति ॥ ६६ ॥

पुंस्त्रीदेवादिरूपेः प्रतियुगं मवितुं सा ध्रुवृत्तीं जनूंषि प्राज्यानि
 प्राददेहं निखिलखलजनं हंतुमात्मेच्छयैव । भ्रांति श्वेदत्र काचि
 त्यकटमियं महं निश्चयं प्राप्नुहि त्वं कृत्वा युद्धं मयोच्चैर्यदि
 स दधिगतं याहि पाताल मद्य ॥ ६७ ॥

प्राकृतवद्भावेन अन्यदपि कारणमाह पुंस्त्रीति हे महिष अहं युगंयुगं
 प्रति साधु वृत्तोन्मज्जनान् रक्षितुं निखिलं खलजनं च हंतुं आत्मेच्छयैव पुंस्त्रीदे-
 वादिरूपैः कृत्वा प्राज्यानि वहूनि जनूंषि जन्मानि प्राददे गृह्णामि अत्रार्थे
 यदि तव मिथ्येयं वदतोति भ्रांति श्वेत्तर्हि जाता इयं महं प्रकटं स्थितास्मि
 मया सह उच्चैर्युद्धं कृत्वा निश्चयं प्राप्नुहि अथ चेत्सत्यमियं वक्तोति त्वया
 निश्चितं तदद्यपातालं याहि ॥ ६७ ॥

इति दितिजपतिः स्वसौंदर्यचाटूक्तिजालांतरे नागतां समा-
 गा लोच्यतां । परमथ समरा जितं नाभ्यमंस्ता खिलोपायसं-
 चे गते सर्वथा मोघतां अधिगतपरमाभिषंगी निषंगा त्समुद्भृत्य
 चिन्नेप वाणां शितांस्तत्क्षणा दभिसुरजननीं यथा मेरुशृंगो
 परिष्ठा इव शृङ्गं दृष्टिप्रपातोत्क्षणान् ॥ ६८ ॥

इतोति स दिति जपति महिषः इत्येवं स्वसौंदर्यं च चाटूक्तिश्च ते एव
 बंधनहेतुता जाले तयोरंतरे मध्ये अनागतां देवीं सम्यक् आलोच्य निश्चितः ।

अथ समरा त्वरंमात्मनो हितं नाभ्यसंस्त युद्धमेवाधुना हितं नान्यदित्यर्थः क
 लति अखिलेषुपायसंघे सामादिरूपे सर्वथापि मोघतां निष्फलतां गते सति
 अथेति निश्चितः अधिगतः परमोभिषंगः पराभवो यस्य जाततिरस्कार
 इत्यर्थः निषंगान् शितान् वाणान् समुद्धृत्य तत्क्षणादेवतां सुरजननो प्रति
 क्षिप्तेप तथाप्यस्मान् कश्चित्क्षोभो भूदति दर्शयितुं दृष्टान्त माह यथा घनो
 मेघो मेरुशृङ्गोपरिष्ठात् चंडहृष्टि प्रपातादुत्थितकणान् क्षिपति तथा सति
 न तस्य कश्चित् क्षोभो भवति तद्वत्तस्य अपीत्यर्थः अभिषंगः पराभव इत्यत्र-
 मरः अत्र चंडहृष्टिप्रपातेति दंडकनामाप्यभिहितं तदुक्तं ह्युत्तरत्नाकरे यदि
 हनयुगल ततः सप्तरेफा स्तदाचंडहृष्टि प्रयातो भवे दंडक इति त्रिलघुरूपन-
 म्बु हयमध्यलघुरूपरगणसप्तकोपेतः सप्तविंशत्यक्षरपादः चंडहृष्टिप्रयाताख्यो
 दंडक इत्यर्थः ॥ ६८ ॥

श्रीमाज्शंभो श्वरणसदनौभूतहृच्छम्भुनाथो
 लक्ष्मौनाथं कविपरिमृष्टं दशको सूतयं मां ।
 तेनो ज्ञाते महिष निधने गीतलक्ष्मौ चरित्रे
 लक्ष्मीकाव्ये विरति मगमत्सर्ग एषोपि षष्ठः ॥ ७० ॥

श्री मानितादि पूर्ववत् ॥ ६९ ॥

इति श्रीलक्ष्मीकाव्ये महिषमंत्रिमंत्रचिन्तनं नाम षष्ठः सर्गः ६
 इति श्री लक्ष्मीकाव्यव्याख्यायां षष्ठः सर्गः ॥ ६ ॥

ओं नमो विघ्नहर्त्रे तत स्थापि तं लीलयावाणजालं लुलापेन
मुक्तं लुलावक्षणेन । तथा स पावृक्ता शुमुक्ता पृषक्ता स्तयो
रित्यमासीन्मिथो युज्जिगौष्वाः ॥ १ ॥

ओं नमो विघ्नहर्त्रे आस्मिन्सर्गे महिषयुद्धं वर्णयिष्यते तत इति तदनन्तरं
सा देव्यपि तेन महिषेण मुक्तं तं वाणजालं लीलयैव क्षणेन लुलाव चिच्छेद
महिषोपि तथा देव्या मुक्तान् वाणान् शीघ्रं विभेद इत्थं हननप्रतिहननै स्तयो
मिथो जिगीष्वा जेतुकामयोः युत् युद्ध मासीत् आस्मिन्सर्गे भुजङ्गप्रयातवृत्तम्
भुजङ्गप्रयातं भवेद्यै सतुर्भि रिति लक्षणात् ॥ १ ॥

निषगाव्रता वुडरंतौ न चापे समारोययंतौ न चाभिच्छिपंतौ
तदा लक्षिषाता मुभौ तत्र वानान् धनुष्टंक्रतिः शुश्रुवेश्रान्त
मेका ॥ २ ॥

निषंगादिति तदा उभावपि देवौ महिषौ अतिहस्तलाघवात् निषंगा
हाणादुडरन्तावपि नालक्षिषातां तत स्थापे वाणान् समारोपयन्तावपि नाल-
क्षिषातां ततश्च अन्योन्य मभिच्छिपन्तावपि नालक्षिषातां परन्तु एका धनु
षष्टंक्रतिरेव अत्रांतं निरन्तरं शुश्रुवे ॥ २ ॥

निषंगात्ममुद्धृत्यनेहसाथैकं गुणारोपणे ऽथोशतं वाणजालं ।
समाकर्षणे भूत्सहस्रं तयो स्तत्समुत्क्षेपितं खे तु लक्षं व्यलक्षि

अन्यदप्याश्चर्यमाह निषंगादिति अथतयो स्तद्वाणजालं निषंगात् सम-
व्रणकाले एक मेवाभूत् अथ गुणारापणकाले शतमभूत् ततः समाकर्षण
काले सहस्र मभूत् अथ खे ससुत्क्षेपितं सत् लक्षमितं व्यलक्षि ज्ञातम् ॥ ३ ॥

जलास्त्रं स सा ज्वालनं सोथमैधं शिवाथां निलं सोथशैलं
पविं सा । मुमोचौरगं दैत्यराटू गारुडं सा वभूवे त्य मस्त्रोत्तरा
स्त्रै स्तयो र्युत् ॥ ४ ॥

जलास्त्रमिति स महिषः जलास्त्रं मुमोच सा तु तत्प्रतीकारय ज्वालन
माण्नेयास्त्रं मुमोच पुनः स मेघास्त्रं सा तु आनिलं वायव्यं सोथ शैल पर्वतास्त्रं

सा तु पविं वज्रास्त्रं स च डौरगं सर्पास्त्रं मा तु गारुडास्त्रं सुमोच इत्थं तयो
अस्त्रप्रत्यस्त्रैर्युद्धं बभूव ॥ ४ ॥

अथो भर्तु रीप्सन्हितं युद्धमध्ये समागत्य रोषात् पृषत्तौ बिषा
तैः । द्रुतं दुर्धरच्छादयामास देवीं जगर्जोच्चकौ मारितासीति
भूयः ॥ ५ ॥

अथोइति अथ तयोर्युद्धमध्ये भर्तुर्महिषस्य हितमोषन् सन् दुर्धरो
नाम मन्त्री समागत्यरोषात् विषलिप्तैः शरैस्तां देवीं शोभ्रं छादयामास
भूयश्च त्वं मारितासोत्युच्चैर्जगर्ज ॥ ५ ॥

अथो जर्जरीकृत्य तद्वाणजालं शिवा कर्णकृष्टाशुगानां सजा
लम् । शरीरा दधो पातय तस्य भालं धरायां धरस्येव शृंगं वि
शालं ॥ ६ ॥

अथोइति सा शिवापि आकर्णकृष्टानां वाणानां मालया तस्य वाणजालं
जर्जरीकृत्य धराया मधिकरणे धरस्य शैलस्य विशालं शृङ्गमिव तस्य भालं
शरीरात् अधोपातयत् ॥ ६ ॥

मृतं दुर्धरं वीक्ष्य विक्षिप्तचेता स्त्रिनेत्रोऽथ जैत्रो द्विषां सैन्य
नेता । शरैः सप्तभिः सप्तसप्तप्रकाशैर्जघाना शुता मौश्वरीं
नश्वरात्मा ॥ ७ ॥

मृतमिति अथ तं दुर्धरं मृतं वीक्ष्य विक्षिप्तं चेतोस्य तथाद्विषां
जयनशोलः सैन्यस्य नेता सत्रिनेत्रनामा मन्त्री तामोश्वरीं नश्वरात्मा सन्
रविप्रकाशैः सप्तभिः शरैः शोभ्रं जघान ॥ ७ ॥

अथानागतानेव तानुग्रधारानभाञ्चौ दभीक्ष्णं रुषा लोहि-
ताक्षौ । त्रिशूलेन वीतं विधाय त्रिनेत्रं ततश्चर्करीतिस्मवीता-
स्त्रमंवा ॥ ८ ॥

तथति सापि राष्ट्रेण निरन्तरं रक्तलोचना देवो अनागतानेव तान् उग्र-
धारान् शरान् अभाञ्चात् आमर्दितवता ततश्च तं त्रिनेत्रं त्रिशूलन वीतं प्रोतं
कृत्वा वीतासं गतप्राणंचर्करोति स्म अतिशयेन करोतिस्मैत्यर्थः ॥ ८ ॥

तथा तं समीच्यां धकोपा, जिहतासं, निरातंक एवां तक्रामो
भ्यगात्तां । गदां तूर्णं मुत्तोल्य दंभोलितुल्या मथा पातय त्सिं
ह भाले विशाले ॥ ९ ॥

तथेति अथ तं त्रिनेत्रं गतप्राणं वीक्ष्य अंधकनामापि नायकः तथैव नि-
र्भय एव अंतक वत् ताम भ्यगात् अथ शीघ्रं वज्रतुल्यां गदा मुत्तोल्य विशाले
सिंहस्य भाले अपातयत् ॥ ९ ॥

विषह्याथ सिंहोपि तस्याः प्रहारं नखैस्तस्य चोत्पाट्य वज्रः
कपाटं । चखादामिषं खंडखंडीकृतं द्राग्जगर्जातिसौहि-
त्यामेतगोच्चकैः सः ॥ १० ॥

विषह्येति सिंहोपि तस्याः गदायाः प्रहारं विषह्यनखैश्चतस्रांधकस्य
वज्रो रूपं कपाटं उत्पाट्य अथ खंडखंडीकृतं तस्य मांसं शीघ्रं चखाद ततश्च
अतिशयेन सौहित्यं तृप्तिं प्राप्य उच्चैर्जगर्ज ॥ १० ॥

ततश्चामरश्चा मरारिश्चमूराट् द्विषां वारणोवारणारूढ एतय ।
महाशक्तिमान् शक्तिमादाय हस्ते तदास्य तदास्यं प्रति
प्राणहर्त्रीम् ॥ ११ ॥

ततइति तद्वधानन्तरं अमराणामरिः चामरनामा सेनाधिपः द्विषां च
वारणः गजोपर्यारूढः सन् प्राप्य अथ महाशक्तिमान् महापराक्रमः प्राण-
हर्त्रीं शक्तिं हस्तेन गृह्यत्वा तदा तस्या आस्यं प्रतिआस्यत् क्षिप्तवान्
स्थितो वैरिणां वारणोवारणारूढ इति पाठेतु वारणोद्धे गजश्चेष्टे इत्यर्थः मतस्त्रि-
कामचर्चिका प्रकांड मुद्गतलज्जौ प्रशस्तवाचकान्यभूनी त्वमरः ॥ ११ ॥

ततस्यापि हुंकारमात्रात्परास्तां शिवा तामभांची दृढुतं नि
प्रप्रभावाम् । स चित्तेप शूलं ततो जातरोषः शरैश्चिच्छिदेत
च्चरंरेव देव्या ॥ १२ ॥

ततइति सा शिवापि हुंकारमात्रेणैव परास्तां अत एव निष्प्रभावाम् तां
शक्तिं शीघ्रमभांचीत् ततः सापि जातरोषः सन् शूलं चित्तेप तच्च शूलं
देव्या रंभा कदम्बोव चिच्छिदे ॥ १२ ॥

अथोत्प्लुत्य सिंहेन तत्कुम्भिकं भांतरे कुर्वता तेन भीमं, नियु-
ङ् । समाक्रांत उच्चैः सुरारि विरेजे नगरूढ शाखीवदा
बावलीढः ॥ १३ ॥

अथेति अथ तस्या चामरस्य यः कुम्भोगज स्तस्य यी कुम्भो तयो रन्तरे
उत्प्लुत्य तेन चामरेण सह भयानकं नियुङ्ग्वाहुयुङ्गं कुर्वता सिंहेन उच्चैः समा-
क्रान्तः स सुरारि विरेजे क इव दावानलेन अवलीढः शैलीपर्या रूढो दृढ
इव अत्र शैलरूपो गजस्तदा रूढदृढरूप चामरः तदवलेह कदावाग्निरूपः
सिंहः नियुङ्ग्वाहुयुङ्गे इत्यमरः ॥ १३ ॥

ततो युध्यमाना वभौ तत्र तस्मा द्गजा त्येततु भूमि भागेति
वेगात् ॥ नखानख्यथासी तलातल्यनल्पं तयोस्तत्र युङ्ग्वा रदा
रद्यभीक्ष्णम् ॥ १४ ॥

ततइति तदनन्तरं तत्र गजकुम्भे युध्यमानौ ता वुभावपि प्रतिवेगात्
मजात् विस्फोषावधे भूमिभागे पेततुः तत्रापि तयोः नखैश्च नखैश्च प्रवृत्त मिति
नखानखि एवं तलातलि रदारदि दन्तादन्ति अनल्पं युङ्ग्वा सन्तत मासीत् १४
स वै चामर स्तन्नखोत्कीर्णकायस्रवद्रक्तधाराविचित्रौ कृतांगः ।
वभौ केसरी वामुना युध्यमानो महत्वाय नूनं महद्भीरणोपि ॥ १५ ॥

सइति अथ तस्य सिंहस्य नखै रत्कीर्णात्कायात् स्रवन्तोभिरक्तधाराभि
विचित्रौ कृतानि किमोरितान्यङ्गानि यस्य तादृशः स चामरः अमुना केस-
रिणा युध्यमानः केसरोव वभौ सिंहस्य हि कृशरक्तवर्णा न्यङ्गानि भवन्ति हि
सतः महद्भिः सह रणोपि महत्वाय भवति किं पुनः सामेति भावः ॥ १५ ॥

अथोत्प्लुत्य सिंहो जिघांसू रिपुं खे निपतगो परिष्टा च तस्य
तिवेगात् । अकार्षीत्तमा मुत्तमांगं तदीयं पृथक्कायतो नुत्त-
माभं करेण ॥ १६ ॥

अथेति अथ तं रिपुं हन्तुं मिच्छुः स सिंहः तावत् खे उत्प्लुत्य ततश्च
प्रतिवेगात् अस्योपरिष्टात् निपत्य अनुत्तमा आभा यस्य तादृशं तस्य शिरः
करेण कायात् पृथक् आकार्षीत् तमां अतिशयेन कृतवानित्यर्थः ॥ १६ ॥

अथो दग्ग मग्गमा मग्गस्स शस्त्रैः करालोगवीर्योद्धतादींश्च युञ्जे ।
क्षणादेवनिर्मलयामास देवो यथातूलशोभिताशः समिद्धः ॥ १७ ॥

अथेति अथ उग्रं उग्रस्यं करालं उग्रवीर्यं उद्धतं आदिना महाहत्वा-
होश्च सा देवो उग्रै रस्त्रैः शस्त्रैश्च क्षणादेव निर्मलयामास नाशयामास कथं
यथा समिद्धः प्रज्वलिता हुताशः अग्निः तूलराशोन्नाशयति ॥ १७ ॥

ततो देवताः पुष्कलां पुष्कलस्थाः सदापुष्पितां पुष्पवृष्टिं कि-
रन्ताः । समं चारणैस्त्रिद्वगंधर्वसंघैर्जयेति प्रमोदा जगुर्वाच
मुच्चैः ॥ १८ ॥

तत इति तदनन्तरं पुष्कलां बहुलां सदैव पुष्पितां च पुष्पवृष्टिं किरन्ताः
पुष्करस्था आकाशस्थ देवताः चारणैः सिद्धगन्धर्वसंघैश्च सह प्रमोदात् जयेति
वा चण्डउच्चैर्जगुर्वाच देवता शब्दस्य स्त्रोत्वा तद्विशेषणस्यैव स्त्रोत्वं व्योम
पुष्कर मन्वरमित्यमरः ॥ १८ ॥

अथेत्यं च मूनायका न्वोद्य सर्वान् सुपर्वश्वरं श्या हतानवशतुः ।
स साखर्वगर्व कलंबानदभ्राभृतालौठपादो मुमोचाभिदेवीं ॥

अथेति अथ सर्वशत्रु मंहिषः इत्यं सर्वान् नायकान् सुपर्वणां देवना मी-
श्वरा ब्रह्मादयस्त्रेषामपाश्याहतान् वोक्ष्य अखर्वः अनल्यो यो गर्वं स्तेन
सहितं यथा सप्तस्था बहून् बाणान् देवीं प्रति मुमोच को० मंहिषः धृतः
आपितः आलोठेन न्यासविशेषेण पादो येन प्रत्यालोठं सप्तपादो विशाखो
मण्डलं चेति धन्विनां पंचपदस्थानानि तत्रार्धस्थवामपादप्रसादे दक्षिणपाद
संकोचे प्रत्यालोठं ततो विपर्यये आलोठं पादयोस्तुल्यरूपतया धारणं सप्त-
पादः वितस्त्वन्तरणं स्थितं पादद्वये विशाखः मण्डलाकृत्या पादद्वयधारणं म-
ण्डलं सप्तपदं प्रत्यालोठं मालोठं मित्यादिस्थानपंचकमित्यमरः ॥ १९ ॥

विधाय द्विधा तान् क्रुधा तिग्मधारान् सुधाभोजिसूनेकधा
तेन मुक्तान् । गदायाः प्रहारण मोघेतराया रथा तत्रातयामास
मूर्तालमेनं ॥ २० ॥

विधायेति अथ मुधा भोजिनां देवानां मूर्धातापि तेन महिषेण नैकधा
मुक्तान् तोष्ण धारान् तान् वाणान् क्रोधेन द्विधा कृत्वा माघेतरायाः सफ
लाया गदायाः प्रहारण एतं महिषं मूर्तलिं मूर्च्छितं कृत्वा रथात्पातयामास
भूमा वितिशेषः ॥ २० ॥

स गाढप्रहारेण विक्षिप्तचेता खुटच्चारुकोटीरकोटि गंतश्रीः ।
असृक्पंकिलासगोरजोधूसरात्मा प्रकोणैः कचैः कौ रराजेव
रंकः ॥ २१ ॥

सइति महिष स्तसरा गदाया गाढप्रहारेण विक्षिप्तचेताः सन् कौ
दृष्टिभ्यां प्रकोणैः कचै रूपलक्षितः रंका दरिद्र एव रराज कीदृशः रथा त्यत-
नात् खुटिता चारुकोटी रस्य मुकटस्य कार्ठिर्यस्य तथा रजसा घूसर आत्मा
शरीरं यस्य ॥ २१ ॥

सहित्वा महूर्ता न्हामूर्ततां द्राग्वितंद्रो भिदुद्राव तां दान
वेंद्रः । अभद्रं विनर्दन्गदायाः प्रहारं मृगेंद्रस्य भाले तिरौद्रा
ननो दात् ॥ २२ ॥

सइति अथ सदैवेंद्रः मुहूर्तमात्रात् महामूर्च्छितत्वं विहाय शीघ्रं
वितंद्रा निरलसः सन् प्रति दुद्राव अथ अभद्र मशुभं शब्दं कुर्वन् सन् अति
रौद्रानना भूत्वा सिंहस्य भा ने गदायाः प्रह र मदात् ॥ २२ ॥

स सिंहो पि तं रंहसा युद्धरंगे मुतीक्ष्णैः कराग्रै रुदयप्रभावः ।
परं लोहितीभूतकायं समंताच्चकारांशुमालीव कीलालव्राह्म

सइति उदयो ऽधिकप्रभावो यस्य सः सिंहोपि तं परं शत्रुं रंहसा वेगेन
युद्धरङ्गे अतितोक्ष्णैः कराग्रैर्नखैः कीलाल रक्तं वहतीति तं अत एव लोहि-
तोभूता रक्तो भूतः कायो यस्येति तादृशं समंतात् चकाराकैः कं क इव अति
तोक्ष्णैः कराणां किरणाना मग्रैः कालालव्राह्म एवं अधिक प्रभावः अंशुमाली
मर्या यथा रक्तो करोति कीलालं रुधिरजले इति हेमः ॥ २३ ॥

सहित्वा य त तौरुषं पौरुषाढ्यः क्षणेनो ज्झित स्तत्क्षणेनै
व मायी । शरीरं हरे ह्यर्यातिः प्रपदे विरुद्धा हि चेष्टास्ति दु
ष्टस्य चेष्टा ॥ २४ ॥

स इति अथ पौरुषेण पराक्रमेण आढ्यः स महिषः पुरुषस्येदं पौरुषं वपु स्थ-
ज्ञा तथा क्षणेन उत्सवेन त्यक्तः सन् तत्क्षणेनैव मायावान् हरे अस्थेद्रस्य
प्रति भटत्वात्सिंहस्य वा अरातिः शत्रुः हरेः सिंहस्य शरीरं प्रपदे पुरुषरूपं
त्वक्ता सिंहरूपो भूदित्यर्थः कुतएवं विधौ भूदतआह हि यतः दुष्टाणां विरुद्धा
एव चेष्टां सदैवेष्टा भवन्ति प्रतिभटं सिंहं दृष्ट्वा स्वयमापि विरोधितया सिंहो
भूदितिभावः यद्वा पौरुषाढ्यत्वे पि पौरुषत्यागात् तथा क्षणोज्झितत्वे पि तन्
क्षणोपहितक्रियोपेतत्वात् तथा हरिशत्रुत्वे पि हरिशरीरग्रहणा द्विरुद्धचेष्ट-
त्वं श्लेषेण व्यज्यते ॥ २४ ॥

स विस्फालय न्वालधिं का वरालं विधुन्वन्सटाः प्रोत्कटाः खि
कडाराः सशूत्कार माराव मुच्चैः प्रकुर्वन् द्रुतं आजसिंहो भि
दुद्राव सिंहम् ।' २५ ॥

तच्चेष्टमाह स इति स व्याजेन क्लृप्तेन धृतसिंहरूपो महिषः शोभं तं
सिंहं प्रतिदुद्राव किं कुर्वन् अरालं कुटिलं वालधिं पुच्छं कौ पृथिव्यां विस्फा
लयन् ताडय न्मन् तथा प्रोत्कटाः कडाराः कपिलाः दृणवज्जितुल्यवर्णा इति
यावत् सटाः खिविधुन्वन् कंपयन् सन् तथा शूत्कारैः सहित मारावं शब्दमुच्चै
प्रकुर्वन् न्मन् कडार स्तृणवन्निवदिति शब्दार्णवः ॥ २५ ॥

स तं धोरणं चंडिकाया निकाय शृङ्खलानांगिरिप्रख्यकायः करा
ग्रैः । रुषादारय त्रीशदारानथो चे हतं सिंह मद्या त्मना
विद्धि सार्धम् ॥ २६ ॥

स इति स क्लृप्तानां निकायो गृहरूपः गिरिप्रख्यकायश्च तं चंडिकाया धो-
रणं वाहनं सिंहं रोषेण नखैर्दारयन्मन् अथ ईशस्य परमात्मनो दारान् पत्नी

भगवतो मूचे हेदेवि अद्य आत्मना सह अमुंसिंहं हतं जानोहि यदा हे देवि
सा त्वं आत्मना कृत्वा मांमिंहरूपं अंध खंडोभूतं हतं जानोहि ॥२६॥

अथेति ब्रुवाणाय तस्मै सगर्वं निजं वाहनं कुर्वते दीर्घदेहं ।
अतिभूकुटीभूद्वयोभंगभीमीभवद्भालभागाभवानौचुकोप । २७

तथेति इत्येवं स गर्वं ब्रुवाणाय तथा निजं वाहनं सिंहं दीर्घं देहं कुर्वते
तस्मै व्याजसिंहाय सा भवानो चुकोप कोटशो अति भूकुट्टा जनितेन भू-
द्वयो भंगेन भीमी भवन् भालभागे यस्याः ॥ २७ ॥

ततः शूकतिग्मायकैर्दंशूकातिरौद्रैः शरैः प्राणसंहत्यनूकैः ।
अमर्त्यारिभूपं धृतैर्गोद्वरूपं शिवाहाय विव्याध तंव्याध वत्सा ॥

ततइति ततः कोपानन्तरं सा शिवा तं धृतसिंहरूपं दैत्यराजं शरैः
व्याधो मृगयुस्तदुत् अहाय शोभं विव्याध की० शरैः शूकीयवादीना मति
तीक्ष्णोयस्तद्वत् निर्गमो ऽयभागे येषां तथा दंशूकैः सर्पस्तद्वदति रौद्रैः अत
एव प्राणानां संहतिः संहार एव अनूकं शोलं येषां तैः शूको स्त्री स्तस्य
तीक्ष्णाय इत्यमरः अनूकं तु कुले शाले इति हैमः ॥ २८ ॥

स सैर्ह्रीं विहाय क्षणा देवसूतिं शिवावाण विद्धा मथ च्छद्मसद्म
महाकौंजरी मगहीदंजनाद्रिं रुजातर्जयंतीं तनू मूर्जसोग्राम्

सइति अथ सः च्छद्मनां च्छलानां सद्मगृहरूपो महिषः । शवा या वाणौ
विद्धां तां सैर्ह्रीं मूर्तिं क्षणादेव विहाय महाकौंजरीं तनूं अग्रहोत् सिंहरूपं
त्वक्ता गजरूपो ऽभूदित्यर्थः कोटशो खरुचा अंजनाद्रिमपि तर्जयंतीं भक्षयंतीं
अतिकृष्णवर्णा मित्यर्थः तथा ऊर्जसा उग्रा ॥ २९ ॥

विभिद्यत् स्वगंडस्त्वदानवारिर्गभीराणिकुव न्महाग
र्जितानि । विषाणद्वयोच्छद्मना काव्ह पंती द्वोच्चैर्दधानः
सरेजे घनाभः ॥ ३० ॥

विभिद्यदिति स व्याजगजः घनाभो मेघवत् रेजे अतिकृष्णवर्णत्वात्
कोटशो मदेनविभिन्नात् यतः स्वगंडस्थत्वात् सवत्दानस्य मदस्य वारिजस्य

यस्य तथा गंभीराणि महागर्जिताणि कुर्वन् तथा दंतद्वये क्लृप्तेन उच्चैर्वक्त्रो
इव दधानः मेघापीड्यगुणविशिष्टो भवति वक्त्रः कव्ह इत्यमरः ॥ ३० ॥

स उत्थाय कूटं महोच्छ्राय मद्देः करणं प्रचिक्षेप तां प्रतप्तो
च्चैः । चकारा गुणः सा त मायांत मारा क्करै बञ्चकल्पैः क्ष
णादेव देवी ॥ ३१ ॥

स इति अथ सः करेण शृङ्गादङ्गेन महोच्छ्रायं मद्देः शृङ्गमुत्थाप्य तां प्रति
उच्चैश्चिक्षेप सा देख्यपि तं गिरि शृङ्गं ज्ञायांत आरात् दूरादेव वञ्चकल्पैः शरैः
क्षणादेव अगुणं चकार वञ्चेण हि गिरि नाशो भवति ॥ ३१ ॥

करायैः कीदृशं मृगेंद्रोऽपि कुंभद्वयं ग्रासवद्वस्यृहस्तं ददाम
चकर्षाशु तं सोऽपि कार्कश्वराद्रिं यथा कज्जलाद्रिः करेणा
तिरोषात् ॥ ३२ ॥

करायैरिति स सिंहोऽपि तं करोद्रेण नखैर्ददार कोटशः तमत्र कुंभद्वयग्रासे
वद्वा स्पृहा येन स कीदृशोऽपि तं अतिरोषात् करेण शीघ्रं चकर्ष कथं यथाका
र्कश्वराद्रिं स्वमैरं कज्जलाद्रिं कर्षेत् ॥ ३२ ॥

दृढं कर्षतः सिंह मसरो यशुं डां चकर्ताथ खड्गेन रंभा मिवां
वा ततो मृक् प्रवाहं वहन्सो य रेजे स्वरुच्छिन्नसानु र्यथा
गैरिकाद्रिः ॥ ३३ ॥

दृढमिति अथास्त्रापि दृढं यथा स्त्रा तथा सिंहं कर्षत स्तस्य करिणः उग्रं
शृङ्गा रंभा मिव खड्गेन चकर्त अथ सः करो ततः कृत शृङ्गातो रुधिरप्रवाहं
वहन्सन् रेजे कथं यथा स्वरुणा वञ्चेण छिन्नः सानुरः तादृशो गैरिकाद्रिः
राजित् ॥ ३३ ॥

अथो चिंतयामास चित्ते मुमुर्षुर्जिहासन्वपुः कौजरं लून
शृङ्गम् । शरीरं श्रये कस्य सिंहातिरिक्तं यदु द्वीक्षणेनैव देवो
विभीयात् ॥ ३४ ॥

अथोदति अथ समुसूर्ध्व सरणासन्नो महिषः लूनाकिना अंडायस्य तादृ
शं तत्कोजरं वपुः स्वयत्तं भिक्नुं चित्तं चिंतयामास किमि त्वत आह अधुनाहं
कस्म शरीरं अथ यच्छरीरं सिंहादतिगित्तं अधिकं भवेत् यस्य च दर्शनेनैवेदेवी
वभोयात् भयं प्राप्नुयात् ॥ २४ ॥

विचिंत्येति सो भूदथा ष्टापदं द्राग्भुजिर्यस्य शादूर्ल सिंहहि
पायाः । तदासां गिरेः कंदराभं हरीणां शतं निर्गिरे दुह्निरे
क्षेपु नैकम् ॥ २५ ॥

● विचिंत्येति अथेति विचिंत्य सः शोघ्रं अष्टापदं नामा पक्षि विशेषो
ऽभूत् तत्प्रभावं दर्शयति यस्माष्टा पदस्य शादूर्ल सिंह द्विपाद्या एव भुजि
र्भोजनं मयि तस्य च गिरेः कंदरतुल्यं मुखं सिंहानां शतमपि निर्गरेत्
भक्षयेत् तेषु सिंहेषु च एकं मपि निं नोद्विरेत् नोद्विमेत् अष्टापदः शरभः
तत् स्वरूपं तु कालिका पुराणे ततः शरभरूपं तं महादेव मुमापतिं ददर्श
यन्न पोन्नो च स्पृशतं शिरसा विधुं मुदोर्ध्वं नासा न स्वरं कृष्णांगार समग्रं
दोर्ध्वं वक्तुं महाकायं मष्टदंष्ट्रा समन्वितं बिभ्रतं स कटिं पुच्छं दीर्घं कर्णं
मयानकं चतुरः पृष्ठतः पादानधरे चतुरस्तथा कुर्वतं घोरमाराध सुखतं तं
पुनः पुनरिति शरभ बराहयो र्युद्धे प्रोक्तं ॥ २५ ॥

स कुर्वन्महाभैरवाराव मुच्चैरभौयाय पंचाननं सातुकामः
तथो द्वौच्य सा सिंहरक्षां विधित्सुर्वबंधो द्यमं तद्वधायाश्रु
वंध्यम् ॥ २६ ॥

सदिति सो ऽष्टापदः महाभैरव माराव मुच्चैः कुर्वन् पंचाननं सिंहं सातुं
भक्षितुं कामो यस्य तादृशः सन् अभौयाय प्रत्याययो सा देव्यापि तथा भूतं
वाक् सिंहस्य रक्षां विधातुं कामा अभंध्यं सफलं दुष्टमं तुल्यं वधाय शोघ्रं
वबंध ॥ २६ ॥

प्रचिच्छेद खड्गेन तस्यो तमांगं रुषा व्याकुलीभूतनेत्रत्रयो सा
वहु नीत्य मासाद्य रूपाणि मायी मुहु मर्हिषीं मुर्ति माहिष्ट
दुष्टः ॥ ३० ॥

कव मुद्यमं ववंधेत्यतः प्राह प्रचिच्छेदेति सा देवी तस्मा द्वापदस्य
खड्गेन शिरः प्रविच्छेद कीदृशी रूपाव्याकुली भूतानेत्राणा त्रयो यस्य
अथेत्यं स मायी महिषः बहुन्यपि रूपाणि आसाद्य पुनः पुनः प्राप्य पुनः
स दुष्टः महिषोमेव स इजां त्वमूर्तिं आहिष्ट प्राप अहि गतो धातुः ॥ ३० ॥
निदाघार्कदुर्दर्शचक्षुःप्रतापो दृषत्कर्कशात्मा तमःपुंजरोचिः ॥
बभौ तर्कसंपर्कशून्योग्रवीर्यो रयोद्रेकतो मंथरीकृत्य वायुम् ॥

निदाघेति स महिषः रयस्य वेगस्य उद्रेकेन आधिष्ठ्यात् वायुमपि मंथरी
कृत्य मंदगामिनं कृत्वा बभौ कीदृशः निदाघ कालीनार्कवत् दुर्दर्श चक्षुषः
प्रतापोयस्य तथा दृषत् शिला तद्वत् कर्कश आत्मा यस्य तथा तमः पुंजव
द्रोचि रयस्य तथा तर्कस्य विचारस्य संपर्केन संगेन शून्यं रहितं मुषं नीर्यं यस्य
अचिंत्य पराक्रम इत्यर्थः ॥ ३८ ॥

स लांगूलविस्फालनेनाववुराशिं समुच्छा ल्य विघ्नावयामास
शैलान् । खुरक्षोदितज्मातलोद्धूतधूलीचयै रंधय न्नोदसी चा
खिलाशाः ॥ ३९ ॥

स इति स महिषः लांगूलस्य पुच्छस्य विस्फालनेन अववुराशिं समुच्छा-
ल्य शैलान् विघ्नावयामास किं कुर्वन् खुरैः क्षोदितान् निहतान् ज्मातलात्
उद्धूतैर्धूलोचयैः कृत्वा रोदसी व्यावाभूमौ अखिलाश्च आशा दिशः अंधी
कुर्वन् ॥ ३९ ॥

उरुश्लासवातै स्तदौयै र्महांतैः ख उत्क्षपिताः पर्वताः पेतु रु-
व्याम् । यथा कल्पकालानिलै रोर्यमाणाः कुलज्जाभृतोऽनात्म
निघ्नं भ्रमंतः ॥ ४० ॥

उर्विति तस्य महिषस्य उरुखासजन्यै वर्तैः महांतः पर्वताः खे उत्प्ले-
पिताः संतः पुन रुर्व्यापेतुः कथं यथा कल्पकालीनै रनिलै र्वायुभि रितस्ततः
प्रेर्यमाणाः कुलाचलाः अनात्मनिघ्नं अस्त्राधीनं भ्रमन्तः संतः पुन रुर्व्यां
पतन्ति तद्वदित्यर्थः ॥ ४० ॥

तदुच्छृंखलोद्भूतशृंगप्रभिन्ना ययुः खंडखंडं महावारिवाहाः ।

दिशोनेडमूकौकृता स्तेन रावै र्महावृत्तकारावधिकारकृद्भिः ।

तदिति तस्य च उच्छृंखलमयं चणं स्रक्कन्द मिति यावत् उद्भूतैः शृङ्गे
प्रभिन्ना महांतो मेघाः खंडस्यापि खंडं यथा भवति तथा ययुः तेन महिषेण
रुमहावर्तकाः प्रलयकालमेघा स्तेषा मप्यारावाणाधिकारं कुर्वन्तीति
तदृशैः रावैः सर्वा अपि दिशि अनेड मूकौकृत्वाः वधिरा मूकाश्च कृता इत्यर्थः
त्रिलिङ्गोनेड मूकः स्या च्छठे वाक्श्रुति वर्जिते इति रभसः ॥ ४१ ॥

ममर्दा य देव्या गणा स्ता नगण्यान् चरप्राकृतीनां खुराणां प्र-
हारैः । विषाणोग्रकोट्याथ कांश्चिद्विरावै र्जवेनापरान् कांश्चि
दुच्छ्वासवातैः ॥ ४२ ॥

ममर्देति अथ स महिषः तान् निष्वासजन्यान् अगण्यान् देव्यागणान्
चरप्राकाणां खुराणां प्रहारैर्ममर्दं कांश्चित् शृङ्गयो रुग्रेणाग्रभागेन अथ
कांश्चित् शवैरेव अपरांश्च भ्रमणवेगेन कांश्चित् उच्छ्वासवातै र्ममर्दं ॥ ४२ ॥

स त त्वामथं यूय मित्थं प्रथीयः प्रमथ्य प्रमाथी युयुंथाथ पृ-
थ्वीम् । अथो वाच तां चंडिके त्वा मिदानीं हनिष्यामि सार्धं
सुरै स्तुत्सहायैः ॥ ४३ ॥

स इति स प्रमाथी क्षोभकमहिषः अतिशयेन पृथु बहलं तत् प्रमथानां
देव्याः परिषदानां यूयं प्रमथ्य ततः पृथ्वीमपि युयुंथ जघान युष्यादीनां हिं-
साक्लेशनायंता अथ च तां देवी मुवाच हे चण्डिके त्वत्सहायैः सुरैः सह इदानीं
मेव त्वां हनिष्यामि यदा हे चण्डिके त्वं सहाया येषां तैः सुरैः इदानीं त्वा

महं हनिष्यामि तव सायुज्यं प्राप्स्यामि हन हिंसागलोः अयमर्थः यां पदवीं
तव भक्ताः सुरा यासन्ति तामहमपि त्वहस्ताव्याणां स्थक्ता यास्यामि ॥४३॥

न याव द्रुषं त्वय्यकार्षं पुराहं कृपाकृतमहते सवस्ताव दा-
सन् । इदानीं तु मे क्रुध्यतः स्यातु मये न कालोपलं काव-
लिमेवला त्वम् ॥ ४४ ॥

ननु पूर्वं कस्मान्न हतवानसीतरत आह नेति पुरात्वहं कृपया कृतं हृत्
यस्य तादृशः सन् त्वयि विषये यावत् रुषं क्रोधं नाकार्षं न कृतवान् तावत्
कालमेव तव असवः प्राणा आसन् कृपयैव न हतासीतरथः इदानीं तु त्यक्त्वा
क्रुध्यतो ममाग्रे असौ कालोपि स्यातु मलं समर्थो नास्ति तर्हि हे अवलिमे
गर्ववति नामत एव या ऽवलासि सा का समर्थ्यासि न कापीतरथः यद्वा अयि
कृपाकृतमहत् दयापूर्णहृदये यावत् अहं रुषं योद्धुं क्रोधं नाकार्षं तावदेव पूर्वं
ते मदोया असवः आसन् हे महालक्ष्मि इदानीं तु अतो मत्क्रोधात् हेतो
तव क्रुधि क्रोधे सति तवाग्रे स्यातुं कालोपि न समर्थः तर्ह्यहं कुतः अत्र हेतुः
हे कावलिमे कं ब्रह्माण भवति मधुफैटभ्यां रक्षतीति कावो विष्णु स्तेन सह
लिप्ते शक्तित्वा क्षमिलिते यत स्वभवलासि नास्ति वलसमोऽन्यो यस्य इति
तादृश्यासि ॥ ४४ ॥

उदीर्ये ति साक्षेप मुत्पाट्य शैला न्विभाणोग्रकोट्या प्रचिक्षेप
नैकान् । रजस्मात्कृता स्तम्भरै स्ते य रेजु र्यथा पंचभूताणवः खे
क्षपांति ॥ ४५ ॥

उदीर्यन्ति स इत्थेवं साक्षेपं सतिरस्कार मुक्ता शृङ्गयो रुधेणाग्रभागेन
अनेकान् शैलान् उत्पत्य तां प्रति चिक्षेप अथ तस्य देव्याः शरैः रजस्मात्कृता
स्ते शैला रेजुः कथं यथा क्षपांति महाप्रलये पंचानां भूतानां पृथिव्यादीनां
परमाणवः । खे राजस्ते चिरं खे खेलन्ति प्रचुरपरमाणुप्रतय इति कणाद
मतोक्तेः ॥ ४५ ॥

सभूयोऽपि गर्जं स्तया वादिरोषादरे गर्जं गर्जं क्षणं मूढ या
वत् पिवास्यासवं तावदेवासव स्ते मुहुर्वसवो गर्जिता-
सौ सवाशैः ॥ ४६ ॥

सइति अथ भूयोऽपि गर्जन् स महिषः तथा देव्या रोषात् अवादि कथि-
तः हे मूढ त्वं क्षणमात्रं गर्जं गर्जं यावदह मासवं मद्य पिवामि तावदेव हि
असवः प्राणाः सन्ति मुहुस्त्वयि हते सति असौ वासव इन्द्रः सवाशैर्देवैः सह
गर्जिता गर्जगर्जंति संभ्रमायुनरुक्तिः ॥ ४६ ॥

गदित्वे त्यथादाय तत्कालधौतं सुराभाजनं राजराजापितं-
यत् । पपौ वारुणीं तां मुहुर्मंत्रपूतां सुधा मय्य नादृत्य या-
स्वादनीया ॥ ४७ ॥

गदित्वेति अथेति गदित्वा सा भगवतो कुवेरेण यदपितं सौवर्णं सुरा-
भाजनं तत् गृहीत्वा मशुत्रैर्हंसः क्षिपदित्यादिभि रार्द्रं ज्योतिरित्यादिभिश्च
पूतां तां वारुणीं मुहुर्मुहुः पपौ तां कां या वारुणी सुधामपि अनादृत्य आ-
स्वादनीया सृधातोप्यधिकस्वादु रित्यर्थः ॥ ४७ ॥

महानन्दसंदोहकंदैकरूपां पशुत्वोद्यपाशच्छिदाकोविदां सा ।
वभासे सुरां तां पिवन्ती सुरेशी समोदं मदाघूर्णिता रक्त-
नेत्रा ॥ ४८ ॥

महेति सा सुरेशी तां सुरां पिवन्ती वभासे कीदृशी समोद यथा सग्रात्त
था मदेनाघूर्णितानि अतएव रक्तानि नेत्राणि यस्य साः सुरां महानन्दसंदोहस्य
कन्दः कारणमेवैकं रूपं यस्य साः आनन्दः । ब्रह्माणो रूपो तच्च देहे व्यवस्थितं
तस्यार्भाव्यञ्चकं देवि कुलद्रव्यं प्रकीर्तितं मिति पार्वतीं प्रति शिव वाक्यं तथा
पशु त्वमज्ञानि त्वमेवोद्यः पाश स्तस्य छिदायां छेदने कोविदां निपुणां तदुक्तं
इदं पवित्रममलं पिवामि भवभेषजं पशुपाश समुच्छेदकारणं भैरवोतदिमिति
दमिति द्रव्यम् विशेषस्वागमादवसेयः अतिगोप्यत्वान्नेह प्रकाशितः ॥ ४८ ॥

सुराभाजनौभूत वक्त्रारविंदा परिभ्रामितोत्फुल्ललीलारविं-
दा । मुदो ऽदत्त वन्दारुहं दारकाणां मुहं दाय मातेव सा दार
काणाम् ॥ ४६ ॥

सुरेति तदानीं सा देवी वन्दारूपा मभिवादनशीलानां वन्दारकाणां
देवानां वन्दाय मुदः अदत्त केषां केव दारकाणां वन्दाय मातेव कीदृशी सु-
राया भाजतीभूतं वक्त्रारविन्दं यस्याः मुहुर्मुहुः पानात् तथा परितो भ्रामितं
लीलारविन्दं यया ॥ ४६ ॥

अथा मुख्य दंभैकरूपस्य राभिः सुधाभोजिवाधानिवद्भैकबुद्धेः ।
अवंध्यं वबंधो द्यमं सा वधार्थं त्रिलोकीमनःशल्य मुहर्त्तु कामां

अथेति अथ सा देवी अमुख्यदंभैकरूपस्य देवानां वाधायां निवर्त्तैकबुद्धेश्च
राभिर्महिषस्य वधार्थं अवंध्य मुद्यमं वबन्ध कीदृशी त्रिलोक्या मनसः शल्य
मुहर्त्तुकामा ॥ ५० ॥

ततोलक्ष्य मुत्पत्य दम्भोलिपातं ययाता द्रितुल्यस्य तस्यो परि-
ष्ठात् । पदा क्रम्य गाढं त्रिशूलिनकण्ठे शिलाकर्कशे तं जघा-
नाघहंत्री ॥ ५१ ॥

किं विध मुद्यमं वबंधेत्यत आह तत इति तदनन्तरं सा देवी अतिलाघ-
वात् अलक्ष्यमेव उत्पत्य तस्याद्रि तुल्यस्य महिषस्य चोपरिष्ठात् दंभोलि
र्व्यं तद्वत्पातो यस्यां क्रियायां तथा पपात अथ तं गाढं पादेनाक्रम्य शिला-
वत्कर्कशे कण्ठे त्रिशूले तं जघान की० सा अघहंत्री तं घ्नन्ती स्वपादस्पर्शनं
तस्य रिपोरपि पापमपि जघानेत्यर्थः तदुक्तं लोकान् प्रयातु रिपवोपि हि
शस्त्रपूता इत्यं मतिर्भवति तेष्वपि तेति साध्वोति ॥ ५१ ॥

तथा क्रान्त इत्यंग्रिणा सौ दुरात्मा मुखा त्वंस्वरूपेण निस्सर्त्तु-
मैहत् । स निष्क्रान्तपूर्वार्ध एवा वतस्ये समाक्रान्तपश्चार्धभागो-
महेष्ट्या ॥ ५२ ॥

तयेति इत्येवं पादेन तया आक्रांतो ऽसौ दुरात्मा महिषः सुखा त्वंस्वरू-
ण निस्सर्तुं ऐच्छत् अथ सः निक्रांतः पूर्वार्धो यस्य तादृश एव अवतस्थौ ननु
पश्चार्धभागः कस्मिन्ननिष्क्रान्त इत्याह को० सः महेश्या समाक्रान्तः पश्चार्ध-
भागो यस्य अपरश्चासा वर्धश्चेति पश्चार्धः अपरसर्गार्धपञ्च भावो वक्तव्यः
अवतस्थ इत्यत्र समवप्रविभ्यः स्थ इत्यात्वम् ॥ ५२ ॥

विनिष्क्रांतपूर्वार्धं एवैष देव्या समं मायिसम्पादयुयुत्सांबभूव ।
जहासां विका सा य साकूत मुच्चै रुद्रीच्या झुतं कर्म तस्ये
त्यपूर्वम् ॥ ५३ ॥

• विनिष्क्रान्त इति एष मायिषु सम्पाद महिषः विनिष्क्रांत पूर्वार्ध
एव देव्या सह युजेच्छुर्बभूव अथ सा अंविता ऽपि इति तस्याद्भुत मपूर्वं
कर्म उदीच्या साकूतं साश्चर्यं मुच्चैर्जहास ॥ ५३ ॥

अथो कालदत्तेन खड्गेन भालं करालेन संवृष्टा तस्या तिभी
मम् । ऋणं वृश्चतिस्मा सः कालस्य देवी तदीया न्महासू न्द्रुतं
तस्य दत्त्वा ॥ ५४ ॥

अथोइति अथ सा देवीकालदत्तेन करालेन खड्गेन अतिभीमं तस्य
महिषस्य भालं संवृष्टा कृत्वा अस्य खड्गदातुः कालस्य ऋणं वृश्चति स्म अ-
च्छेत्तोत् किञ्चत्वा तस्य महिषस्य मत्वाप्राणान् शीघ्रं तस्य कालस्य दत्त्वा
तेन तस्यै खड्गो दत्त स्तयाच तस्मै महिषस्य प्राणा दत्ता इति ऋणच्छेद
स्तयाकृतः अन्योपि कस्माच्चि क्षुवर्णादिकं गृहीत्वा कालान्तरे तत्राति निधि-
त्वेनान्यदस्तु ददाति ॥ ५४ ॥

पपाता सः भूमिं विधुन्व ज्झिरस्त दयथा वज्रभिन्नं महाशृंग
मद्रेः । ततस्तस्युषी तस्य नृत्यत्कवंधे रराज क्षणं सा क्षणाभे
व मेघे ॥ ५५ ॥

पपातेति अथ तस्य महिषस्य तत् खड्गच्छिन्नं शिरो भूमिविधुन्वत्
कंपयत् सन् पपात कथं यथा वज्रेण भिन्नमद्रेर्महाशृङ्गं पतति तत्पातानन्तरं

तस्य नृत्यति कबंधेक्षणमात्रं तस्मिन् सा देवी मेघेक्षणाभा तडिदिव विरेजे
तत्कबंधस्य कृष्णवर्णत्वा न्मेघतुल्यता ॥ ५५ ॥

अथोत्प्लुत्य तस्मा त्समाश्रयास्य सिंहं द्रुतं सा रुह त्वप्रसादैक
पात्रम् मुदोच्चैः । स चुक्रोश देव्याऽभिषिक्तः कटाक्षै रनुक्रोश
पीयूषपूर्णैः ॥ ५६ ॥

अथेति अथ साक्षणं स्थित्वा तस्मात्कबंधात् उत्प्लुत्य ततश्च स्वप्रसादस्यै
कंपात्रं आधारं तं सिंहं समाश्रयास्य हस्तेनेतिशेषः द्रुतं प्रारुहत् ससिंहीपि
करुणामृतपूर्णं कटाक्षैर्देव्या अभिषिक्तः मुदाउच्चैश्चुक्रोश कृपादया नुकंपास्या
दनुक्रोशोपी त्वमरः ॥ ५६ ॥

ततः कंधरारंध्रतो रौधिरौ स स्रवं स्रस्य नीरंध्रधारां कबंध-
धः । पपातावनीकं पवित्रस्तकाष्टेभ चीत्कारमित्री कृतायात-
रावः ॥ ५७ ॥

ततइति ततो देव्यतारानंतरं सच्छिन्न शिरा स्तस्य भहिषस्य कबंधः
कंधराया ग्रीवाया रंध्रतच्छिद्रात् रुधिरसंबन्धिनीं नीरंध्रा मनवच्छिन्नांधारां
स्रवन्सन् पपात भूमाविति शेषः कीरबंधः अवनीकपेन विव्रस्ताये काष्टे
भादिगाजास्तेषां चीत्कारैर्मित्रीकृतः स्वसहायी कृतः आपात रावो येन
अतिशयोक्तिरियम् ॥ ५७ ॥

अथो तस्य हाहेति कृत्वा परासो अमूर्त्यस्तशस्त्रा पलायांवभूव
जघानाधिनीं रंहसा तां तु सिंहः स सद्यः स्रवत्कोष्णरक्तं पि
यासुः ॥ ५८ ॥

अथोइति अथ तस्य गतासो र्महिषस्य चमूः सेना तत्रैव न्यस्त शस्त्रा
सतो हाहेति कृत्वा पलायां बभूव तां तु पलायमानां पापिनीं सेनां स
सिंहः वेगेन जघान ननु तादृशी किमर्थं जघानेत्यतश्चाह कीदृशः तच्छरीर-
भ्यः स्रवत् अतएव कोष्णं द्रिपदुष्णं रक्तं पातु मिच्छुः ॥ ५८ ॥

अथो ये वशिष्ठा स्ततो दंदशूका भया दंतकाभस्य नागांतक
सः । पलाय्याथ पातालमुदिश्य हित्वा कुनाकाविलायाविली
ना विलेषु ॥ ५८ ॥

अथोइति अथ ततो मरणात् येत्ववशिष्ठा दंदशूकाः राक्षसाः ततु यम-
तुल्यस्य नागानां गजानां मंतं नाशं करोतीति तस्य सिंहस्य भयात् पलाय्य
अथ च पाताल मुदिश्य कुनाकौ भूमिं दिवं च हित्वा इलाया भूम्या विलेष
विलीना आसन् यथा नागांतकस्य गरुडस्य भयात् दंदशूकाः सर्पाः पलाय्य
पातालं चोदिश्य भूमिविलेषु विलीना भवन्ति तद्वदित्यर्थः दंदशूकस्तु पुच्छिगो
राक्षसे च सरोस्ये इति हैमः नागो मंतगजे सर्पे पुत्रागे नागकेसरे इति च
॥ ५८ ॥

अथो चालवेतालभूतादिसंघाः करालानना पाणिराजत्कपा
लाः ललल्लं वज्रिवहानिपीतास्रधारा वहंतो दया त्मृक्किणी स्त
च चेरुः ॥ ६० ॥

अथेति तदनन्तरं उच्चैः कृता स्तालाः करस्फाला ये स्तादृशा वेताला
भूताश्च तदादीनां कूष्मांडादीनां संघाः तत्र युद्धभूमौ चेरुः कीदृशाः कराला
न्याननानि येषां तथा पाण्डिषु राजन्तः कपाला येषां तथा ललंतीभिर्लं-
जिह्वाभिर्निपीतारुधिरधाराः कर्म सृक्किण्योः डोष्टप्रांतयोर्दयात् वहंतः तालः
करतलेगुष्टमध्यमाभ्यां च संमिते गोतकालक्रियामाने करस्फालेद्रुमांतरे
इति हैमः प्रांते चोष्टस्य सृक्किणी इत्यमरः ॥ ६० ॥

वभु स्तत्र योधा मृता युद्धमध्ये शरैः रोमशीभूतकायाः क्षतांगाः
असृक्पूरकल्लोलकांदोलमाना महांतीव काष्ठानि पथो धि-
मध्ये ॥ ६१ ॥

वभूरिति तत्रच युद्धमध्ये मृता वहवो योधाः वभुः कीदृशः शरैः रोमशी
भूताः काया येषां अत एव क्षतांगाः तथा असृक्पूररूपैः कल्लोलैः कांदोलमाना
इतस्ततः प्रेर्यमाणाः तत्र दृष्टान्तः पथो धिमध्ये महांतिकाष्ठानीव ॥ ६१ ॥

असंख्यातैः शंखैर्भटमुकुटकीर्णैरुमणिभिर्नगाभैर्नागैर्द्वैः प-
तिततुरगैश्च दुसदृशैः । परिस्फुटैश्चक्रैस्त्रिकतिलतदे चूर्णित
रथै रराजै का लक्ष्मी हरि र पि च तत्रा सृगुदधौ ॥ ६२ ॥

असंख्यातै रिति तत्रासृगुदधौ एका सा ऽवशिष्टा लक्ष्मीहरिः सिंहश्च
रराज यथा प्रलयाब्धौ लक्ष्मी हरिर्नारायणश्च राजति तद्वदित्यर्थः कोट्यंशे
असंख्यातैः शंखैः कुंभै रिव शंखैः स्मृतानां भाला स्थिभिः तथा भटानां
मुकुटैः कीर्णैरुमणिभिर्मणिभिः तथाशैलाभैर्गजैर्द्वैः इन्दुसदृशैः श्वेतैश्च पतितै
स्तुरगैः यद्वा इन्दुसदृशैश्चक्रैश्च परिस्फुटैः अतिदृढै युक्तै इत्यर्थः तथाचूर्णै
भूतैरथैः सिकतिलांसिकतावत् तलं यस्मा उदधिरपि शंखादियुक्तो भवति
इति तयोः सादृश्यं शंखः कुंभौ नयोषिन्ना भालास्थि निधिभिश्च श्वेतै इति
हेमः ॥ ६२ ॥

इतस्ततो नैकमहासुराणां भ्रमंतिशौर्षाणि वभुर्महांति ति
तीर्षुभिस्तत्र कृतांतभृत्यैस्तुंवीफला नीव समावृतानि ॥ ६३ ॥

इतइति तत्र अनेकेषां महता मसुराणां महांतिशौर्षाणि इतस्ततो भ्र-
मंतिसंतिवभुः कानीव तत्रासृगुदधौतितीर्षु भिर्यमकिकरैः समावृतानि तुं-
वीफलानीव ॥ ६३ ॥

केचिच्छूलमुखाः परेक्षुरमुखाः सूचीमुखाश्चेतरे
चन्द्रार्धाकृतिवक्त्रकास्तदितरे केचित् त्रिशूलाननाः ।

दिग्धासगा अपरे विषै रसुहरै रन्ये तु दंभोलिभा

रेजुस्तत्र तरंत आशुगचया क्रूरा द्वाशीविषाः ॥ ६४ ॥

केचिदिति तत्र आशुगानां च यास्तरन्तः संतः क्रूरा आशीविषाः
सर्पा इव रेजुः तेषु च केचिद्वाणाः शूलमुखा आसन् परेतु क्षुरमुखाः
इतरेच सूची मुखाः तदितरे च चन्द्रार्धाकृति वक्त्रकाः केचित्त्रिशूलाननाः
अपरेतु प्राणहरै र्विषै र्दिग्धासगा लिप्तमुखाः अन्ये तु दंभोलिभावज तुल्या

ववौ मंदं मंदं सुरभि रनिलः स्पर्शमुखदः स्फुटं जज्वाला ग्निः
ख मपि रहितं पांसुपटलैः प्रसेदु दिग्भागा मिहिरहिमगू-
मंजुमहसा वभूतां भूतानि प्रममदु रपासौ सुररिपौ ॥ ६५ ॥

एवं युद्धभूमिं वर्णयित्वा जगत्स्वास्थ्य माह ववाविति सुराणां रिपौ मन्त्रि-
षे अपासौ मृतं सति सुरभिः स्पर्शमुखदश्च वायु मंदं मंदं ववौ तथा अग्निः
स्फुटं विधूमं जज्वाल तथा खमपि पांसूनां पटलैः रहित मासोत् तथा दिग्भा-
गाः प्रसेदुः प्रसन्ना जाताः तथा मिहिरहिमगूसूर्यचन्द्रौ मंजुमहसौ रुचिरतेज-
सावभूतां तथा भूतानि जीवाः प्रममदुः मदीर्घं धातुः ॥ ६५ ॥

इत्थं तद्देवकार्यं त्रिजगदकहरं श्रीमहापूर्वलक्ष्मीः कृत्वा तत्कर्ण-
तरं सा अमजलपृष्ठतैर्मौक्तिकाभैर्वरासया हित्वा तं ग्लानिहेतुं
रणधरणि मगाद्भूतो भेलिहाग्रे शृंगे निश्चित्य तत्रा जिग-
मिषु ममरस्तोम मास्तोतुकामम् ॥ ६६ ॥

इत्थमिति सा श्रीमहापूर्वलक्ष्मीः श्रीमहालक्ष्मी रित्यर्थः इत्थं तत्कर्ण-
तरं अतर्क्यं त्रिजगता मकंदुःखं हरतीति तादृशं देवकार्यं महिषरूपं कृत्वा
कीदृशी मौक्तिकाभैः अमजन्यैर्जलविन्दुभिर्वरं सुंदरमाख्यं यस्याः अथ तां
ग्लानिहेतुं रणधरणिं हित्वा अभ्रं लिहमयं यस्या तादृशस्य कश्चिद्भूतः शैल-
स्य शृङ्गे अगात् किं कृत्वा तत्र लानि आस्तोतु कामं अमराणां स्तोमं वृष्टं
आजगमिषुं निश्चित्य अत्र युद्धभूमौ देवानां स्तोतु मागमिष्यन्ति अतोनाह
स्यातथ्यं ग्लानिहेतुत्वा दिति भावः अभ्रालिह इति खण् स्तोमौघनिकरब्रा-
तवारसंघातसंचयादित्यमरः ॥ ६६ ॥

श्रीमाञ्जशंभो शरणसदनीभूतहृच्छम्भुनाथो
लक्ष्मीनाथं कविपरिमृष्टं देशकीसूत यं मां ।
तेनोद्गीते महिष निधने गीत लक्ष्मी चरित्रे
लक्ष्मीकाव्ये विरति मगमत्सर्ग एषोष्टमोपि ॥ ७० ॥

श्री मानितादि पूर्ववत् ॥ ६८ ॥

इति श्री लक्ष्मीकाव्ये भगवती महिष संवादेनामाष्टमः सर्गः ८

इति श्री लक्ष्मीकाव्यव्याख्याया मष्टमः सर्गः ॥ ८ ॥

—

ओंनमोभगवत्यै । तदनु नभसि देवाऽवग्रहे स्मिन् विनष्टे घनकु-
सुमसुवृष्टिं चक्रिरे सर्वतस्ताम् । जगु रथधृतलास्या मंजुघोषा
सुकेशीप्रभृतय उरुमोदात्षट्पदीभिस्तदानीम् ॥ १ ॥

ओंनमोविघ्नहर्त्रे निहतं सहस्रोत्तमांगके तुरगारिः सुरतापकारिणः द्वा-
ह्निषेद्रमुखाभिवादितं चरणाभोजमुपास्महे श्रियः अस्मिन् नमो देवस्तुति
वर्णयिष्यते तावत्तेषां मागमननिवन्धनं निरतिशयानन्दोद्भवमाह तदन्विति
तदनन्तरं अस्मिन् अवग्रहवृष्टिकारणीभूतयज्ञध्वंसं कृत्वा दृष्टिप्रतिबन्धरूपे
महिषे विनष्टे सति नभसि आकाशे स्थिता देवाघनानि विडां पुष्पाणां सुवृ-
ष्टिं सर्वतस्तां भगवतीं चक्रिरे अथ मंजुघोषा सुकेशी प्रभृतयः सर्वे श्या-
धृतलास्यं नृत्यं याभिस्तदृश्या षट्पदीभिर्गानां हेमन्तो विशेषैः उरुमोदात्
तदानीं जगुः प्रभृति शब्देनाद्यर्थे नरभामेनकाष्टताञ्चुर्वशो तिलोत्तमादीनां
यहनम् अथाप्रस्तुतार्थः तदनु अस्मिन्नवग्रहे वृष्टिविघाते विनष्टे सति देवामेधा
नभसि आवर्णमासि घनकुसुमानां मेघपुष्पाणां जलानामितियावत् सुवृष्टिं
सर्वतस्तां पृथ्वीं चक्रिरे अथ तदानीं वर्षाकाले प्रवृत्ते मंजुघोषोयसराः सा
कोकिला तत्र प्रभृतयः उरुमोदात् षट्पदीभिर्भ्रमरीभिः सह जयुः तथा शो-
भनाः केशा यसराः सा मयूरी तत्र प्रभृतयश्च धृतनृत्या आसन्तामिति सर्वतो
योगे द्वितीया नभोव्योम्नि नभामाघे आवर्णे च पतद्गृहे घ्राणे मृणालमूत्रे च
वर्षां सु च नभाः स्मृतमिति विश्वः देवः सुरे घने राज्ञीति च अस्मिन् नमो मा-
लिनी वृक्षम् ननवययुतेयं मालिनी भोगिलोकैरिति लक्षणात् अष्टभिः सप्त-
भिश्च यतिरित्यर्थः ॥ १ ॥

अथ तरलतराभिः किन्नरै रंगुलीभिर्वरलयमनुतालं ताडिता
स्वारुगीतैः । अमृतरसनदीशा रोदसी व्याप्य नेदुः परममधु-
रमंदारावहृद्या मृदङ्गाः ॥ २ ॥

अथेति अथ तत्र अमृतरसरूपेण नदीशा समुद्रेण रोदसी व्यावाभूमी
व्याप्य मृदङ्गामुरजानेदुः कीदृशाः तरलतराभि रङ्गुलीभिः कृत्वा स्वारुभिर्गीतैः

सह तालं तालं प्रति वरलयं यथा सगत्तथा किन्नरै स्ताडिताः पुनः की० पर-
ममधुराये मंद्रा गम्भीरा आरावा स्तै हृद्याः मनोरमाः तालः कालक्रियामानं
नयः सामग्र मितप्रमरः गीतवाद्यपदादिन्यासानां क्रियाकालयोः साम्यं लयः
कालमग्र क्रियया आवाप निष्क्रमादिकमानं परिच्छेदनं ताल इतरर्थः ॥२॥
इति नभसि समुत्ये चारुतौर्यत्रिके स्मिन्भुवि निखिलतिर
आं श्रेणयो पि श्रवोभिः विगलदितरवेद्यास्त त्विवंत्यः सुधाव
त्प्रसृतनिजदृशः खे चिचलिता द्रवा सन् ॥ ३ ॥

इतोति इत्येवं नभसि अस्मिन् चारुणि तौर्यत्रिकं श्रवोभिः सुधावत् पि-
वन्त्यः अतएव विगलत् नष्टी भवत् इतरत् पानाशनादिकं वैद्ययेषां यथा खे
एव प्रसृता निजदृशो येषां अरसज्ञानामपि सृगादीनां यच्चेदृशी गति जाता
किमु तत्र रसज्ञाना मितरजनानां वाच्य मिति भावः तौर्यत्रिकं नृत्यगीतवाद्यं
नाद्य मिदं त्रय मितप्रमरः ॥ ३ ॥

शतमखमुखलेखाः खा त्समुत्तीर्य वेगा जयतु जयतु देवी त्यु-
च्चकैर्गायमानाः । सह मुनिहयवक्त्रस्वर्गवेश्यादिवर्गै स्त मचल
मथ पादै रञ्जितं चारु चक्रुः ॥ ४ ॥

शतमखेति अथ इन्द्रादयो देवाः वेगात् खात् समुत्तीर्य मुनिभिर्हयवक्त्रैः
किन्नरैः स्वर्गवेश्यादीनां च वर्गैः सह देवी जयतु इत्युच्चैर्गायमानाः तं देव्या-
धिष्ठितं मचलं स्वपादैश्चारु यथा भवति तथा अंकितं चक्रुः तत्राजग्मुरि-
तरर्थः ॥ ४ ॥

अथ सुरललनानां भूषणैः पूषरुग्भिः कनकितनिखिलांगो देव
तैरुप्यमणः खचितशिखरदेशो रत्नजालैः शिवायाः स्फुट म-
वनिधरो सा वन्वकार्षीं त्सुमेरुम् ॥ ५ ॥

अथेति अथैवं सति असाववनिधरः शैलः स्फुटं प्रकटमेव सुमेरुं वन्व-
कार्षीत् तुलितवान् मेरुतुल्यो भाति स्मोतरर्थः कुत इतराह कीदृशः सूर्यसदृश
तेजोभिरम्बरसां भूषणैः कनकोभूतानि निखिलान्यङ्गानि यमग तथा देवतैरुप-

माणो ऽधिष्ठितः तथा शिवायाः श्रीमहालक्ष्म्या रत्नजालैः खचितः शिखर-
देशो यस्य सुमेरुरपि कनकमयः देवानां च निवासस्थानं तम्य शिखरे च
रत्नानि सन्ती तुल्यता ॥ ५ ॥

अपि कमलदलेभ्यः कोमलौ मातु रंघ्री कठिनमुकुटकूटै मां-
व्यथा मां हिषाताम् इति हि तदुपपादं शंकया ते विशंकं युगप
दभिपतंतो धित्यकायां विरेजुः ॥ ६ ॥

अपीति कमलदलेभ्योपि कोमलावस्थामातुरंघ्री अस्माकं कठिनै मुकु-
टानां कूटैः शृङ्गै व्यंथां मा मां हिषातां न प्राप्नुवतां इति शंकया ते देवाः तस्याः
देव्या उपपादं पादयोः समोप मेव विशंकं यथा सगत्तया अधिल्लकायां शैलो
र्ध्वभूमिकायां युगपत् अभिपतन्तो विरेजुः ॥ ६ ॥

अधिगततदनुज्ञा स्ते समुत्तिष्ठते ति प्रणयनतशिरोभिः क्षिप्र-
मुत्थाय देवाः । अथ सरसपदाभि वर्णमालाभि रंवां नुतिभि-
रभिनुवंतिस्मोन्मुदो मालिनीभिः ॥ ७ ॥

अधिगतेति अथ ते देवाः समुत्तिष्ठत इति अधिगता प्राप्ता तस्य अनुज्ञा
येषां तादृशाः सन्तः प्रणयेन नतैः शिरोभिः क्षिप्रमुत्थाय अथ उत्कृष्टा मुदो
येषां ते ता मखां नुतिभि रभिनुवन्ति स्म कीदृशीभिः सरसानि यामु ताभि
वर्णानां मकारादीन् मनुक्रमेण निर्णयना मालाभि रिव मालाभिः कृत्वा
मालिनीभि र्मालावतीभिः अत्र स्तुतोनां स्वरूपतापि व्यज्यते तथाहि रसाः
षट्पदा येषां तै र्भूमरै सहिताभिः नाना वर्णमालाभिः कृत्वा मालावतीभिः
यद्वा वर्णानां मकारादीनां माला यस्यां तादृशीभिः सरसपदाभिश्च मालिनीभि
ः ऋन्द्ो विशेषै स्तां स्तुवन्ति स्म वर्णमालाभि रिति बहुतुं बहुदेवापेक्षया अत्र
तु कैव वर्णमालास्ति ॥ ७ ॥

अरुणजलजकांतं मंगलं चा तिसौम्यं गुरुसुकविभि रिङ्ग-
हंसवन्मन्दचारि । प्रणतजनतमोनुद्देवि चक्राङ्गकेतुप्रभृतिभि
रभिवाद्यं तै र्त्रियुग्मं श्रिताः स्म ॥ ८ ॥

तावदकारस्यादित्वात्तदादिना स्तुवन्ति अरुणेति हे देवि ते तव अत्रियु-
ग्मं वयं श्रिताः कोट्यं अरुणजलजवत् कांतं मनोरमं तथा भक्तानां मशुभ-
नाशकत्वा अक्षुलरूपं तथा अतिशयेन सौम्यं सुन्दरं तथा गुरुभिर्महद्भिः सु-
कविभिरोड्यं स्तुत्यं तथा हंसवन्नन्दं चरितुं शीलमस्य तथा प्रणतानां
जनानां तमो नुदति नाशयतीति तत् तथा चक्रांगो हंसः केतौ यस्य सः
ब्रह्मा तत्प्रभृतिभि रभिवाद्यं नमस्कारण्यं क्रोडीकृतनवग्रहं चेदं पद्यं तथा
हि अरुणेत्येतेन सूर्यः जलजिति चन्द्रः मंगलेति भौमः सौम्योवुधः गुरुं ह्यस्य-
तिः कविः शुक्रः मंदः शनिः तमो राहुः केतुः शिखोति रत्नावल्यलंकारोयम् ॥

ब्रह्म हरिहरमुख्यैर्वाङ्मनोगम्यभूमिर्न च कतिविधकीर्त्ति-
र्ज्ञायसे कीर्त्यमेव । मुखरयति हि मात भक्तिरेषा तवा स्मा-
न्क्षमय स्वतु न शोभा मेति रोषाः सुतेषु ॥ ६ ॥

अथ स्तुतिर्नामगुणकथनं तच्च गुणज्ञानाधीनं अज्ञातस्य कथनायोग्य-
त्वात् तथा च निर्गुणमगुणरूपाया भगवत्या गुणानां मभावादानन्त्याच्च ज्ञातु
मशक्यत्वंकथं तत्कथनरूपा स्तुतिरनुरूपा भवेदित्याशंक्य तदपनोदनव्याजेन
स्वस्थानौद्यत्यं दर्शयन्ती भगवती पादश्रवणानन्तरं शक्तिशक्तिमतोरभेदं पश्यन्ती
ब्रह्मरूपेण तांस्तोतु मारभन्ते इहेति हे मातः ब्रह्म जगति हरिहरमुख्यै रपी-
श्वरै स्त्वं न ज्ञायसे न ज्ञान विषयो भवसि तथा कीर्त्यसेन अज्ञेयत्वे अकीर्त्त-
नीयत्वे च हेतुं इयं क्रमेणाहुः को० त्वं वाङ्मनसो रगम्य भूमिः अगमस्थानं
निर्धर्मकत्वात् अतो गेयत्वा संभवः यतो वाचो निवर्त्तन्ते अप्राप्य मनसा सहे-
ति श्रुतेः तथा कतिविधाः अनेकप्रकाराः कीर्त्तन्यो जगत्सृष्ट्यादिभक्तानुग्रह-
दुर्जननियन्त्रादिरूपा यस्य सा अतः कीर्त्तनीयत्वा संभवः गुणामानन्त्यादि-
त्यर्थः तर्हि भवद्भिः कथं कीर्त्याविष्करणरूपा स्तुतिरारभ्यते इत्याहु हे मातः
अस्मांस्तु एषा तव भक्तिरेव मुखरयति वलात्कारेण बाधाली करोति अतो
नास्मासु कश्चिन्ममदोषोस्तीत्यर्थः अधीचेत्तथापि क्षमय यतः सुतेषु रोषो
मातु रिति शेषः शोभां नैति न प्राप्नोति कुपुत्राजायन्ते कचिदपि कुमाता
न भवतीत्युक्ति प्रसिद्धेः ॥ ६ ॥

उरुतरवरकीर्त्तं लब्धु मंतं तदा मी दशशतकरचक्षुर्मौलयो -
ना त्व मासन् त्वयि तु विनयभावा स्त्रे भिरे त्वत्पदाब्जा द्युतिल
व मपि वज्रं शीर्षधार्या च धूलिम् ॥ १० ॥

अथ कीर्तिरामन्तरं प्रतिपादयितु मन्वयव्यतिरेकाभ्यां कारणतां च द्रढ-
यितुं भगवत्यनुवृत्ति व्यतिरेकेण फलव्यतिरेकमाहुः उरुतरेति उरुतरा अनन्ता
वराश्रेयः साधनोभूता च कीर्त्तिर्यस्य स्तुत्स्वबुद्धौ हे उरुतरवरकीर्त्तभगवति
अमोदशशतकरचक्षुर्मौलयः दशशत सहस्रसंख्याकाः कराः किरणा यस्य स
सूर्यः तन्त्रितानि वसंषि यस्य सः इन्द्रः तन्त्रिता मौलयो यस्य सः शेषः एते-
पिमहाप्रभावाः तव सगुणाया गुणाना मंतं लब्धुमियत्तया ऽवधारितुं अलं
समर्था न आसन् अयं भावः सूर्येणेत्यभिमतं जनोदाभ्यामपिकराभ्यां दूरे-
स्थित मप्यर्थं गृह्णाति अहं तु सहस्रकरोस्म्यतो भगवत्या अंतं किं न
लक्ष्यामि तथेद्रे णेत्यभिमतं मम सहस्रं चक्षुषि सति अत स्तदंतं किं न
द्रक्ष्यामि तथा शेषेणाभिमतं मम सहस्रमिता मौलयः संति प्रतिमौलि च
हे हे जिह्वे अत स्तस्या गुणकीर्त्तनेको ममात्यायासोस्ती त्यभिमानेन कि-
मपि तषांतं न प्रापुः त्वदनुवृत्तिं विना प्रसिद्धप्रभावानामपि सूर्येन्द्रशेषाणां
दुर्विज्ञेयत्वेका वार्त्ता न्येषा मिति व्यतिरेक मुक्ता ऽन्वयमाहुः अज्ञाभिमा-
नेन तवांतमलब्ध्वा त्वा मनुवर्त्तमाना स्त एव सूर्येन्द्रशेषा स्वयि विषये विनय-
भावात् स्त्रीद्वत्यपरित्यागात् आद्यः सूर्यः त्वत्पदाब्जात् तत्रस्थिताया द्युतेः
प्रभाया लवं लेशं लेभे येन जगदंतर्वर्त्तिनिखिल ध्वान्तध्वंसं करोति अन्य
इन्द्रः त्वत्पदाब्जस्थितवज्रचिह्नात् वज्रं लेभे येन वृत्रप्रभृतीन् दैत्यान् नाशयति
अपरः शेषस्तु त्वत्पादाब्जलग्ना या धूलि स्तां लेभे यातयाविधिशिरसा वहति
अतः पूर्वं वालिशतया निवृत्तावपि पश्चात्तवानुवृत्तः फलं स्फुटमेवात्र दृष्ट
मित्यन्वयउक्तः ॥ १० ॥

ऋत मसि तमस स्त्वं सर्वथा स्मा त्यरस्ता तव लव मनवापा-
स्य त्वा इशो प्य नौशः । स्फुटतर मिति दृष्टं यत्पुराप्यच्युता-
द्या न वय ममु मनु त्वां हन्तु मीशा अभूम ॥ ११ ॥

इदानीं ब्रह्मणा सह तादात्म्यं प्रतिपादयितुं भगवत्याः सदादिरूपता-
माहुः ऋतामिति हे मातः त्वं ऋतं सत्यमसि सतं ज्ञानमनंतं ब्रह्मेति श्रुतेः
तथा ऽस्मात् तमसो ऽज्ञानात् सर्वथापि परस्तादसि प्रकाशात्मकत्वात् एवं
तादात्म्यं प्रतिपाद्य भगवत्या आधिक्यं द्योतनाय ततः किञ्चिद्विशेषमाहुः
एवं तादात्म्यं सत्यपि हे मातः स ईशः कर्तुं मकर्तुं मन्थया कर्तुं शक्नोपि
परमानन्दं समुल्लास निर्भरः परमात्मात बलं सिसृक्षां रूपलेशं अनवाप्य
अप्राप्य सृष्ट्या दा वनोशः स्यात् युवयो रैक्ये सत्यपि एता वान्विशेषोस्ति स
ईश्वरस्त्वां विना न किञ्चित्कर्तुं शक्तः त्वं तु तं विनापि शक्तासि शक्तिवृत्तात्
अत्रैव प्रत्यक्षप्रमाणमाहुः हे ईशि इतीदं तु तवाधिक्यं स्फुटतरं प्रत्यक्षमेवेदानी
मस्माभिर्दृष्टं यस्मात्पुत्रामहिषयुद्धे अच्युताया अपि वयं अनुत्तां तृडीताः
सन्तः अमुं महिषं हंतुं ईशान अभूम त्वं तृच्युतायै रहिना पर मुमनाया-
सेनैव हतवतोत्यतस्तवै वाधिक्यं मिति ध्वनिः नच्यवति स्वरूपादित्यच्युत
शब्दे नात्रपरमात्मैवलक्ष्यते एतदुक्तं सकलजननी स्तवे कणा स्वदीप्तीनां
रविशशिक्षणाणुप्रभृतयः परंब्रह्म क्षुद्रं तव नियत मानन्द कणिकेति हीने
द्योत्ये ऽनुप्राब्धदिति त्वामिति द्वितोया अत्रा ऽकारादीनां संध्यक्षराणां चा
नुपादानं षष्ठ्यन्तो नुरोधेन मालिन्यां हि तावत् षट् लघवः सन्ति ॥ ११ ॥

कतिचि दमरवंद्ये व्याहरंतौ ति विद्यां सदसदिति तथा न्ये-
केष्व स त्वा सदन्ये अपर इह हि विश्वं विश्रमात र्जगु स्त्वां-
वय मिह करुणाब्धिं मन्महे त्वा मतर्क्याम् ॥ १२ ॥

अथ सर्वेषां मतमनूय स्वभक्तिमतं मुख्यं प्रतिपादयन्तः स्तुवन्ति कति-
चिदिति हे अमरैर्देवै र्वंद्ये यद्वा अमरेण परमात्मनापि वंद्ये अखिलवंद्ये
इति वा पाठः कतिचित् स्वसंप्रदायानुरोधेन स्वद्रष्टव्यज्ञाः त्वां विद्यां चैतन्य-
रूपा मिति व्याहरन्ति अथैवं चैतन्यरूपतु सिद्धे अपरेण तत्ताविरोधिनोऽ
हैतविदः हे विश्वमात स्त्वां विश्वं सकलजगद्रूपांजगुः सर्वसिदं यदयामत्मा
आत्मैवेदं ब्रह्मैवेदं सर्वं पुरुषएवेदं विश्वं सर्वस्वत्विदं ब्रह्मेत्यादिश्रुतिभिः अथै-
व विश्वरूपतु सिद्धे त्वां विश्वरूपां अन्ये सांख्य मतानुसारिणः सदिति जगज्जनि

धनरहितां जगुः न ह्यसत उत्पत्तिः संभवति न वा सतो विनाश इत्युत्पत्तिं विना
 शब्दाभ्यां साविर्भावतिरोभाव मात्रमभिलिख्यते तेन सदेव सर्वं मित्याहुः अथ
 केपि स्वगतमतानुसारिणः असत् क्षणिकमिति वदन्ति नहि सतः स्थिरतुं
 संभवति अर्थक्रियाकारितु मेव हि सतुं तच्च समर्थस्य क्षयायोगेनाविलंबेन
 उपपद्यते इतरेकस्मिन्नेव क्षणे सर्वार्थक्रियादिसमाप्ते रुत्तरक्षणे ऽसतुमेव तथा
 चेत्तरस्यापि क्षणिकविज्ञानसंतानरूपत्वादसावसत उत्पत्तेरौष्टे न तु सतः स्थि-
 रतुयेत्यसदेवाहुः अथ तदुभययत्नासहिष्णुयो ऽन्ये तार्किकाः सदसदित्युभय
 रूपतां वदन्ति आकाशकालदिगात्मनः पृथिव्यादिपरमाण्वो नितराः कार्य
 द्रव्याणि चानितराणि तेन सदसदितिदमिआहुः इतिपक्षत्रयमनूयन्निरासायस्वम
 तमाहुः वग्रं तु तद्वत्त्वम्यमतानभिज्ञाः तां कर्तव्याया अस्मिन् रूपामेव मन्त्रहे को
 दृष्टो ता अतर्क्यातर्का विषयां त्रिष्वप्येतेषु पक्षेषु द्वेतांगोकाराद्वितीयसम्भावरू
 पाया स्तत्र स्मर्योपि नास्त्यतो मिथस्तर्कैर् व्याहतत्वादेतन्मतानुसारिण स्तत्त्वम
 लभमानाः प्रत्युत्क्रियन्ते भक्तिपक्षस्य तु केनापि हंतुं मशक्यता न्म, स्वगत
 अतः परमपदप्राप्तये भक्तिरेव ग्राह्या न तु मियो विरुद्धानेकशास्त्रगर्तेषु पतन
 यमिति भवः अत्र देव्यां परकविमतिविकासोऽप्ये चित्तविद्यात्वादधर्मनिवृत्तस्य
 कर्णास्वित्वारोपार्थं निरूपणात् शुद्धापह्नुति रलंकारः अपह्वस्तुपरपक्षतूप
 न्यासादर्थसिद्धः ॥ १२ ॥

स्वमय मिदं मशेषं प्रागभू त्रिनिर्कल्पं तदनु तव कलायाः ।
 कल्पितानेकजल्पम् अपृथगिति भवत्या स्तद्गुणंति प्रवीणा न-
 हि खलु वलयादौ न्कांचनार्थी जहाति ॥ १३ ॥

एव मेतानि मतानि निरस्य संप्रति स्वाभिमतं तस्य विश्वरूपतां नि-
 रूपयन्ति स्वमय मिति हे भगवति इदं मशेषं नाम रूपात्मकं जगत् प्राक्
 सृष्ट्यादौ निर्विकल्पं नाम जाल्यादि विकल्प रहित मासीत् अत एव स्वमये
 शून्यप्राथं शुद्धसंविद्रूपं ब्रह्ममयं वासीत् सदेव सौम्येदं मय आसीत् एक मेवा-
 द्वितीयं ऐतदात्म्य मिदं सर्वमित्यादि श्रुतेः तदनुसृष्ट्यारंभेच्छायां सव कला-

या अंशरूपायामायायाः इदमेव निर्विकल्पं कल्पितोऽनेकविधोजत्यो नाम
जातयादि यस्मिन् यादृश मासोत् तत्तस्मात् प्रवोणाः प्रेक्षावन्तः इति जगत्
भवतया अपृथक्त्वं रूपमेव गृणन्ति अद्वितीयत्वं प्रतिपादनाय दृष्टान्त माहुः
हि यतः कांचनार्थी जनः वलयादोन् न जहाति अथ सतपि नामादिवि-
कारेवल्यकुण्डलेयूरादिकं वस्तुतः स्वर्णमेव तथा नामाद्युपाधित्यागेनेदं
विश्वं तद्द्रूपमेवेत्यर्थः यथाच्छान्दोग षष्ठे प्रपाठके सौम्यं केन मृत्पिण्डेन सर्वं
मृत्स्यं विज्ञातं स्यादाचारं भणं विकारो नामधेयं मृत्तिकेत्येव सतपि मिति
खंखः संविदि व्योमनोदये शून्ये विन्दौ मुखे खस्तु मूर्त्य इति हैमः ॥ १३ ॥

गगनमनिलवन्धो जीवनं मेदिनी च विकृति मपि महान्तं सं
सृजन्तीं गुणेभ्यः जलजदलमिवा हि निर्विलेपं पुमांसं भगवे
ति रमयन्तीं त्वां हि मूलं गृणन्ति ॥ १४ ॥

संप्रतिजगज्जननकारणतां द्रढयितुं मूलप्रकृतिरूपत्वं तस्याः सांख्यमतेन-
दर्शयन्तः स्तुवन्ति गगनमिति हे भगवति त्वामेव चिच्छक्तिं सांख्य विदः
मूलं विश्वस्य कार्यसंघातस्य मूलत्वा न्नूलप्रकृतिं गृणन्ति नतुस्य मूलांतर-
मस्ति अनवस्थाप्रसंगात् कोटशोता अद्भिर्जलैर्जलजदलमिव निर्विलेपं निःसं-
गमपि पुमांसं पुरुषं रमयन्तीं रमणक्रियायां प्रयोजकव्यापारेण प्रेरयन्तीं
पवं च सति तावत् स्वस्वरूपेभ्यो गुणेभ्यः सत्त्वरजस्तमोभ्यः महान्तं महत्तत्त्वं
संसृजन्तीं अपिशब्देनाहं कारं ततश्च विकृतिं दर्शेद्रियाणि पंचतन्मात्राणि
चेतिषोडशसंख्याकं विकारंसृजन्तीं ततश्च पंचतन्मात्रेभ्यः गगनादीनि पंच
महाभूतानि सृजन्तीं तत्रशब्दतन्मात्रादाकाशं शब्दगुणं शब्दस्य तन्मात्रस-
हितात् स्पर्शतन्मात्रादायुः शब्दस्पर्शगुणः शब्दस्पर्शरूपरसतन्मात्रसहिता
द्रुष्यतन्मात्रात्तेजः शब्दस्पर्शरूपगुणं शब्दस्पर्शरूपतन्मात्रसहिताद्रसतन्मात्रा-
दापः शब्दस्पर्शरूपरसगुणाः शब्दस्पर्शरूपरसतन्मात्रसहिताद्रन्ध्रतन्मात्रा त्पृ-
थ्वोऽशब्दस्पर्शरूपरसगन्धगुणा जायते इति सर्गक्रमात् व्युत्क्रमेणश्लोकव्याख्या
कृता तदुक्तं सांख्ये प्रकृते र्महांस्ततोहंकारस्तस्माद्वक्ष्य षोडशकः तस्मादपि
षोडशकात्यन्त्रेभ्यः पंचभूतानीति ॥ १४ ॥

घृणय इवदिनेशे वर्हिषीव स्फुलिंगा स्ततय इव ययोधौ लो!
लकल्लोलकानाम् । समुदय मधिगत्यानेकवारं जगंतित्वयि धृत
नटलीले लीलया यान्ति शान्तिम् ॥ १५ ॥

इतराध्यारोपमुक्ता सांप्रतमपवादं स दृष्टान्त माहुः घृणय इति हे धृत-
नटलीले भगवति अमूनि जगन्ति इत्यं त्वत्तएव समुदय मुत्पत्तिं अनेकवार
मधिगत्य त्वय्यवलोलयाशान्ति उपरमं यान्ति त्वय्यवलीनानि भवंतीत्यर्थः अत्र
दृष्टान्तमाहुः कस्मिन्क इव दिनेशे सूर्ये घृणयः किरणा इव तथा वर्हिषि अग्नौ-
स्फुलिंगा अग्निकणा इव तथा लीलानां कल्लोलकानां महोर्मिणां ततयः
योधौ धाविव प्रतश्चो यमपवाद स्तस्य चक्रमः स्मर्यते जगत्प्रतिष्ठादेवर्षे पृथिव्य
सुप्रलीयते ज्योतिष्ठापः प्रलीलन्ते ज्योतिर्वायौ । प्रलीयते वायुः प्रलीयते
व्योम्नितच्चाव्यक्ते प्रलीयते अवग्रक्तं पुरुषे ब्रह्मन्निष्फले सुप्रलीयत इति ॥ १५

चकितहरिणनेत्रे त्वं मना गेव नेत्रे सदय मलिकनेत्रे मन्मथचे
त्रजैत्रे । वितरसि यदि सदो विष्णुजिष्ण्वादिवंद्यो भवति स
भवकर्त्ता देवि भर्त्ता च हर्त्ता ॥ १६ ॥

इत्येवं जगज्जननादिकारणतुं प्रतिपाद्य भक्तिपत्रं स्वीकृत्य भगवतः
करुणा रसोद्रेकं दर्शयन्ति चकितेति चकित स्तस्त्रो यो हरिण स्तद्वदतिचंच
ले नेत्रे यस्या स्तत्संबुद्धौ तथा हे भगवति यदिदं अलिके ललाटे नेत्रं यस्या
तस्मिन् शिवे सदयं यथासत्तथा स्वकीये नेत्रे मनाक् ईदृदपि वितरसि प्रेरय
सि को ० शिवे मन्मथस्य क्षेत्रं शरीरं जेतुं शीलमस्य तादृशे तदैव स शिवः-
सदयः विष्णुशक्रादिभिर्वंद्यो भवति न केवलमोदकपुत्रभाव एव जायते किंतु भव
स्य संसारस्य कर्त्ता तथा भर्ता पालयता हर्ता च प्रभवति ईदृक् प्रभावस्तत्र
करुणा कटाक्षोस्ति ईश्वरोपि यं स्वल्पमपि प्राप्यैव सृष्ट्यादौ शक्तो भवति तर्हि
का वार्ता अन्येषा मिति भावः क्षेत्रं शरीरे केदारे सिद्धस्थाने कलत्रयो रित
तविश्वः ॥ १६ ॥

कलयसि कल मुच्चैर्विश्वयोनिं तनोषि शिवयसि शिव मौषि-
त्वं विभुं संविभर्षि कलयसि किल कालं भासय स्युष्णभास-
रु पपि नगकन्ये मन्महे त्वां गुरुणां ॥ १७ ॥

भगवतयाः प्रभावातिशयं दर्शयन्ति कलयन्मसोति हे ईशि यमाश्रित्य कलि-
नो लोकं कलयन्ति तं कलमपि उच्चैस्त्वं कलयसि तथा निखिल विश्वस्य योनिः
कारणमपि ब्रह्माणं तनोषि उत्पादयसि तथा सकलविश्वं शिव प्रदातारमपि
शवंशिवयसि तथा निखिलभुवनभर्तारमपि विभुं विष्णुं सम्पक् विभर्षि पालय
सि अथ सकलनैकशीलमपिकालं कलयसि किं च निखिलार्थभासकमपि उष्ण
भासं दूर्य भासयसि हे नयकन्ये पार्वति तद्वत् त्वां गुरुणामपि गुरुं वयं मन्महे
तेषां मय्याराध्यतात्यदा एतेषां कलादीनां गुरुणां महतामपि त्वां गुरुं सहतीं
मन्महे सर्वेभ्योपतय त्त्कृष्टा त्वमेवा सोतरर्थः ॥ १७ ॥

जयति तत्र च पूज्ये मंजुलं पादकंजं जनवृजिनरुजो यद्रेणुचु-
र्णं कृणोति जलजजनुरजादीन् भक्तिनम्रा न्यदीय समुपदिश
ति गुंज न्मंजुमंजीरभृंगः ॥ १८ ॥

अथ भगवति पादांबुजमहात्म्यं वर्णयन्ति जयतीति हे पूज्ये मंजुलं तत्र
तत् पादकं जंजयति सर्वोत्कर्षेण वर्त्तते तत्किं यस्य पादकं जम्बरेणुः परागः स
एव चूर्णं तल्ललाटेषु लग्नं सत् जनानां स्वभक्तानां वृजिनान्यनेक जन्मार्जितानि
पापान्येवरुजो रोगा स्तान् कृणोति नाशयति अन्यच्चूर्णं चिरंभक्षणेन रोगं न
नाशयति इदंतु वह्निलग्नमपि सद्योनेकरोगान्नाशयतोत्प्राधिक्यमपि ध्वनितम्
एवं सर्वजनानां तत् फलाफलमुक्ता महता मपराहुः परीयः यत्पादकंजं भेजुः
सुंदरो मंजीरो नूपर एव मुखरतयाभृंगा सः जलजात् जनु यस्य स ब्रह्माश्रजो
विष्णुस्तदादीनपोश्वरान् भक्तान्मन्त्रान्वीक्ष्य गुंजन समुपदिशतीवेतु क्विं चायद्वा
समुपदिशतीति पाठः तत्र शंकल्याणमित्यर्थः यत्तत्र पादकंजनं तत्रैव ब्रह्माद
योपि कल्याणं लभन्ते तत्र कान्येषां वार्त्तेति भावः अजो हरौ हरि च्छागे
इति हैमः ॥ १८ ॥

भट्टिति कपटवाटीजुष्टमोहावटेनो वटुतट मभि मग्ना नृष्टि
 दासो हर त्वं त्वदपर इह को वा हंति यो स्मद्विपत्तिं महिषव
 धत एत त्सर्व मेवा नुमेयम् ॥ १६ ॥

स्वमोहनाशाय तां प्रार्थयन्ति भट्टितीति। हे भगवति कपटरूपाभि वाटी
 भिर्जुष्टे सेविते मोहरूपे ऽवटे महागत्ते वटुतटं कंठाग्रभाग मभिव्याप्यमय
 अननः अस्मान् तुं करुणा रसार्द्रदृष्टि रूपेण दास्य रज्वा भट्टिति शोघ्रं उह
 रननु- मोहनाशक तथा प्रसिद्धा विष्णुादयोपि सन्ति तान्विहाय कस्मान् मे प्रा
 र्थना क्रियत इत्यत आहुः हे जननी तुत्तो ऽपरः इह को वर्तते योऽस्माकं विपत्ति
 हंति ननु किमत्र प्रमाण मित्यत आहुः एतत्सर्वमपि विपत्तिनाश परमानन्द
 दानादिकं महिषस्य वधत एव दृष्टान्तादनुमातुं योग्यं यथा सकल विश्वक्ते
 शदाता महिषस्त्वयैवहत स्तथा महामोहस्यापि हननं त्वयैव कार्यं नान्देनेति सं
 भावनीयमिति भावः अवटु घाटा कृकाटिके तत्र सरः ॥ १६ ॥

ज्जपित्ठमि रिति नैकै निर्मितं किं तु नां कि हिमगिरिशकलै ।
 वा किं तु जाड्यापहारि । तव वपु रिति तर्कै श्चिंतयंतो हि-
 मात् निर्दधत इह पादं मूर्ध्नि तैः सत्कवीनाम् ॥ २० ॥

इदानीं भगवतो शुद्धध्यान फलो द्वे कमाहुः तत्र चकारादि शब्दस्या प्राप्ति
 इत्वात्तं जकार मिश्रितत्वेनैव रचयन्ति ज्जपित्ठमिरिति हे मातः शुद्ध सत्पुत्रे
 तत्पादशब्दं तव वपुः इतितर्कैर विगददृष्टान्ताधिक्य प्रति पादकै सूहै श्चिंतयंतो
 ध्यान विषयी कुर्वन्तो भक्ताः सत्कवीनामपि मूर्ध्नि पादं निधत्ते स्थापयन्ति म
 हाकवयो भवन्तीत्यर्थः इतिकै स्तर्कैरित्यत आहुः इतोदं भगवतया वपुः किं अने
 कै ज्ञं स्य बुधस्य पित्ठमि श्चंद्रै निर्मितं किंतु अंकि कलंकसहितं ना स्ति यदि
 चंद्रै निर्मितं स्यात् तर्हि कलंकि स्यात्तद स्तथा बिधं नास्तीत्यर्थः अथ पक्षांतरे
 मभू तादृशं परं तु हिमगिरेः शकलै निर्मितं स्यात् किंतु इदं वपु ध्यायतां जा
 ड्यं मौख्यं मपहरतीति तच्छ्रीमस्तु हिमाचलस्तु प्रत्युतजाड्यं शैत्यं करोति
 तत्र त स्तथाविधमपि नास्ति किं तु आं विलक्षणमेव किमपि निरतिशयनै

मैत्र्योपेत मस्तोत्तरार्थः श्रोत्रोपमेयस्य भगवति वपुषो ऽनेकचंद्रहिमगिरिशकला
भ्या मुपमानाभ्यां निष्कलंकता ज्वाड्यापहारितुधर्माभ्या माधिक्य-वर्णना
द्यतिरेकः सात्त्विकध्यानस्थतातस्य कवित्व रूपं फलमुक्तं श्रीशंकराचार्यैः शर-
ज्जोत्स्नाशुभां शशियुतजटाजूटमुकुटावरचासत्राणस्फटिकगुटिकापुस्तकधरां
सहस्रतानता कथमपि सतां संति दधते मधुक्षीर द्राक्षा मधुरिमधुरीणा
भणितय इति ॥ २० ॥

टुण्डुण्डुण्डुगुरावै नर्त्तनोत्थैश्च भावैस्त्वयि समममरीणां वाद-
यन्त्यां स्ववीणाम् । भजति हि जडजातं चेतनत्वं तदानीं सचि
दपि च जडत्वं देवि चित्रं तदेतत् ॥ २१ ॥

एवं सच्चिदानंदात्मकत्वेन सकलविश्वरूपेण च स्तुता विशेषा आहासर-
स्वत्वादिरूपेण स्तुवन्ति तत्र टठढाणामेकेन पद्येन रचनामाहुः टुणेति हे देवि
सरस्वतीरूपे अमरीणां देवस्त्रीणां नर्त्तना दुल्यितैः टुण्डु टुण्डु इति मंजीर रावैः
तथा तासां तदुल्यितैर् भावैर् भुजाक्षेपादिचेष्टाभिः सह त्वयि स्ववीणां वादयं
तरां सत्यां तदानां परमरसोद्वेकात् जडजातं अचेतनं पाषाणादिकं चेतनस्य
चलनादिकं भजति अथ सचित् सचेतनं स्त्रीपुरुषादिकं जडस्य धर्म निश्चेष्ट-
त्वादिकं भजति तदेतन्महच्चित्रं मस्ति अचेतनसचेतनयोर्मिथो धर्मावनि-
मयात् ॥ २१ ॥

डयत इह हि वीणां खं यथाशक्ति पंक्तिर्निजभुजबलतुल्यं नीर
नाथं तरन्ति । निजमतिपरिणामं वक्ति तद्वद्भवन्तीं नुनुविषु रि
ह सर्वः कोपिनैति त्वदंतम् ॥ २२ ॥

स्तुत्यविषयतां दृष्टान्तेन दर्शयंत स्तुत्यहत्तो स्तुतिर्दोषतां दर्शयन्ति डयत-
इति हे भगवति इह हि वीणां पक्षिणां पंक्तिः खं प्रति यथा शक्ति स्वशक्ति
मनतिक्रम्यैव डयते नतु तदन्तं प्राप्नोति तथा तितोर्षवो निज भुजबलतुल्यमेव
नीरनाथं समुद्रं तरन्ति नतु तत्पारं लभन्ते एवं दृष्टान्तं मुक्ता दार्ष्टान्तिके यो-
जयन्ति हे भगवति तद्वदिह सर्वोपि नुनुविषुः स्तोतु कामो जननि जमति

परिणामं यावत् स्वबुद्ध्या विषयी कृतं तावदेव भवन्तीं लक्षणया त्वङ्गुणा नि-
त्यर्थः वक्ति त्वदन्तं त्वङ्गुणानां पारन्तु कोपि जनो ब्रह्मापि वा न प्राप्नोति
त्वयि विषये सर्वज्ञानामपि ब्रह्मादीनां स्तुते रननुरूपतयादस्माक मल्यज्ञानां
स्तुते रननुरूपत्वं नोपालं भनोयं अननुरूपत्वस्योभयत्रापि तुल्यत्वात् किं तु
नभः पतंत्वात् समं पतत्रिण इत्याद्युक्त्यायेन स्वस्वबुद्धानुसारेण स्तुवतां न
कश्चिद्दोषोऽस्मि प्रत्युतयोग्यमेवेतिभावः डयतइति डोङ् विहाय सा गतौ यातु
नगौ को वाजिविकिर विविष्करपतत्रय इत्यमरः ॥ २२ ॥

तव तनुमृदुताया मालती यं पुरस्ता इजति खलुदृषत्वं साम्प्रतं
लोक मातः तव हि युधितु तन्वादृष्टमौदृष्टदृष्टं दृषदपि हि
यदग्रे मालतीतुं वभार ॥ २३ ॥

तवेति हे लोकमातः तव तनो मृदुतायाः कोमलतृस्य पुरस्ता दयं
इयं मालत्यपि सांप्रत मधुना दृषत्वं शिलाया धर्मं काठिन्य रूपं भजति अयं
भावः अधुना तु तव शरीरस्य कोमल तृमीदृशं भाति यदग्रे महाकोमला-
पि मालती शिला वत्कठिना भाति किमन्य तव कोमलातृतिशयं ब्रूमः अ-
थवा यस्या एवातिकोमलाया स्तव तन्वाः शरीरस्य युधि युद्धसमये तु ईदृश
दृढतुं काठिन्यं अस्माभि दृष्टं यस्य काठिन्यसगाग्रे दृषदपि अति कठिना
शिलापि मालती वदती कोमला भाति स्म परं किं काठिन्यातिशयं तव वपु-
षो ब्रूम इति भावः अतिकाठिन्यं तुव नाना विधातितीक्ष्णशस्त्रास्त्रै रक्षततृ
दशांततृच्च बोध्यम् तदुक्तं मार्कण्डेये चित्ते कृपा समरनिष्ठुरता च दृष्टा
तुष्येव देवि वरदे भुवनत्रयेपीति अत्रैकस्मिन्वपुषि विरुद्धयो मृदुतृकाठिन्य
यो निरूपणा दाधेय पर्यायालंकारः तयो रग्रे मालती दृष्टदोरपि दृषतृमाल-
ती तु धर्मापहिततृ वर्णनादतिशयोक्तिः अनयोश्चात्र संसृष्टिः ॥ २३ ॥

स्थविर विरचनेन त्यक्तदंभोसि शंभो दिनकर तिमिरारे दैत्य
जिण्णो च विण्णो । रचय परिह रेदंभासय चाहि सर्वं सद्य मि
ति तवोक्ती राजते मात रेषु ॥ २४ ॥

अथ यकारादेरप्रसिद्धता लकारा संपृक्तत्वेन तदादिं रचयन्ति स्थविरिति हे मातः एषु ब्रह्मादिषु कार्येषु प्रयोजितत्वाद्वितीयं सदयं तव क्रमादुक्तिः राजते इति का हे स्थविर ब्रह्मन् यत स्वं विरचने ईशः समर्थोसि अतः इदं सर्वं जगत् रचय इति ब्रह्माण मुक्त्वा पुनः शंभु मभिमुखीकृत्य गदसि हे शंभो यत स्वं तत्तदंभोसि अत इदं परिहर प्रलये स्वस्मिन् लोनं कुर्वित्यर्थः सदंभोसि चौरवत्परिहरन् पुन न सृजति त्वं तु तत्तदंभत्वात् परिहृत्यापीदं पुनः सृष्ट्यादौ सत्त्वसोतगत स्वमेवास्मिन् कर्मणि योग्योसीति भावः इति शिव मुक्त्वा सूर्यं गदसि हे दिनकर त्वं तिमिरस्य अरि ध्वंसकोसगत इदं भासय अथ हे विष्णो त्वं दैतयानां जिष्णुर्जयनशीलो ऽस्यत इदं त्राहि रक्ष दैतया हि लोकवाधां कुर्वन्ति तान् नानावतारैर् निहत्य त्वमेव विश्वपालने योग्योसीति भावः प्रभुर्हि यथायोग्यमेव तत्तत्कर्मणि स्वभूतग्रान्यो जयति अने- नेव च तत्कृपापि भूतग्रेषु सूचिता भवती तततो भगवतयाः सर्वेषां प्रभुत्वं दर्शितं अत्रैकैकया रचनादिक्रियया एकैकस्य स्थविरादिपदस्य समन्वया यथा- संस्मरालंकारः अमुमेव क्रमिकालंकारं केचिदहन्ति ॥ २४ ॥

द्यु सरि दसि पुनाना मोहबुद्धं धुनाना हरसि निजजनानां-
पापतापांश्च नाना । सुचिदमृतनदीनं ज्ञानरत्नं न दीनं पिहिं
तविकृतिमीनं देवि या स्यात्मनीनम् ॥ २५ ॥

द्यु सरिदिति हे देवि त्वं पुनाना त्रिलोकी पवित्री कुर्वाणा द्यु सरित् गंगा-
रूपासि कोहशी मोहो ऽज्ञानं तदेवावरकत्वात् बुद्धस्तं धुनाना कंपयन्ति नदीं
हि तोरयस् तर्हं कंपयति तथा त्वं निजजनानां स्वभक्तानां कायिकमानसि
कादिभेदेन नानाविधान् पापान् तथा अध्यात्मकादिभेदेन नानाविधान् तापान्
हृरसिगंगापोटशो भाति अथातुं सुष्टुशोभनचिदमृदात्मकं नदीनामिनं स्वामिनं
समुद्रं सच्चिदानन्दात्मकं समुद्ररूपं परं ब्रह्माणसि तच्छक्तिर्त्वेन प्राप्नोषि
तस्य समुद्ररूपतां दर्शयन्ति कोटिशं ज्ञानरूपं रत्नं यस्मिन् अतएव दीनं क्षुद्रं न
किंतु परिपूर्णं मित्यर्थः तथा पिहिता अन्तः स्तिरोहिता विकृतयः षोडश उप-

लक्षण मेतत् तेन प्रकृतेरपि ग्रहणं तद्रूपा मीना यस्मिन् अन्ते हि भगवान्म-
हदादिकं च प्रकृतिक मन्तर्निवेश्य शेते तथा आत्मने स्वस्मै उचितं आत्मनीम
आत्मन्विश्वजन भोगोत्तरपदात् खः ॥ २५ ॥

धरणिधरतनूजे देवतानां पितृणां क्रतुषु च पितृदाने तुं हि
सौहित्यहेतुः । इति भगवति नोचि त्वा मुदस्या र्पितानां सा,
रपि फलभुजः स्वाहस्वधारूपिणीं ते ॥ २६ ॥

धरणिधरेति हे धरणिधरस्य हिमालस्य तनूजे पार्वति क्रतुषु अश्व-
मेधादिषु देवतानां पितृदाने आद्यादौ च पितृणां सौहित्यस्य तृप्ते हेतु स्वयमे-
वीप्सि अमु मेवागमसिद्धमर्थं व्यतिरेकेण दृढयन्ति हे भगवति इति चेत् न
स्यात् यदि तुं हेतु न स्या इतरर्थः तर्हि त्वां स्वाहा स्वधारूपिणीं उदस्य त्यक्त्वापि
तदुच्चारण मकृत्वापीतरर्थः क्रतुषु आदौ च अर्पितानां पुरोडाशादीनां क-
व्यानां च फलभुज स्ते देवाः पितरश्च स्युर्भवेयुः न भवन्तीत्यत स्वमेव सु-
खातया हेतु रसीत्यर्थः तदुक्तं मार्कण्डेये यस्या स्मस्तसुरता समुदोरणेन
तृप्तिं प्रयाति सकलेषु मखेषु देवि स्वाहासि वैपितृगणस्य च तृप्तिहेतु रुचा-
र्थसे त्वमत एव जनैः स्वधा चेति अनुमानालंकारः अत्र धरणिधरतनूजे इति
रुंबोधनमपि न केवलं तुं यज्ञादि भुजामिव तृप्ती हेतुरसि किंतु यष्टुरपि फल
सिद्धौ त्वां तत्रात्मा सोपि न फलसिद्धिं लभते इति सूचकं तथाहि पुराहित्वा
मनादृत्य यज्ञमारभमाणस्य दत्तस्य यज्ञध्वंसो ऽभूत् अतस्तं सदोषं मत्वा
तज्जनितं शरीरं तत्रैव हुत्वा पुन हिमालयस्य पुरी जातासीति ॥ २६ ॥

न च निजकृतयज्ञा स्तत्समाप्तौ फलंति प्रभवति फलशाली
दावदग्धो न शाखी । फलभु गिह मखानां त इवत्यैव जंतु
निहितनिज वसूनां साक्षिणे वोत्तमर्णः ॥ २७ ॥

इति गूढ मुक्ता संप्रति स्पष्टमाख्यातुं परमेश्वरनिरपेक्षया कर्मजनिता
पूर्वादेव शुभाशुभप्राप्तिं मन्यमानानां मोमांसकानां मतं निराकुर्वतः स्तुवन्ति
नचेति हे भगवति निजेन यजमानेन कृता यज्ञास्तेषां यज्ञकर्तृक्रिया द्रव्या-

णां आशुतरविनाशिता त्वमाप्तौ विनाशे सति स्वयं न फलन्ति न हि प्रध्वस्तं
 कर्म कापि फलितं दृष्ट मिति दर्शयितुं दृष्टान्त माहुः यतो दावाग्निना दग्धः
 शाखो वृक्षः फलशाली न भवति यदि दाव दग्धो वृक्षः फलवान् भवेत् तदा
 प्रध्वस्तं कर्मापि स्वयं फलेत् अकारणकार्योत्पत्ते रूभयचापि तुल्यत्वादिति
 भावः तर्हि कोन्यः फलदातेत्याहुः तत्तस्मा त्वर्मणां स्वयं फलितुं मनोश्रुत्यात्
 इह यज्ञेषु भगवत्येवेश्वररूपया यजमानो मखानां फलभुग्भवति अत्र दृष्टा-
 न्त माहुः निहितानां स्थापितानां निजवसूनां धनानां उत्तमर्णः धनप्रयोक्ता
 साक्षिणा यथा फलभुग्भवति अयमर्थः यथा कश्चिदुत्तमर्णः प्रमाणनिश्चितदीर्घ
 कालावस्थानं स्वधनार्पणसमर्थं कंचित् साक्षिणं निरूप्य अधमर्णं पलायितेपि
 एतस्मादेव धनाढ्या साक्षिणः सकाशा इदं प्राप्सामीत्यभिप्रायेण यस्मै
 कस्मैचिदधमर्णाय ऋणं प्रयच्छति तद्वदधमर्णस्थानीये कर्मणि प्रलीनेपि
 तत्तएव साक्षिस्थानीया या एतत् फलं प्राप्सामीत्यभिप्रायेणोत्तमर्णस्थानीयो
 यजमानो निःशंक्रमेव कर्मानुत्तिष्ठतीति भावः उत्तमर्णाधमर्णौ द्वौ प्रयोक्तृ ग्रा-
 हकौ क्रमादितमरः ॥ २७ ॥

पवनगतिनिरोधा चेतसो देशबंधा दितरविषयशून्यां वृत्ति-
 मापादयंतः । दशशतदलपद्मे ज्योतिरंब तूदीयं किमपि यमि
 न आनंदाद्भुता वीक्षयन्ति ॥ २८ ॥

एवं भगवतो प्रसादेन यागफलप्राप्ति सुक्ता विहितानां शुभफलजनक-
 त्वानुपपत्त्याधर्माख्य मपूर्वं कल्पनीय मिति पक्षो निराकृतः संप्रति नित्यज्ञाने
 ष्छा प्रयत्नवानोऽश्वरो न सुख इति तार्किकाणां क्लेशकर्मविपाकाशयैरुत्पद्य
 पुरुषविशेष ईश्वरस्थितिरूपो न सुखो च नाप्यद्वितीय इति पातंजलानां मत
 निरख्यंत स्तुत्यतेनैवाद्वितीयपरमानन्दरूपतु विवदनुभवरूपं प्रत्यक्षं प्रमाणं
 वदन्तः स्तुवन्ति । पवनेति हे अस्व जननि यमिनः यम नियमादिसाधनसंपन्ना
 योगिनः दशशतदलपद्मे ब्रह्मरंध्रीयसहस्रारकमले किमपीदं तथा वक्तुमशक्यं
 सत्यज्ञानानन्दात्मकं तूदीयं तूद्रूप मित्यर्थः सख्यन्धस्वव राहोः शिर इति वदु-
 पपन्नः ज्योतिः स्वयं प्रकाशात्मकं रूपं वीक्षयन्ति वेदान्तवाक्यजन्यया खण्डा-

कारवृत्त्याऽपरोक्षी कुर्वन्ति तन्वानन्दस्य निरतिशयतां दर्शयन्ति की० यमिनः
 आनन्दमये समुद्रे आप्नुताः स्नाताः यस्य हि लेशमात्रमपि स्पृष्ट्वा सकलतापो-
 शमेन सुखिता भवति किमु वक्तव्यं तस्य स्नानरूपसर्वांगयोगेनेति कारणाति-
 शयात् कार्यातिशयः सूचितः एतादृशब्रह्मानन्दानुभवस्य साधारण कारण
 माहुः किं कुर्वन्तः पश्यन्ति पवनानां प्राणादीनाङ्गते वह्निं निस्सरणस्य निरो-
 धात् शास्त्रोपदिष्टमार्गेण कृतप्राणायामतद्वादित्यर्थः तल्लक्षणं तूक्तं पातञ्जले
 तस्मिन्मति श्वासप्रश्वासयो र्गते विच्छेदः प्राणायाम इति ततश्च चेतसो वशी-
 करणार्थं देशे मूलाधारादिषट्चक्राणां मन्त्रतमस्थानेवं धादवस्थापनात् अनेन
 धारणोक्ता तदुक्तं तत्रैव देशबन्धश्चित्तस्य धारणेति ततश्च इतरविषयेभ्यो वाङ्म-
 विषयेभ्यः शून्यां रहितां चित्तस्य वृत्ति मापादयन्तः साधयन्तः अनेन योग
 उक्तः तदुक्तं तत्रैव वयोगश्चित्तवृत्तिनिरोध इति चित्तस्य निर्मलसत्त्वपरिणास
 रूपस्य या वृत्तयस्तद्रूपा स्तासां निरोधो वह्निं मुखतया पातं परिणति
 विच्छेदादन्तं मुखतया प्रतिलोमपरिणामेन स्वकारणे लयो योग इत्यर्थः अत्र
 पञ्चमयावानन्तर्यार्थं वृत्तिनिरोध हेतौ वा बोध्यन्तीति स्वार्थे षिच् ॥ २८ ।

फणिनमधिशयानो धातु राधार एष प्रभुरपि गत आधेय
 तु मेषोपि शेषः । परिलुठति पयोधौ तस्य चाधारभूता तु-
 मसि तलविहीनस्याप्य तस्त्वां श्रिताः स्मः ॥ २९ ॥

एवं योगिगम्या मुक्ता सांप्रतमाधारभूता जगतस्त्वमेकेति प्रतिपादयितुं
 साधेयापेक्षया आधारस्य महत्त्वादाधारानामप्याधारभूतां भगवतीं प्रतिपा-
 दयन्तः स्तुवन्ति फणिनमिति हे भगवति एष प्रभु विष्णुर्धातु ब्रह्मण्यधारो
 स्ति तन्नाभिपद्मं श्रितवतो ब्रह्मण आधेयत्वादतो विष्णु र्महानाधारतुर्दिति
 भावः अथैष विष्णुरपि फणिनमधिशयानः फणौ शेषे आधारे शयानः आधे-
 यत्वं गतः अतः शेषो महान् अथैष शेषोपि पयोधौ परिलुठति अतः शेषाधा-
 रतात्पयोधि र्महान् अथ तस्य पयोधिराधारभूता तु त्वमेवासि ननु तस्याधार
 मन्वत्तलं कल्पयामि इत्याशङ्क्याह कीदृशस्य तलविहीनस्य अपि शब्दोऽवधा-

रणे तलविहीनस्यैवेत्यर्थः तेनाधारभूततलसग्राभावे स्थिति रभावात्तसग्राधार
स्त्वमवश्यं कल्पनोया अथ कल्पितेष्वन्यस्मिन्नाधारे तसग्राध्याधारान्तरं सग्रादि
त्यनवस्था प्रसङ्गः अतः स्वामेव सर्वेषा माधारभूतां वयमपि श्रिताः विष्णुादी
नां ताधेयत्वात् तदाश्रयणं नातिवर मितोत्तराश्रयणनिवृत्तिः सूचिता अधि शोङ्
स्थासामाधारः कर्मेति फणिन मिति द्वितोया अवोत्तरोत्तरोत्कर्षात्मा-
गलङ्कारः ॥ २९ ॥

वटकिसलयतल्य कल्पकाले शयालुं कि मिति किमु निदानं
मे च सिंधौ स्थितिः क । इति मुखधृतपादांगुष्ठ माचिंतयंतं
हरि मवहरिडिभं चक्रिय प्राप्ततत्त्वम् ॥ ३० ॥

ननु विष्णुरपि भक्ताना माश्रयास्तीत्याशंकापनुत्तयेसापि तुत्तएव किंचि
त्तत्त्वज्ञानं लब्ध्वा भक्ताना माश्रयो जात इत्याचक्षाणाः स्तुवन्ति बटेति हे अघ
हरि दुरितनाशिके स्वभक्तसग्राज्ञानरूपे दोषनाशिके वायुराकल्पकाले प्रलयान्ते
वटस्य किसलयं पत्रं तदेव तल्यं तस्मिन् शयालुं तं डिभं शिशुरूपं हरिं विष्णौ
तमेव प्राप्ततत्त्वज्ञानं चक्रिय कृतवती कोट्यं अज्ञानोपहितत्वात् आसमन्तात्
चिंतयन्तं इति किं इतीदं दृश्यमानं मम शरीरं बटो वा किमस्ति अथ मम
निदानं कारणं वा किमस्ति कुतोहं जात इत्यर्थः अथच अवसिन्धौ प्रलयाब्धौ
मम स्थितिकेति कुतो जाता पुनः कोट्यं बालप्रकृतित्वात् स्तनाशङ्कया मुखे
धृतः पादसाङ्गुष्ठो येन पूर्वं हि प्रलयाब्धौ विलयंभूतं हरिं प्रति भगवती प्रादुर्भू
येत्याह हे वत्स त्वप्रसन्न जगतः संष्टयाद्यर्थं मयोत्पादितोसि इदं हि सर्वमन्या
यमित्यादितत्त्वमादिष्टवतीति सेति हासं देवोभागवतादवगन्तव्यम् ॥ ३० ॥

भजति हिमगु मेणो निर्जित स्ते सुदृग्भि हिमगु रपि गिरी
शं त्वन्मुखश्रीहतश्रीः । प्रणमति गिरिशोपि त्वां स तौ मूर्ध्नि धृ-
त्वा ऽनुनय मिव विधातुं त्वां विना ह्याश्रयः कः ॥ ३१ ॥

एवं विष्णो राश्रय मुक्ता सम्प्रति सर्वेषा माश्रयभूतत्वन भगवतीं लोकोत्तरो
रोतया स्तुवन्ति भजतीति हे भगवति तव शोभनाभि दृग्भि निर्जितः एषौ

मृगः हिमगुं चन्द्रं भजतीति अन्योपि केनचिन्निर्जितः स्वरक्षाये महान्तं श्रयति
 अथ स चन्द्रोपि तव मुखस्य श्रिया शोभया हता दूरीभूता श्रीर्यस्य तादृशः
 सन् गिरिशं शिवं भजति अथ स गिरिशोपि तौ श्रिया जितौ मृगचन्द्रौ मूर्ध्नि
 धृत्वा स्वात्मानं त्वद्विपक्षाश्रयणादपराधिनं मन्यमानः तव अनुनयं क्रोधाय नय
 मिव विधातुं साम्प्रतं त्वां प्रणमति ननु मृगचन्द्रवत् शिवोप्यन्यं किं श्रित
 इत्याहुः हि यतः त्वां विना कः अपर आश्रयोस्ति श्रितेष्वन्यस्मिन् पुनरपि
 त्वदितराश्रयाभावात्प्रथममेव त्वदाश्रयणं युक्तमिति भावः अन्योपि महाराजस्तु-
 स्तं यं कंचिच्चिदपि परिरक्षन् स्वयमपि भीतस्तमये कृत्वा क्रोधाप नयनाय प्र-
 णमति ॥ ३१ ॥

महति फणिनि विष्णो निर्द्रया घूर्णितस्य श्रुतिमलजनितौ -
 तौ दानवा वत्तु कामौ । इति विधि रपि दृष्ट्वा यां तुतोषासि
 काली दशपदमुखि हंचौ त्वं मधोः कैटभस्य ॥ ३२ ॥

न केवल मधुनैव महिषं हत्वा त्वया वयं रक्षिताः किंतु पुरापीति दर्श-
 यितुं महाकालीरूपेण स्तुवन्ति महतीति पूर्वं जगत्के कार्णवोक्तते सति महति
 फणिनि शेषनागे निर्द्रया निर्द्रारूपिण्या भगवत्या आघूर्णितस्य विष्णो वाम
 हस्तकनिष्ठिकाधर्षणजातात् श्रुतयोः कर्णयोर्मलात् जनितौ तौ मधुकैटभः
 नाम दानवौ ब्रह्माणमत्तु कामौ भक्षितुं मुद्यतौ जातौ अथ विधि ब्रह्मापि
 इत्येवं विधौ दृष्ट्वा विष्णोर्नाभिकमले स्थितः सन् यां एकाग्रमनसा स्वरक्षाय
 तुतोष सा कालीरूपा त्वमेवासि अस्य ध्यानमाहुः दशमिताः पदा मुखानि
 च यस्य स्तब्धबुद्धिस्तथा उपचल्लणमेतत् तेन भुजा अपि दशमिता बोध्याः
 मध्यमपदलोपित्वाद्वा भुजपदलोपः अस्यः कृत्यमाहुः तस्या तु कामस्य मधो
 कैटभस्यपि हंचौ विष्णो रङ्गानि तत्रक्ता खेस्थिता सती तयोर्बुद्धिमोहयित्वा
 विष्णु च योधयित्वा तौ हतवतीत्यर्थः अस्यः सायुधं ध्यानं तूक्तं सङ्गं चक्र
 गदेषु चापपरिधानं शूलं मुसण्डीं शिरः शंखं संदधतीं करे स्त्रिनयनां सर्वाङ्ग
 भूषावृतां यामस्तोत् सुपितै हरौ कमलजा हन्तुं मधुकैटभं नीलाश्रयति
 मास्यपाददशकां सेवे महाकालिकामिति ॥ ३२ ॥

यदि वय ममुना प्रा क्वांदिशीकीकृता द्राक् परमविपदं माप्तः
सार्धं मीशात्मभूभ्यां। हरिमभिगतवन्त स्तत्र तैर्जातकोपैर्निहि
तनिजमहोभिः प्रादुरासी स्त्व मीशि ॥ ३३ ॥

अथ प्रत्यक्षायाः श्रोमहालक्ष्म्या अवतरणहेतुं प्रदर्शयन्तः स्तुवन्ति यदीति
हे ईशि प्राक् पूर्वं यदि यस्मिन् काले वय मिन्द्रादयो देवाः अमुना महिषेण
द्राक् शोधं कां दिशी कीकृतास्सन्तः परमां विपदं वनदुर्गमादिभ्रमणरूपां
प्राप्ताः तदानां गुरुणा मन्त्रयित्वा ईशात्मभूभ्यां शिवविधातृभ्यां सार्धं हरिं
प्रति वयं गतवन्तः तत्र हरिलोके च तैः शिवादिभिरस्त्राभिः जातकोपैः सज्ज
स्वं महालक्ष्मीः प्रादुरासीत्कैः कृता निजेन त्वयैव तेषु पूर्वं निहितैर्महोभिः
कृता पूर्वं तुमेवास्मच्छरीरेषु तेजोरूपेण स्थितासीः पुनरस्मत्पार्थिता सती स्व
भक्तानुग्रहाय ततः प्रादुर्भूता न तु जातेत्यर्थः ॥ ३३ ॥

रणमखधृतदीक्षा कुर्वती माहिषं त्वं बलिं मपि दनुजामूञ्जु
ती कालवह्नी रुधिरघृतविलिप्तेन त्रिशूलसुरेण प्रचुरमुदमदा
त्सौ न स्तद्वीक्षणेन ॥ ३४ ॥

तत्कर्म स्तुवन्ति रणमखेति सा त्वं महालक्ष्मीः रणरूपे मखे धृता दीक्षा
यया तादृशो सती माहिषं महिषस्य बलिं कुर्वती तथा दनुजानामसूनुं प्रा-
णान् हव्यरूपान् तेषां रुधिररूपेण घृतेन कृता विलिप्तेन त्रिशूलरूपेण स्तुवेण
कालरूपेण वह्नी जुह्वती सती तस्य रणमखस्य उद्धोक्षणमात्रेणैव नोऽस्मभ्यं
परममुदमदाक्षोः यज्ञे प्रवृत्ते तत्फलं भुक्त्वा देवा मोदन्ते अत्र तु दर्शनमात्रेणैव
ति मखाद्रणमखस्य विशेषाभिव्यक्तनादव्यतिरेकालङ्कारः ॥ ३४ ॥

ललितदति भवत्यैवैष संवर्धितः प्राक् मदमल मपहतुं नः श
चीशादिकानाम्। विपदपहतये न स्तं त्वमेवा वधीर्द्रा क
रतति रिव सौ रीस्त्रीयघर्म्मं स्वहृष्टा ॥ ३५ ॥

न चास्मद्रक्षणे शत्रुनिग्रहे च तव वैषम्यापत्तिं निर्यद्वत्तादित्याचक्षाणाः
 स्तुवन्ति ललितदत्तोति हे शोभनदन्ति एष महिषः प्राक् पूर्वं भवत्यैव संव-
 र्धितः ऐश्वर्यादिभि रिति शेषः ननु दुष्टस्य सर्वर्धने महाननय इतयाशंक्याहुः
 किं कर्तुं अस्माकं शचोशादिकानां मिन्द्रादीनां देवानां मदमशास्त्रोयविषय
 सेवोन्मुखत्वनात्मन्यत्यन्तपूज्यत्वातिशयाधारिपस्तदेवमलिनप्रकृतिकत्वान्मलंत
 द पहतुं नाशयितुं प्रतुयतत्वया मदरूपसग्रास्मद्रोगसगतत्सर्वर्धनरूपःप्रतीकारो
 ऽकारोत्तरार्थः तर्हि पुनः कथं हत इतयतआहुः अथ तत्कृतपराभवात्मदेविनष्टे
 सतिअस्माकं भक्तानां परमां विपदं वीक्ष्य तसया अपहृत्ययेनाशाय पश्चा त्वमेव
 तत्सर्वर्धनकर्त्री तं महिषं अवधोः हतवतोत्तरार्थः अत्र स्रगंसर्वर्धने पश्चात्स्वयं
 नाशने च दृष्टान्त माहुः सौरी सूर्यसम्बन्धिनी काराणां नतिः स्नेनेव जनिते
 घर्मे निदाघ स्वजनितयैव वृष्ट्या यथा हन्ति तददित्यर्थः ॥ ३५ ॥

वरतनु मतनु स्वां वीक्ष्य संहृष्ट आसीत् त्रिभुवन मपि जेतुं श-
 क्य मेवानयेति । अथ हरि जगदंवां त्वां स मत्वा ललज्जे
 मुहु रपि मुदितो भू च्छुहन्मोहिनीति ॥ ३६ ॥

इदानीं तसयाः सौन्दर्यातिशयं दर्शयन्तः पार्वतोरूपेण स्तुवन्ति वरतनु
 मिति हे भगवति अतनुःकामः त्वां वरतनुं अतिसौन्दर्योपेतशरोरां वीक्ष्य इति
 मत्वा सम्यक् हृष्ट आसीत् इति किं मया कामेन केवलमनयैव देव्या त्रिभुवन
 मपि जेतुं शक्यं किमन्यै र्वनिता वसंतचन्द्रादिभि रित्यर्थः एकेनैवास्त्रेणकार्यं
 सिद्धौ बहूनांधारणस्या नौचित्यात् अथैवं चित्ते हृष्ट्यन्नेव स कामः पुन स्वां
 जगता मस्वां मातरं मत्वा निश्चितय मनसैव ललज्जे अहं मया कुधिया किं
 चिंतितं यता जगन्मातर्यति जगतां दोषदृष्टिःप्रतिपादितेति लज्जिताभूदित्यर्थ
 अथेति लज्जमान एव मुहुरपि त्वां शंभुहन्मोहिनी मिति मत्वा मुदितोऽभूत्
 अयमर्थःमाभूजगतां मोहिनीं परन्तु ममशत्रोः शत्रोस्तु हृदयं मोहयिष्यतीति
 हृष्टोऽभूत् अत्र स्वय मुक्तस्य तद्विचारणात्सुयं निषेधादाक्षेपालङ्कारः ॥ ३५ ॥

शरणं मसि शरण्ये त्वं हि संसृत्तरण्ये गिरिपरिवृढकन्ये के श
रण्या स्त्वदन्ये रिपुतति रपि जन्ये यत्त्वया हत्यनित्यं त्रिद
शपुर मनन्ये चित्र मन्त्रातिधन्ये ॥ ३७ ॥

शरणमिति हे शरण्ये अस्मिन् संसृतिरूपे अरण्ये त्वमेव शरणमसि ननु
विष्णुादयो न सन्तीत्याशङ्क्याहुः हे गिरिषु परिवृढस्य नायकस्य हिमालयस्य
कन्येत्यतः अन्ये इतरे विष्णुादयः के शरण्याः सन्ति न केपोत्यर्थः अत्र हेतु
माहुः यद्यस्मात् रिपूणां ततिरपि जन्ये युद्धे त्वया आहत्य त्रिदशपुरं स्वर्गं प्र-
तिनित्यं नीता हे अनन्ये अद्वितीये अनन्यसाधारणकरुणाशीले वा तथा हे
धन्ये अत्र स्वभक्तवत् रिपूणामपि स्वर्गादिलोकप्रापणे अतिचित्रमस्ति मच्छ-
स्त्रैः पूता रिपवोऽपि स्वर्गान् प्रयान्तु इति दययैव तानपि निहंसीति भावः
तथाक्तम् लोकान्प्रयान्तु रिपवोऽपि हि शस्त्रपूता इत्यमति भवति तेष्वपि तति
साध्वीति यदि दुर्जनानपि स्वर्गान्नयसि तर्हि का वार्ता सज्जनानां मिति
भावः ॥ ३७ ॥

षडपि कुवलयान्याधारसल्लिङ्गनाभिः हृदहृदयसुकण्ठभूद्वयोम
ध्यगानि । सकलजननि भित्त्वा स्वाकसहस्रारपद्मे सह रहसि
शिवेन क्रीडसे सर्वदा त्वम् ॥ ३८ ॥

सम्प्रतियोगिगम्यं सूक्ष्मध्यानं माहुः षडपोति षट्चक्राणि मूलाधार
स्वाधिष्ठानमणिपूरानाहतविशुद्धाख्यानि क्रमेण पृथिव्यादि पञ्चमहाभूतानां
मनसश्च स्थानानि एतत्षट्चक्रं कुलपथ इत्युच्यते तदुपरि शिरःस्थं सहस्र
दलमकुलपथ इत्युच्यते हे सकलानां वर्णानां जननि मातः कुण्डलिनोमुरूपे
आधारादोनि षट् कुवलयानि कमलानि साक् शोभं भित्त्वा सहस्रारपद्मे
शिवेन सह सर्वदा त्वं क्रीडसे इत्यन्वयः अयमर्थः आधारे मूलाधारे महीस्थानं
चतुर्दलपद्मं भित्त्वा सति शोभने लिङ्गे स्वाधिष्ठाने जलस्थानं षट्दलं भित्त्वा
नाभिः हृदे मणिपूरे वह्निस्थानं दशदलं भित्त्वा हृदये ऽनाहते मरुत्स्थानं वा
दशदलं भित्त्वा सुकण्ठे त्रिशुद्धे नभः स्थानं षोडशदलं भित्त्वा भूद्वयोमध्यगे

आज्ञाचक्री मनः स्थानं हिदलकमलं भित्त्वा ब्रह्मरंध्रे सहस्रदले कुलपथे
 शिवेन सह सर्वदा तं रमसे एतावता एतद्गानयोगेनापास्यमानां भूमित्या-
 गादिसिद्धिं दिशसि सहस्रदलेन संयुज्यमाना निर्वाणपदवीं दिशसि तदुक्तं
 कादिमते मूलादि ब्रह्मरंध्रान्तां स्फुरद्विद्युस्तताकृतिम् ध्यायेत् कुण्डलिनीं
 देवीं तद्विद्यान्तररूपिणीम् षट्चक्रभेदिनीं देवीं तां च विन्दुव्याप्तिकाम् तां
 च सर्वकलारूपां चिंतयेत्पद्मकानने एवं भावनया जुष्टः परमानन्दगिर्भरः सं-
 सारसागरं धोमान् गोप्यदी कुरुते क्षणादिति सिद्धिसोपानेपि संयोजयन्
 शिवपदे शिव एव प्रजायते कर्ता हर्ता च सर्वत्र सुरासुर नमस्कृत इति ३८
 सकलजनसवित्री चापि शैलेन्द्रपुत्री त्रिभुवनविनिवासा भ-
 क्तहृत्पद्मवासा । अपृथगपि शिवा त्वं दाहिके वा श्रयाशात्प रि-
 णयविधितो भूः शम्भुपत्नी ति चित्रम् ॥ ३९ ॥

ननु पुराणेभ्यः श्रूयते तावहिमालयस्य पुत्रीभूत्वा चिरं तप्त्वा च भगवती
 शिवेन परिणीता सती पश्चात्तेन क्रीडयामास कथं तर्हि शिवेन सर्वदा क्री-
 डसे इत्युक्तं मित्याशंकापनोदायाहुः सकलेति हे भगवति इति चित्रमस्ति
 तथाचिंत्यमहिमतृता तत्वाश्चर्यमयानि चरितानि सन्ति तानि तुमेवैवेति नान्य
 इति भावः चित्रतामेव दर्शयन्ति यतस्त्वसकलस्य ब्रह्मादिस्तं भान्तर्वर्तिजनस्य
 सवित्री जनन्यपिश्रुतिभिः प्रतिपादितासि तथापि शैलेन्द्रस्य हिमालयस्य
 पुत्री जातासि तथा त्रिभुवनस्य विनिवासो यस्यां तादृश्यपि सती भक्तस्य
 हृदयरूपे पद्मे वासो यस्यां स्तादृशी जातासि अपरिहिन्नापि स्वभक्तभक्तिक-
 र्षिता परिक्रिन्नी भूतासीत्यर्थः तथा त्वं आश्रयाशात् अग्नेः सकाशात् दा-
 हिका शक्ति रिवाल्यन्तं शिवात् अपृथक् अभिन्नापि सती परिणय विधित
 हिमालयपुत्री भूता पश्चाद्विवाहविधिना शम्भोः पत्नी अभूः जातासि तदेतद-
 तिचित्रमस्ति तदुक्तं पंचस्तव्यां सुता दक्षस्यादौ किल सकलमातस्त्वमुदभूः
 सदोषं तं हित्वा तदनुगिरिराजस्य तनया अनाद्यन्ता शम्भो रपृथगपि शक्ति
 भगवतो विवाहाज्जायासीत्येह चरितं हेति तव क इति ॥ ३९ ॥

हृदयपरपदंते तद्धि बुद्धे र्दवीयो भजति विमलवाचां कुण्ठतां-
यत्र गुम्फः । विधुशकललाटां चारुमुक्ताप्रवेकै स्मुरतरुमुमनोभि
मालिनीं त्वां भजामः ॥ ४० ॥

अथ निर्गुणरूपस्य वाङ्मनो ऽगोचरत्वाद्दुर्ग्राह्यतां निश्चित्य सगुणरूपस्य
तु सद्यो भक्तिग्राह्यत्वात्तदेव स्वाभिमतत्वे न सुखयतया प्रतिपादयन्तः स्तुवन्ति
हृदयेति हे भगवति तत् तव निर्गुणं निर्विकल्पिकं रूपं हृदयादपि परपदमस्ति
अथ मनसस्तु पराबुद्धि रिति गीतोक्ते स्तुतिं बुद्धिरसि नेत्याहुः तत्तु बुद्धेरपि
दवीयः अतिदूरमस्ति अनेनात्मनोपि परत्वं सूचितं यथा तत्रैवोत्तरपादे यो
बुद्धेः परतस्तु स इति बुद्धे सकाशादात्मनः परत्वं प्रतिपादितं इदं प्रति
दूरत्वात्ततोपि परमित्यर्थः ननु माभूत्मानो बुद्धिविषयं किं तु वाचैव स्तूयता
मित्याशङ्काहुः यत्र यस्मिन् निर्गुणसूरूपे विमलानां वाचां महा वाक्शानाम
पिगुणोग्रंथः कुण्ठता मतङ्गा इत्या मंदतां भजति अथैवं सति ध्येयाभावा
अमुक्त्यभावे जगदाध्यप्रसंग इत्यशङ्का निरासाय सगुणरूपस्य ध्येयतां
स्वाभिमतां दर्शयन्ति तस्माद्धेतो स्त्वां स्वभक्तानुग्रहाय धृतसगुणरूपां वयं
भजामः सुग्राह्यत्वात्सगुणमेव सेवाम इत्यर्थः सगुणध्यान माहुः को० त्वां
विधोबुद्ध स्व शकलं खंडमर्धमितियावत् ललाटे यस्याः तथा चारुभि मुक्ता
प्रवेकैः मौक्तिकवर्षै स्तथा स्मुरतरुणा मंदारादीनां मुमतोभिः कृत्वा मालनीं
मालावतीं उपलक्षणमेतत् तत्रैव नेत्रत्रयाष्टा दशभुजा नुपेतत्वग्रहः एतावता
सात्त्विकं ध्यानमुक्तं प्रकर्षेण दूरं दवीयः दूरस्य दवा देशस्तत इयमुः अत्र
मालिनी वृत्त समाप्तौ तन्नामाप्यभिहितम् ॥ ४० ॥

क्षयसगां ते वासं यद कृत हरे श्चित्तकुहरे

तदित्यं ते मात श्वरण कमलं निश्चिनुमहे

जगत् स्रष्टुं नाभे स्मरस इव विष्णो रुदभव

ततो जातो धाता तत इदमभू द्विष्व मखिलम् ॥ ४१ ॥

न केवल मस्माभि रेव प्रतिपाद्यते किं तु विष्णुादयोपि तत्पदाजध्या-
नेनैव सृष्ट्यादौ शक्ता आसन्निति दर्शयन्तः स्तुवन्ति क्षयस्येति हे मातः पूर्वं
प्रलयाब्धौ योगध्यानमाश्रितस्य हरेश्चित्तरूपे कुहरे विवरे यत्तव चरणमेव
कमलं तत् वा समकृतकृतवत् तदेव तूच्चरणकमलं क्षयस्यांते सृष्ट्यादौ इत्यं-
भूत मासीदिति वयं निश्चनुमहे निश्चयं कुर्मः इत्यंकथ मित्यत आहुः तदेवां
तस्तिरोहितं चरणकमलं सृष्ट्यादौ जगत्सृष्टं रचयितु गंभीरता करस इव
सरस्तुल्यात् विष्णो नमिः सकाशा दुदभवत् वाह्यकमलरूपेण प्रकटीभूत मासी
त् अग्रे विद्यमानमेव प्रादुर्भूत मित्यर्थः ततश्च कमलात् धाता जातः ततश्च ध
तु रिद मखिलमपि विश्वमभूत् अतस्तव चरणकमलमेव विश्वोत्पादने सुखा
तया विष्णुादयस्तु निमित्तमात्र मेवेत्यत स्तव पादाजस्यापीयती शक्ति रस्ति
तर्हि किमु तव वक्तव्य मिति भावः अतस्तदेव ध्येय मिति पर्यवसन्नम् कार्य-
निवन्धना अप्रस्तुत प्रशंसेयं अत्र चरणमेव कमलमिति मयूरव्यंसकादयश्चे-
त्यनुशासनेनोत्तरपदप्रधानः समासः ॥ ४१ ॥

विनयनां शृणिपाशधनुःशरा न्विदधती मरुणां करुणाकरीम्
अनुभजाम सदा निजदेवतां हृदयतामरसे मरसेवितां ॥ ४२ ॥

स्वेष्टध्यान पूर्वकं स्तुवन्ति विनयनामिति वयं तुल्यप्रदायानुरोधिन स्त्वां
निजदेवतां स्वेष्टदेवतारूपां त्वां हृदये तामरसे कमल इव सदा अनुभजाम
कीदृशीं अमरैः सेवितां अमरेण परमात्मनापि वा सेवितां तथा त्रियनां तथा
शृणिपाशधनुः शरान् विदधती अनेन चतुर्भुजता सूचिता तथा अरुणां
रक्तवर्णां तथा करुणाकरीं अनेन सर्वेषा मप्येत स्यैव ध्यानस्य ध्यातृता निर्दिष्टा
अत्रांकुशं नाना रत्नसूचित स्वर्णमयं तच्च वामोर्ध्वकरे पाशश्च रक्तपट्टनिर्मितः
दक्षोर्ध्व धनुरैक्षवं वामाधशरा रक्तोत्पलनीलोत्पलकङ्कहारकुरवकसङ्कार-
मंजरीरूपाः पंचदत्ताधः करेर्ध्येयम् एतस्य एव महाविद्याया ध्यान मन्त्रात्ता
प्युक्तम् वालार्कमंडलाभासां चतुर्वाहं त्रिलोचनाम् पाशां कुशशरां चापं
धारयन्तीं शिवां भज इति ॥ ४२ ॥

शक्ति स्त्व परमे शिवे सि परमा श्रीः श्रीपतौ सर्वदा
 गीर्गीर्वाणगुरौ गिरौ तु गुरुता क्षमातां क्षमासि ध्रुवम् ।
 भा भानौ नितरां रुचिः शुचिरुचौ मुद्रा समुद्रे पुनः
 सर्वासां धुर मेक एव वहते त्वद्भक्त आसां शिवे ॥ ४३ ॥

इदानीं सर्वशक्तिरूपता दिभुतद्योतनाय कचित्पुधान्येन तत् स्थिति
 प्रतिपाद्यन्त स्तद्भक्तस्य च माहात्म्यं वर्णयन्तः स्तुवन्ति शक्तिरिति हे भगवति
 त्वं परमे शिवे परमात्मनि चितिरूपा परमाशक्ति रसि यथा सौचिद्रूपो गीयते
 तथा श्रीपतौ विष्णो सर्वदा श्रीरसि तथा गीर्वाणां देवानां गुरौ बृहस्पतौ
 गीर्वाणसि तथा गिरौ जातावेकवचनं गिरिष्वित्यर्थः गुरुता गौरवमसि तथ्यु-
 क्षमायां भूम्यां क्षमाभूरिभारसहिष्णुतासि तथा भानौ सूर्ये भा प्रभासि तथा
 शुचिर्विशदारुणोऽसि यस्य तस्मिन् चन्द्रे रुचिः कान्तिरसि तथा समुद्रे मुद्रा-
 मयोआसि अथ हे शिवे अमी परम शिव समुद्रा तां व्यस्तां व्यस्तां तव शक्ति
 दधति त्वद्भक्तस्तु आसां शक्त्यादिमर्यादां तानां सर्वासां शक्तो नो धुरं भारं
 एकएव वहति धारयति परमशक्तिमान् श्रीमान् वाग्मी गौरववान् क्षमावान्
 तेजस्वी रुचिमान् समर्यादश्च भवतीत्यर्थः अतस्त्वद्भक्तः सर्वेभ्योपि गरी-
 यानित्यर्थः ॥ ४३ ॥

अयि जननि न शंभू न स्वभू न स्वयंभूः
 किमपि तव महत्त्वं वक्तु मीष्टे वयं क ।
 खगपति रपि यत्र आंति मेत्येत्य नांतं
 गति मल मनु मंतुं तव कक्षाटकैरौ ॥ ४४ ॥

इदानीं भगवती महिमोत्कर्षातिशयं स्वमतप्रपकर्षातिशयं च दर्शयन्तः
 स्तुवन्ति अयोति हे जननि किमपि इदं तया वक्तुमशक्यं महत्त्वं वक्तुं शंभू
 न ईष्टे न समर्थः नापि स्वभू विष्णु नापि स्वयंभू ब्रह्मा तर्हि वयं शक्रादयः क
 समर्थाः न कापि अत्र दृष्टान्तः यत्र यस्मिन् देशे अर्षावभसि गरुडोपि अमं

प्राप्य तदन्तं न प्राप्नोति तस्मिन्नभसि चटका पतत्यस्य अन्तं प्राप्नोति गतिं अ-
नुमन्तुं कोबुधः समर्थो न कोपीतार्थः पुमपतये चाटकैव इतरमरः ॥ ४४ ॥

अयि जननि गिरां त्वदीयवाग्भिः

स्तुतिरियमस्ति तवैवमेधया पि

अभि मतिरिह का स्वकर्तृतायां

सलिलपतेः सलिलैरिवाच्यदाने ॥ ४५ ॥

संप्रति स्तुतिमुपसंहरन्तस्तत्कर्तव्यतायां साभिमतिं स्वाभिमतिं निरा-
कुर्वन्ति अयोति कोमला मंत्रणे हे गिरांजननी त्वदीयाभिरेव वाग्भिस्तु-
वैवमेधया धारणावत्त्वावुद्या इयं स्तुतिरस्ति तस्मादिह मुकर्तृतायां स्तुति-
मयाकृतेति विषये का अभिमतिरस्ति परा पश्यति मध्यामा रूपया त्वयो का
सितवैखरो समुज्ज्वलिततृणया मातृकाक्षरैस्तुवैव कतिरियमतोऽस्माकं स्तु-
तौ कर्त्तव्येव नास्त्योति भावः अत्र दृष्टांतमाहुः यथा सलिलपतेः समुद्रस्यैव
सलिलैः समुद्रस्यैव वाच्यदाने काम्नाभिर्मतिर्भवति न च तच्चुलिकामितं सलिलं
तत्तृणमेव भवति तथापि मुभक्त्यापितं गृह्णाति तथा तवापि सर्वैश्वर्यं संपन्नाया
अनया स्तुत्या न काचिद्विशेषता उत्कर्षता जाता परंतु भक्त्या पितामि-
मां स्तुतिगृह्णास्ये वेत्यपि धनितम् ॥ ४४ ॥

इत्येवं त्रिदिवाधिपैर्भगवति सर्वात्मनाभिष्टुता

रम्यैर्नंदनसंभवैश्च कुसुमैर्धूपादिभिश्चार्चिता

ब्रूते स्म प्रति तान् प्रसादसुमुखी कारुण्यपूर्णाशया

हे देवा त्रियतां यथाभिलषितं तुष्टास्महं वःस्तुवैः ॥ ४६ ॥

इतीति सा देवी भगवती इत्येवंदेवैः सर्वात्मतया सर्वमूरूपत्वेन महाकात्या-
दि स्वरूपत्वेन वा अभिष्टुता सती रम्यैर्नंदनवनसंभवैः कुसुमैर्धूपादिभिश्च
तेर्चिता पूजिता सति अथ तान् देवान् प्रतिप्रसादेन मुष्टु मुखं यस्यास्तादृ-
कोशरूपेण पूर्णप्राशयो मानसो यस्यास्तादृशी च सती ब्रूते स्म किमित्याह

हेवत्सा देवाः युष्माभि र्यथाभिलखितं तथा त्रियतां कुत इदं मुच्यतेतत्रतथाह
यतोहं वो युष्माक मेभिः स्तवै स्तुष्टास्मि ॥ ४५ ॥

तेथोचु भगवति किं परं वृणीमः

सर्वं संप्रति ननु साधितं भवत्या ।

यद्दृष्टा खिलजगतां न केवलं नो

जप्ते सौ युधि परिवारसैन्य वारैः ॥ ४७ ॥

तेदति अथ ते देवा ऊचुः हे भगवति अतः परं वयं किं वृणीमः यतो भव-
त्या संप्रति सर्वमेव कार्यं ननु निश्चयेन साधितं किं साधन मित्यतप्राहुः यद्य
स्मात् केवल मस्माकमेव न दृष्टा किंतु सर्वजगतामपि दृष्टा ऽसौ महिषः त्वय्य
युधि परिवारैः वंधुभिः सेन्यानां सैनिकानां वारैः समूहेष्व सह जप्ते इतः अतो
ऽस्मदनुग्रहमिषेण सर्वजगतामपि शल्यं त्वयोद्धृत मिति भावः ॥ ४७ ॥

क्षणमात्रकृतस्य वा वयं प्रतिकल्पं सदनुग्रहसाते

जननि प्रतिकृत्य मीशमहे न विधातुं ह्यपिधातुरायुषा ॥ ४८ ॥

न च भवद्भि रयं स्तुत्रादि रूप उपकारः कृतः अत स्तत् प्रत्युपकाररूप
वरदान मवश्यं कार्य मिति वाच्यं सर्वदा तवैवोपकारकर्तृत्वा दितप्राहुः
क्षणमात्रेति हे जननि प्रतिकल्पं प्रतियुगं क्षणमात्रमपि कृतस्यतवानुग्रहस्य
प्रतिकृत्यं प्रतानुग्रहं विधातुं कर्तुं धातु रायुषादिपरार्थपरिक्लिप्तकालेनापि व-
यं न ईशमहे न समर्था भवामः तर्हि किं यानयं स्तुत्यादिरूपउपकारः प्रत्यु-
तायं स्वार्थमेव कृतो नत्वेतावता तवापि काचित्स्तिद्धि रिति भावः ॥ ४८ ॥

तथा पि मातान निजोपकारान्

सुतापकारान् गणयेत्कदाचित् ।

सुता स्तु नित्यार्थितया प्रसिद्धाः स्थितः

कथं स्या यदि चा न्यथासयात् ॥ ४९ ॥

नन्वन्ये न क्रतोपकाराणां प्रत्युपकारमकृत्वाधर्मच्युतिप्रसंग इत्याशङ्क्या
हुः तथापोति एवं त्वयोपकारेषु बहुषुकृतेषु स्वल्पेऽपि तत् प्रत्युपकारे ऽस्माभि
रकृतेऽपि यथा माता निजोपकारान् सुतानां चापकारान् कदाचिदपि न गण
येत् तथा त्वमपिनिखिलमाहृत्वात् त्वपकारान् न गणयसि माहृत्प्रकृति मुक्ता
सुतानां प्रकृति माहुः एवं मातर्युपकारान् कुर्वाणायां त्वयं चापकारान् कुर्वा
णा अपि सुता नित्य मर्थितया याचकतयैव प्रसिद्धाः संति यथा सुता इत्यं भू-
ता अपुनः पुनर्मातरं याचन्ते तथा वयमपोतर्यः उपकारप्रत्युपकाररूपो नि
वस त्वय्यच मित्रादिवेवास्तु ननु सुतमात्रोः एव मेव सनातनप्रवृत्ते रिति इष्टं
ननु कुत इयं विपरीता प्रवृत्तिर्जातेतराशङ्क्याहुः यदि अन्यथा स्यात् माता
सुतानां सुपकारं प्रतोष्य तन्मदृशमेव स्वल्पं प्रत्युपकारं कुर्यात् तर्हि सुतानां
स्थिति जीवनादिका कथं स्यात् तेषां क्षणमात्रमपि कृतस्य मातुरूपकारस्य
प्रप्रत्युपकारं कर्तुं मशक्यत्वात् ॥ ४६ ॥

तस्मात्प्रदित्ससि वरं प्रवरं शिवे च

हे ह्येन मेव वरदे यदिवो परिष्ठात्

वाधा तवे दसुरजा तदनु स्मृताया

हंतव्यतां व्रजतु ते द्रुतमेव मेव ॥ ५० ॥

इति युक्त्या स्वात्मनि वरदानयोग्यतां प्रतिपाद्य वरं वरयन्ति तस्मादिति
हे वरदे यस्मात् पूर्वोक्ताहेतोः यदि त्वं प्रवरं अष्टं वरं प्रदित्ससि दातु मि-
च्छसि तर्हि एनमेव वक्ष्यमाणं वरं देहि किमिति माहुः यदि यदा यदा उपरि-
ष्ठात् अस्मिन् अपि अस्माकं असुरजा वाधा पीडा भवेत् तदनु तत्पक्षादस्माभिः
स्मृता या स्तुव एवमेव यथा ऽधुना महिषजा पीडा हता तथा सापि हंतव्य
तांद्रुतं व्रजतु सापि त्वया हंतव्येत्यर्थः ॥ ५० ॥

किं च यः स्तुतिभि राभि रादरात्

स्तोष्यतीह भवतीं भवापहाम् ।

तस्या वित्तसुतदारसंपदः संतु

संततसमुच्छिताः शिवे ॥ ५१ ॥

इयं सुभोष्टं वरमर्थयिता लोकोपकाराय संप्रतिवर मर्थयन्ति किं चेति
हे शिवे किंचान्यमपि वरं वृणोमः कमित्याहुः यः कश्चिदन्योपि पुमान् आ-
भिः पूर्वोक्ताभिः स्तुतिभिः भवतीं त्वामिह आदरात् स्तोष्यति तस्य पुंसः स
कामस्य वित्तसुतदारादिसंपदः संततं निरन्तरं समुच्छिताः वर्धमानाः सन्तु
इति सकामस्य फलसिद्धिमुक्त्वा निष्कामस्यतद्विशेषणेन सूचयन्ति कीदृशीं
त्वां भवापहं अविद्यादिपंचक्तेरनिषेविततापत्रयप्रधानसंसृतिनाशकां मोह
प्रदा मिति यावत् अनेन निष्कामः सन् यः स्तोष्यति स तु मोक्षं लभेदिति
ध्वनितम् ॥ ५१ ॥

तथे त्यु दीर्य्य तत्र सा प्रपश्यतां सुपर्वणाम्

तिरोदधे सुरेश्वरी महोर्मिरं बुधा विव ॥ ५२ ॥

तथेति अथ सा सुरेश्वरी तेषां प्रार्थनां श्रुत्वा यथा भवद्भिर्हृतं तथैव
भवतु इत्यु दीर्य्य उक्त्वा प्रपश्यता मेव तेषां सुपर्वणां देवानां मध्ये तत्रैव तिरो
दधे अन्तर्हिता बभूव अत्र दृष्टान्त माह अंबुधौ महोर्मि रिव यथा समुद्रा
उत्थिता महाबोधिः सोत्थानविलासं कृत्वा पुनस्तत्रैवलीयते तथा सा भगवत्य
पि चिदानन्द स्वरूपात्परमात्मसमुद्रा व्यादुर्भूयदेव कार्यं च कृत्वा पुनस्तत्रैव
तिरोदधे इत्यर्थः अयं श्रीमहालक्ष्म्या अवतार स्वाश्विनकृष्णचतुर्दश्यां मभूत्
तच्छुक्लाष्टम्यां महिषवधः नवम्यां देवैः सा पूजिता दशम्यां विस्मर्त्ततेति
कालिकापुराणे प्रमाणिका वृत्तमिदम् प्रमाणिकाजरोलगाविति लक्षणात् ५२

तव सुमनसो ऽपि ते पथि तदा तदीयां दयां

वधं च परिपंथिनां समिति वर्णयंतो मुदा ।

कुलाय मिव पतिभिः परिहृतै र्मरालाद्रुतं

निजं निज मया लयं प्रययु रुज्झितं दानवैः ॥ ५३ ॥

तत इति ततः श्रीमहालक्ष्मीवरदान तिरोधानानंतरं ते देवा अथ
तदीयां तस्याः श्रीभगवत्यादयां परिपंथिनां शत्रूणां च समिति युद्धे वधं त
दा तथि मुदा परस्परं वर्णयंतः संतः अथ परिहृतैर्विनष्टैः पलायितैर्वा दान-
वै रुज्झितं त्यक्तं निजं निज मालयं प्रययुः कैस्त्यक्तं कं क इव परिहृतैः पञ्च
भिः श्येनैः त्यक्तं निजं कुलायं नोडं मरालाहंसा इव अभिचातिपरा गाति
प्रतार्थि परिपंथिन इतमरः ॥ ५३ ॥

इत्थं जातकुतूहलेन शिशुने वेदं मया निर्मितं

व्याजेनाथ मुना निसर्गचपले स्वान्ते निधातुं स्थितिम्।

सावद्यं निरवद्य मस्ति यद्दिदं तत्क्षम्यतां सूरयः

सम्यक्शास्त्रकृतश्चमो स्मि न यतो युष्मत्कृपातः कृतम् ५४

सप्रति कवि ग्रंथकृति मुपसंहरन् स्वाभिमतिं च निरस्त्रन् निर्मितिदो-
ष क्षमापनाय सूरीन् प्रार्थयति इत्यमिति इत्य ममुना प्रकारेण जातकुतूहले-
न शिशुना इव मया लक्ष्मोनाथेन इदं लक्ष्मोकाव्यं निर्मितं शिशु घंटादि-
कं रचयंतं कुलालं दृष्ट्वा जातकौतुकः सन् स्वयमपि मृदं गृहीत्वा रचयति परं
तु तद् वररचयति तथाहमपि काव्यकर्तृन् प्रेक्षावतो दृष्ट्वा जातकौतुकः सन्नत
क्षट्पत्र मिदं रचितवान् अथ ते तु स्वयंशसे रचयन्ति मया किमर्थं रचितमि-
त्याशङ्क्याह किं कर्तुं अमुनापि काव्ये निर्माणरूपेण व्याजेन निसर्गतः स्वभावत
एव चपले विष्टंखले विषयेषु प्रवर्त्तमानत्वादतिचंचले स्वान्ते स्वमनसि स्थि-
तिं निधातुं यावत्प्रधानि रचयामि तावत्तु मुना स्थिरं भविष्यतीत्यभिप्रायेण
रचितं नतु यशसे इत्यर्थः तत्तस्मात् हे सूरयः लोकोत्तरवर्णननिपुणा यदि इदं
काव्यं सावद्यं सदोष मस्ति यदि वानिरवद्यं निर्दोषमस्ति तत् भवद्भिर्क्षम्यतां
ननु सदोषकृतेः क्षमापनं पण्डितैर्न शक्यते कर्तुं मितप्रतश्चाह यतो ऽहं
समग्रक्शास्त्रेषु कृतः अमः अध्यायनविचारणाभ्यासो येन तादृशो नास्मिर्दोषा
सहिष्णुत्वं हि सर्वशास्त्रज्ञस्य कृतौ शोभते न स्वल्पज्ञस्य कृतौ तस्यो हि यद्यत्
पदं निर्दोषं तत्त्वतिचिन्वोध्य यद्यत्सदोषं मत्वा तत् प्रकृतिरेवेति मुकाक्षतव्य
मति भावः न स्वल्पज्ञस्तु काव्यं कर्तुं शक्त अन्यथा शक्तिर्निपुणता लोकशास्त्र

काव्याद्यवेक्षणात् काव्यप्रशिक्षयोभ्यासइति हेतुस्तदुच्यते इत्यालंकारिकवचन
वैयर्थ्यापत्तिस्ततस्त्वयाकुतः कृतमित्याशंकापनोदाय तेषामेव महत्त्वं योज
यति इदंतु युष्माकं कृपात एव कृतमतोपि क्षंतवामिति ध्वनितम् ॥ ५३ ॥

मम वा ग्वितथा श्लथापि चे दपि शब्दात् सखलिता शिशो रिव
नितरां करुणैकशेवधे र्जनयित्रा भविता मुदे न किम् ॥ ५५ ॥

त्वरारोन् प्रर्थयित्वा तानेवोद्दिश्य ग्रंथाधिष्टात्रीं प्रार्थयति ममेति ममेयं
काव्यनिर्मितिरूपावाक् चेद्यदि वितथा प्रमाणशून्या स्ति अथवा श्लथा माधु
यंगामोर्थादिसंदर्भरोतिराहित्येन शिथिलास्ति यदि वा शब्दात् व्याकर्णशास्त्रा
त् सखलिता अपभ्रष्टास्ति तथापि नितरां करुणाया एकशेवधिरूपाया निधि
रूपाया जनयित्राः श्रीभगवतराः किंमुदे प्रीतरै न भविता प्रतप्त निर्दोष
रचनातोपि महाप्रीतरै भविष्यति इदमेव ज्ञापयितुं दृष्टान्तमाह शिशोरिव
यदत् जनयित्रा मातुः शिशो वांशी यथावितथत्वादिगुणयुक्ताप्रीतरै भवति
न तथा सतप्रतादि गुणमंपन्नेति चमत्कारातिशयो दर्शितः ॥ ५४ ॥

ब्रूह शरदि शरात् खखेटचन्द्रे

खनग नगेन्दुभि रुन्मितेशके च ।

विरति मिद मगा दगाधवोधं

शिशिरर्त्ता वसिते दले थ षष्ठ्याम् ॥ ५६ ॥

इदानीं ग्रंथसमाप्तिकालीनं संवत्सरादिकं कोत्तयन् ग्रंथं समापयति इहे
ति इहग्रंथसमाप्तिकाले विक्रमोष्णरश्मेः विक्रमादितयरात्रः सकाशात् शरात्
पंचम्यः खखेटचन्द्रेः शून्यनवकैर्मिते पंचाधिकनवशतसहस्रपरिक्रिन्ने शरदि-
संवत्सरे वृजति प्राप्ते सति तथा खनगनगेन्दुभिः सतप्रधिकसप्तशतैकसहस्रमिते
शके च प्राप्ते सति खल्विति तथा शिशिरर्तौ माघफाल्गुणाख्यर्तौ तत्रापि मा
घे बोध्यम् तथा असिते दले २१ कृष्णपक्षे षष्ठ्यां इदं श्रीलक्ष्मीकाव्यं विरति
समाप्ति मगमत् कोट्टयं अगाधो बोधो ज्ञानं यस्मिन् खल्विति वाक्यालंकारे
इहेत्यनेना मातर पत्न इत्यपि बोध्यम् ॥ ५५ ॥

श्रीमाज्शंभो श्वरणासदनौभूतहृच्छम्भुनाथो
लक्ष्मीनाथं कविपरिमृष्टं देशिको सूतयं मां ।
तेनो द्वीते महिष निधने गीतलक्ष्मी चरित्रे
लक्ष्मीकाव्ये विरति मगमत्सर्ग एकादशोयम् ॥ ७० ॥

श्री मानितगादि पूर्ववत् ॥ ६८ ॥

इतिश्रीमद्भोस्वामिवंशावतंस श्रीमच्छम्भुनाथात्मज लक्ष्मीनाथ
कविविरचिते लक्ष्मीकाव्ये एकादशः सर्गः ॥

इति श्री लक्ष्मीकाव्यव्याख्यायां षष्ठः सर्गः ॥ ६ ॥

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

आसीदसीममहिमन्युपमन्योरन्वयेमहातेजाः
 श्री प्राणनाथनामा दासैकृतसिद्धिसमुदायः ॥ १ ॥
 संपूज्यांघ्रे रवनिपतिभि स्तस्युषो ऽपिस्त्रगेहे
 भोगासंगप्रशमितमते स्तेजस स्तस्यतेजः ।
 तत्त्वज्ञाना मपि वनजुषां ना तिरिक्तां बभूव
 न्यूनं किं नु स्थलकमलतो ऽलिप्तपंकं पयोजम् ॥ २ ॥
 असूत सुतमद्भुतं निजसमं समंजु प्रभं
 प्रथा पथिविहारिणं प्रथितपृथ्विनाथाभिधम् ।
 मनोरथपृथुव्यथाव्यथितमानसा दर्शनं
 बभूव रथनाथता मिह हि यस्य पृथ्वीश्वराः ॥ ३ ॥
 तन्नन्दनो मदनसूदनसादनात्मा
 विभाजतेजितरिपुः कुलकैरवेदुः ।
 श्रीशम्भुनाथ इति नाम सुधामकांतिः
 शांतिर्मति श्व न कदाचन यं जहीतः ॥ ४ ॥

तस्यात्मजोभूदथ विश्वनाथः स्वल्यायुषा धीत समस्तविद्याः
 योऽद्वौद्रजाजानिनिशांत मंते सङ्गक्तिसोपानपथाप्रपेदे ॥ ५ ॥
 गुरुपदांबुजचुंविहृदस्माहं भगवति करुणाप्तकवित्वधीः ।
 तदनुजो दनुजारिवलासिनीप्रथमनाथपराभिधयाङ्कितः ॥ ६ ॥
 स मां भ्राता ज्यायान् पुर मिह पुरारे र्जिगमिषं
 स्वया काव्यं कार्य्यं सविवृतिदिदिदेशेति सदयम् ।
 तदा ज्ञप्तेना स्मि न्निररचित काव्ये सुविवृतिः
 कृतेयंसंक्षिप्ता क्षरविरचनाभावपिशुना ॥ ७ ॥

इति श्रीमद्भोक्तामिवंशावतंस श्रीमच्छंभुनाथात्मजविश्वनाथ
तदनुलक्ष्मीनाथकवि विरचितेलक्ष्मीकाव्ये व्याख्यायां एकाद
शः सर्गश्चरमवर्णध्वंसमगात् ॥ समाप्तमिदं श्रीलक्ष्मीकाव्यं स
टिप्यणभ् शुभमस्तु सर्वजगतां परहितनिरता भवन्तु भूतगण
दोषाः प्रयांतु शांतिं सर्वत्र सुखी भवतु लोकः ॥

- निद्राद्राघिमदूरविच्युतसुचिच्चातुर्य्यशौर्य्याच्युता
स्वैरोद्धर्षितसव्यकर्णकुहरी निर्गन्मलां डोड्गवौ
मध्येसिंधुविधिः स्वबंधुविधुर स्तावत्तुकामौमहा ।
दैत्यौ वीक्ष्यपुरास्तवीतिवतयांतामीश्वरीमाश्रये ॥ १ ॥
उद्यत्संगरंगभंगमधव क्रीमत्पतंगात्मभू-
भूतेशादिदिवीशसंहतितनूजप्राज्यतेजोजनिः
तैरेवाभरणान्यथप्रहरणान्यादायभक्त्यार्पितान् ।
याजौयाऽकृतकासरासुरवधंतामीश्वरीमाश्रये ॥ २ ॥
माद्यच्छुंभनिशुंभविद्रुतमरु इहं प्रभृत्यादिते
याश्चोद्धर्षितसत्स्वस्तवकजा मोदोदिताविष्कृतिः ।
याधूमेक्षणचण्डमुण्डसहितौ तौ रक्तबीजान्वितौ
संख्येऽसंख्यचमूहतौ हतवती तामीश्वरीमाश्रये ॥ ३ ॥

Indira Gandhi National
Centre for the Arts